د پښتو هنري ادبیاتو
د کره کتنې لنډه تاریخچه

Ketabton.com

لیکوال: عبدالخالق رشید

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتو هنري ادبياتو دکره کتنې

لنډه تاريخچه

ليکوال:

عبدالخالق رشيد

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: دپښتو هنري ادبیاتو دکره کتنې لنډه تاریخچه

لیکــوال: عبدالخالق رشید (پي اچ ډي)

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي څانگه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډیزایـن: ضیاء ساپی

پښتی ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

لومړی چـاپ: د افغانستان دلیکوالو ټولنه۱۳۷۰/ ۱۹۹۲ کال

دویم چاپ: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۱۲)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

س. شپون ته !

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرلیک **مخ**

دویم چاپ او ددغه کتاب..۱

تقریظ ۵

سریزه..۱۱

لومړی ځپرکې:

په پښتو منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې حالت ته یونظر...........................۲۴

دویم ځپرکې:

دپښتواوسنۍ کره کتنې پیلامه (د رواني پیړۍ لومړۍ نمایي)....................۵۴

دریم ځپرکې :

پښتو معاصره کره کتنه د ودې په لور...۷۲

څلورم ځپرکې :

دانقلابي کره کتنې پیل...۱۱۲

نتیجه :...۱۴۶

ماخذونه..۱۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم چا پ

او ددغه کتاب پر تراخه برخليک يوڅوکرښې

دغه لنډکی څیړنه زما دماستری تیـزس و، د اســتاد روهــي روح يــې ښــاده ترلارښونه لاندې مې وليکه ، په کومه ورځ چې ما له ده سره په دغه اړه خپلــه مشورتې ناسته درلوده ، نويوه هيله مې دا ترې وکړه چې استاده اوس موږ پــه داسې يوه حالت کې يو چې هرڅه ته ديوه تصادف په ســترګه ګــورو اوهرڅــه راته تصادف ښکاري ، هرڅوک چې هرڅه وليکي ، هغه منواوسرورته ښــوروو ، خوزما هيله داده چې په دغه سخت حالت کې هم پرما زړه ونه ســيځې اوپــه خپل انتقادی ليد سره مې لارښونه کړې . داچې زه نن دلته له کابل پوهنتــون څخه علومو اکاډيمی ته پرتاپسې دلارښونې لپاره راغلم ، ددې مانا داده چې ما ځانته له تاپرته بل لارښود ونه موند اونه مې باورو چې ما به لارښونه کړای شي.
ده راته وخندل او په مهربانه ژبه يې راته کړه : لکه چی انتقاد له همدغه ځایه پیل شو، هغه مهربانه استاد لاهم راته موسکی وچې خپل لومړنی ځــواب يــې داسې راکړ: پام به دې وي چی دپخوانيوهغه خبرې چی په علمی تيوری نه وي برابرې ، او ياهم د ادب په علمي مانا سم نــه پوهيــدل هغــه بــه نــه را بانــدې تاييدوې نوره څه ستونزه نه لرم... د استاد روهی پــه خبــره زه ورســيدم ، مــا دخپلې ليکنې په ځينوبرخوپه تيره په پخوانی دوره کې يوځای ځان په هوايی وياړونوپورې تړلی و خو دپانی په کنج کې يې را ته وليکل چی : «هوايی خبرې به نه کوې لطفآ په سند وغږيږه»...
ما دالیکنه بشپړه کړه ، دفاع مې هم سره له دي چې اروانښاد ډاکترصاحب زيور لږراته په قهرو چی ولې مې له پوهنتون څخه د باندې لارښود استاد غوره کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

، ترې وکړه ، اروابناد جاوید اودمعاصرتاریخ پوهاند هاشمي صاحب هم په دغه غونډه کې حاضرول ...
څوکاله بیا داکیسه همداسې پاتې شوه ، یومهـال زمـوږ مشـراکبرکرکر چـې دلیکوالو داتحادیې مرستیال وپه خپل طنزي اندازکې ترغوږ راتیره کړه چـې « موږد هرچا ، هرډول آثارچا پوو ... هغه اثردې چې روهي صاحب یې صفت کوي راوړه ، زه یې درته چاپوم ... » ، بیامې هغه ته ورکړ، هغـوی دوروسـتۍ نظرپـه لامل ځینوپوهانو ته استولی و چې وېې ګوري اوخپل نظر پـرې ولیکـې، یولـه دغو پوهانو څخه الهام صاحب و، چې ډیره موده یې له ځان سره ساتلی و ، پـه کوم سیمنارکې سره مخامخ شو چې راته وېې ویل چې کاردښه کاردی خو زما له آثارو څخه دې یادونه نه ده کړې ، یوځل راشه چې سره وغږیږو . زه ورغلـم له هغه سره مې خبرې وکړې ګیله یې هم هغه وه خو ما ورتـه وویـل چـې لـه لیکنو مې دې ګته اخیسـتې ده . یـوه دوې ورځـې وروسـته کرکرصـاحب او باجوړي صاحب راته وویل چې چاپ ته تیاردی لعل پاچا آزمون به یې د اهتمام چارو ته وګمـارو. کتـاب چـاپ تـه ولاړ ، حـالات داندیښـنې وړښـکاریدل ، ۱۳۷۰کال هم په دویمه نمایي ور اوښتی و چې کتاب دکرکرصاحب او آزمون له برکته چاپ شو خوترڅو چې له مطبعې اتحادیې ته رارسـیده کـال پـای تـه ورسید، حالاتو بدلون وموند کابل په ویرواښت، خـودومره مـې واوریـدل لـه مطبعې راوړل شوی او دلیکوالو داتحادیې به کوم ګدام کې پروت دی ...
د ۱۳۷۱ اوړی و، جنګونو زور اخیستی و، ټولې دولتي اداري تنظیمونو چلولې ، مجاهدین نه وو تیارنا بغه ګان وو، په هرڅه دوی پوهیدل چا ځان وزیرکړ، چـا ځان معین کړ، داسې چې له موږیې هم لاره ورکه کړه دوی هـم پـه خپلـوکې سره لاس او ګریوان شول ، موږ هم دي ته سترګې په لاره وو چې نن به حالـت سمیږی او سبا چې تراوسه مو نه نن نن شو اونه سبا سبا ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکابل په همدغه برګ غوبل کې مې واوریدل چې استاد واصف باختري په هغو سختو حالاتو کې هم انجمن ته راځي اوهلته ناست وي ، که کوم څوک خپله لاره دانجمن (شهرنو) په لورورغلطه کړي نو بیا ورسره ناست وي اوورځ په همدغه دړدنګ سره تیروي ... له ماسره هم دهغه دلیدو هیله وه چې باید یوځل دی اونوریاران وګورم چې داسې فکرونه کړي چې ګواکي هرڅه ته مو شا کړه او ټولې هیلې نورې پای ته رسیدلې دي ... ، انجمن ته ورغلم ، هغه مې ولید ، کرګر صاحب مې ولید ، له یوه اوږده ځنده وروسته مې له دوی پوښتنه وکړه چې غواړم یوڅو جلده کتابونه می واخلم کیدای شی که نه ؟ دواړو له لاسه ونیوم چې هله زرکړه ، راځه چې همدااوس هم دیګونه په همدغو کتابوپخیرې ، باورمو نه شی چې پاتې به وي ، موږ زرهغې کوټې ته ورغلو چې هلته دانجمن چاپ شوي کتابو پراته وو ، په یوه کنج کې می دخپل کتاب (دغه کتاب) یوه برخه وموندې ، هغه مې راواخیسته ، په لاس کې مې وه چې په دغه شیبه کې یوځوان پنجشیري مجاهد چې برګ جمپریی اغوستی و په دروازه کې تر باختري اوکرصاحب را دمخه شو ، ما فکروکړ چې اوس به ماته وایی چې دا کتابونه یونه سی دولتی شتمنی ده ، موږ دهمدغو دساتنی لپاره ناست یو... خوهغه زما دتصور برعکس راغږ کړ : اندیوال یک قوده برای مام بتې ... نان پوخته می کنیم ... زه حیران شوم چې اوس د چا کتاب ورکړم ، خپل کتابونه مې په لاس کې وو ، هغه چې تر قوده هم زیات وو دبل چا د کتاب د ورکړې جرآت مې ونه کړ ، دخپلو ټولو کتابو قوده مې ورکړه، استاد باختری غږ راباندې وکړ چې له دغو نورو کتابو یې ورکړه خپل دې ځانته درسره واخله ... خو ما داجرآت ونه کړ چې دبل چا کتابونه دی مجاهدجان ته ورکړم ، ځکه مې خپل ورکړل ، باختری صاحب حیران حیران راته وکتل ، سترګی یې له اوښکو را ډکې شوې او ما یوڅه نور کتابونه چې هلته پاتې وو له ځان سره راواخیستل او راووتو ، ومولید چې هغه ځوان پرهغه قوده باندې اوربل کړی و، موږ ترې را

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شو، په پخوانیو کفن کشانو باندې موشکر ویوست اوله هغې ورځـــې بیــا ترننه مورږ دری واړه له یوه اوبله سره ورک شو اوورک یو . او داوه ددغې لنـــډې خیړنی دومره اوږده کیسه ...

دګران یون دکورودان وي په کال کې مې یوځل پوښتنه کوي ، پــه دې ورځــو کې یې هم دپوښتې په ترخ کې را ته وویل چې کتابونه چــاپوي ، هرڅــه چــې تیارلرم باید وروپې لیږم . ځکه مې هوډ وکړ چې دغــه نــا خیــزه لیکنــه چــي دخلکو په خبره دپخواني چا پ په اندول مې یوڅه رنګ روغن هم ورکړی و او درک مې کړه چې ډیر زوږ شوي هم نه دی نوځکه مې دغه څــو کرښــې پــرې وکښلې او یون صاحب ته مې ورکړچې له مرستې یې مننـدوی یم.

هیله من چې دکره کتنې لوستونکي او زده کونکي به ګټه ترې واخلي او په لوستلو به یې د ستړیا احساس ونه کړي ځکه چی دغه خیړنــه ترډیــره حــده درسي بڼه لري اوباوردی چې ځوانو ادب او پښتو پوهانو ته بــه د دوی دلوړتیــا په لارکې دیوې زینې ځای ونیولای شي .

په درنښت

عبدالخالق رشید

نوی ډیلی ــ نهرو پوهنتون

د ۲۰۱۶ کال د دفبروری ۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکادیمیسین کاندید محمدصدیق روهي تقریظ

دموضوع ارزښت اونوښت :

بدیعی ادب ، په هنري ایماژونوکې دټولنیز شعور انعکاس دی اوادبی کره کتنه دهمدغه ټولنیزشعور انعکاس ښکلاییز، فني اوفکري اړخونه تربحث لاندې نیسي .

په څو وروستیوکلونوکې دپښتوادبي کره کتنې په میتودیک اوسیستماتیک ډول دهنري ادبیاتو دلارښونې اولیرلید (دورنما) دټاکلو وظیفه په غاړه اخیستې ده . سره له دې ، باید وویل شي چې ادبي کره کتنه معاصره پدیده نه ده ،دپښتو ژبې کلاسیکوشاعرانواوادیبانو له پخوا زمانو څخه په ادب کې دابتذال او ارزان خوښونې پرضد مبارزه کړې ده. دپښتونومیالي شاعر خوشحال خان ختک له یوې خوا دشعرتربیتې او معرفتي وظیفې په ښه توګه پیژندلې وې او له بلې خوایې پرهغه بې خونده اوغیرفني سبک باندې انتقادکاوه چې دشعرایستتیکي اړخ یې په پام کې نه و نیولی ،په همدې ډول دپښتویوشمیرکلاسیکو شاعرانو اوادب پیژندونکو دښه اوبد شعردپیژندلو دپاره له ځان سره معیارونه درلودل . دمعاصروهنري ادبیاتو له پیلیدو سره ادبي کره کتنې هم په نوې بڼه تبارز وکړ ، په تیره دثوردملي دموکراتیک انقلاب په بریالیتوب سره دادبي کره کتنې دپاره سیستماتیک اومیتودیک فعالیتونه پیل شول. تر اوسه پورې په پښتو ژبه کې دادبي کره کتنې تاریخچه نه وه لیکل شوې ، خالق رشید دموضوع داهمیت په درکولو سره په ابتکار لاس پورې کړ اودلومړي ځل دپاره یې دغه موضوع په منسجمه توګه وڅیړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتا ب معرفي :

کتاب دتیزس لیکنې دمتداولو نورمونوپه اساس په یـوې سـریزې سـره پیـل کیږي ،چې په هغې کې دادبـي کـره کتنــې پرماهیــت ، ارزښــت ، وظیفــو او میتودلوجۍ باندې په مفصله توګه بحث شوی دی .
په سریزه کې دکره کتې تاریخي پس منظراوپه مختلفو دوروکې دنقدمعیارونه هم څیړل شوي دي .
دتیسیس لیکونکی ادبی کره کتنې ته دعلم په نظرګوري ، ځکه چې کره کتنه هم دنوروعلوموپه شان ځانته دڅیړنې میتود اوټاکلي مقولې لري خو په عــین زمان کې کره کتنه دنورو مثبتوعلوموسره توپیرهم لـري ځکــه چــې دهغــې موازین اواصول دټولو کره کتونکو له خوا په مطلق ډول نه دي منل شوي اولــه یوه ادبي مکتب څخه تربل ادبي مکتب پورې دکره کتنــې اصــول اومعیارونــه توپیرپیداکوي . لیکوال په پای کې په دې خبره استنادکوي چې : « په هرحــال په ادبي کره کتنه کې اصول اوموازین شته چې کولای شو هغه دنسبي احکامو په برخه کې معرفي اواستنباط کړو نه په قطعي اومطلقواحکاموسره »
لیکوال په سریزه کې دادبي کره کتنې عمده مسایلو ته عبوري کتنه کــړې ده اوخپل دریځ یې هم څرګندکړی دی ، طبعیی ده چې په سریزه کې دادبي کره کتنې پرمسایلو او تیورګانو باندې مفصل بحث نشي کیــدای ، لیکــوال یــوازې عمده اومبرم مسایل تحلیل کړي دي .
لومړی څپرکې ، په پښتو منځنې ادبي بهیرکې دکره کتنې حالت ته وقف شوی دی ، لیکوال په لومړي سر کې د « منځنې ادبي بهیر» اصطلاح تعریـف کړیــده ،خو څرنګه چې ادبي مورخانو لکه پوهاند حبیبي او پوهاند رښتین په قول یې استنادکړی اوددغه ویش دتوجیه دپاره یې زیارایستلی دی . امــاپخوا لــه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لیکوال دمنځني ادبي بهیردکره کتنې وضع شرح کړي ، دادبیاتو لرغـونې دورې ته یې هم یوه کتنه کړې ده . خالق رشید د « دزرینې ځانګې » دمولف له دغه نظرسره تر یوحده موافقه ښوولې چې وایی :

« په پښتوکې ادبي نقدزوړاولرغونی دی ، لومړنی ځیړنــې پــه دریمــه هجــري پیړۍ کې ابومحمدهاشم ابن زید سرواني رانښلولې او پــه خپــل نــامتو اثــر « سالووړمه » کې یې دعربي اشعارودفصاحت اوبلاغت بیان وکړ »

څرنګه چې د (سالووړمه) زموږ په لاس کې نشته، په دقیق ډول نه شو ویلای چې په نوموړي کتاب کې به د (قرض الشعر) په باب څه ډول مطالب بیان شوي وي . په هرصورت ،دایوه احتمالي فرضیه ده ، ما دلیکوال څخه وپوښــتل چــې ابومحمدهاشم خو یوازې دفصاحت اوبلاغت اصول بیان کړي دي . دانوله ادبــي کره کتنې سره څه اړیکه لري. ده په ځــواب کــې وویــل چــې : « دفصــاحت اوبلاغت اصول هم په حقیقت کې دادبي معیارونو او موازینوبیان دی اوله ادبي کره کتنې سره نژدې اومستقیمې اړیکې لري ، همدارنګــه د ســلیمان مــاکو (تذکره الاولیا) هم دځینوشعرونوپه باب ځینې څرګندونې لري اوله همدې امله دادبي کره کتنې په پس منظرکې دغوپورتنیوآثاروته یوڅه اشاره غوندې شوې ده ،چې یادول یې په هرصورت له نه یادولو څه غوره ښــکاري ، پــه دې کــې شک نشته ،هغه څه چې د (منځني ادبي بهیر) په نامه یادشوي دي دادبي کره کتنې ډګرته مشخص مواد وړاندې کولای شي . په دغه دوره کې کــه څــه هــم دادبي نقد په باب دکوم ځانګړي اثریادونه نه ده راغلــې خــو ادب پیژنــدونکو شاعرانو کله کله دنورو همقطارانو داشعارو په باب قضاوتونه کــړي دي ، خــالق رشید په دغه برخه کې ډېره په زړه پورې ځیړنه کړې ده چې دادب پیژنــدنې په برخه کې یې یوه ښه اضافه ګنلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکي کې ، دپښتو اوسنی کره کتنې پیلامــه تربحــث لانــدې نیســي ، لیکوال په نظراوسنۍ کره کتنه له معاصرادب ســره پیــل کیــږي ، ده راحــت زاخیلي دپښتو داوسنۍ ادبي کره کتنې پیلونکی بللی دی اود خپل نظرداثبات لپاره له لوستونکی څخه غوښتنه کوي چې دافغان په جریده کې د (ستړې مه شې) تر سرلیک لاندې دهغو لیکنوته رجوع وکــړي . پــه دې لړکــې لیکــوال دغلام محې الدین افغان نوم د اوسنۍ کره کتنې دبنسټ ایښودونکي پــه ډلــه کې راوړي . اودافغان دادبي کره کتنې بیلګې یې راوړې دي . وروسته لیکوال د (پښتون) اخبار اوطلــوع افغــان دځینولیکوالــو لکــه عبــدالااکبرخان اکبــر اوعبدالحی حبیبي نومونه یادوي چې دکره کتنې په تعمیم کې یــې خدمتونــه کړي دي .

په دریم څپرکي کې لیکوال دپښتو معاصرې کره کتنې د ودې اوانکشــاف پــه باره کې بحث کوي ، په افغانستان کې دغه دوره دپوهاند حبیبي دویناله مخې له (۱۳۱۰ ش) څخه راپیل کیږي ، په لره پښتونخواکې دکره کتنې په وده کــې دایازداودزي، دوست محمدکامل ،تقویم الحق کاکاخیل ، حافظ محمدادریس ، قلندرمومند، همیش خلیل ،سیدرسول رســا، مولینــا عبدالقادراومحمــداعظم نومونه دخاصې یادونې وړګڼل شوي ، وروسته په بره پښــتونخوا کــې ددغــې دورې دنامتوکره کتونکو الفت ،بینوا ،رښتین ، خادم ،شپون ، روهي ،اونیــازي (تړي) لیکنې تربحث لاندې نیسي اوددغولیکنو په هنداره کې دادبي نقدڅیره ګوري ،خالق رشید ددغو لیکنو دتشریح وخت کې بی طرفه نندارچي نــه دی ، بلکي پخپله کره کتنې کې هم په انتقادي توګه تحلیلوي ، دتیسیس دغه برخه لکه څومره چې جالبه ده ، هماغومره عکس العمل پارونکې هم ده ځکــه چــې دلته یوشمیر لیکوال اومخلصان، پیروان ،اوخپلوان ښایی دخالق رشیدقضاوت کافي ونه ګڼي ، اماداثرلیکونکی زیارباسي چې دمشخصواسنادو او شــواهدوپه راوړلو سره خپله خبره پرچوکۍ کینوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی ،دانقلابي ادبي کره کتنې دپیل اوانکشاف په باره کې دی،دلیکوال په نظرپه عقیده له انقلاب څخه وروسته راپدیخوا ادبي کره کتنې هم نوې تګلاره ،غوره کړه، په تیره دتعهداوپیغام مساله دنورو ادبي پدیدو په لومړی لیکه کې ودریده، خالق رشید په دغه څپرکي کې دکره کتنې نا متو استازي معرفي کړي ،اودهغودلیکنوبیلګې یې راوړې دي ،همدارنګه دادبي کره کتنې په انکشاف اوپرمختیا کې د ا.ج . دلیکوالواتحادیې ونډه هم ستایل شوې ده.

په وروستی پاڼه کې دڅیړنې نتیجه بیان شوې ده ، دنتیجې په برخه کې بایـد ووایوچې : هغه دلنډیزپه توګه نه ده راغلې بلکی ارمانیز اودورنمایی بڼه لري .

دتیسیس ارزیابي :

۱- دمحتوا له پلوه : دالومړی ځل دی چې دپښتوادبي کره کتنې تاریخچه دیوه ځانګړي اثرپه بڼه لیکل کیږي . له دې امله دپوهنمل خالق رشید دغه اثر په ادب پیژندنه کې خاص مقام لري اوکولای شو چې په خپله نوع کې یې بکراثـر وبولو.

پوهنمل رشید دخپل تیسیس دبشپړولو دپاره خواره واره منابع کتلې اوپه دې برخه کې یې ډیرزیارایستلی دی . تیسس لکه څنګه چې توقع کیـږي دیـوې علمي تیوری په واسطه رهبري شوی دی . لیکوال دادبي بهیردمسیردپیژندنې دپاره دټولنیزو ، اقتصادي جوړښتونوپه لوی چوکاټ کې دملي ادبیاتوځانګړنې اونسبي خپلواکي هم په پام کې نیولې دي ،ددغسې مهمې پـروژې دبشـپړتیا دپاره لیکوال زیات وخت ته اړتیا درلوده خوداسې ښکاري چې ده پرزمـان باندې بری موندلی اوډیرکارېې په لږ وخت کې سرته رسولی دی .

داثرشکل : دغه اثر دتیسیس لیکنې له متداولونورمونوسـره تطـابق کـوي ، ډیزاین یې دتاریخي میتود په موازینوبرابرجوړشـوی دی . دتنقـیط اصـول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دماخذښودلو تکتیکونه یې معیاري دي ، په ژبه کې لفظي اومعنوي تعقیــد نــه لیدل کیږي . لیکوال ځای په ځای دحال له اقتضاً سره سم هنري ژبــه او ادبــي سبک هم استعمال کړي دي ،دتصنیف او تبویب معیارونه یې منطقي دي اویــا لږ ترلږه موَ لف زیارایستلی دی چې دتوجیه دپاره یې خپل دلایل وړاندې کړي .

ددغو یادونو په نتیجه کــې زه دخــالق رشــید دغــه اثرمثبــت ارزیــابي کــوم اودپښتوپه ادب پیژندنه کې یې وممتع اوګټوراثربولم .

داکادیمسن کاندید

محمد صدیق روهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

معاصرادبي بهير دخپل پيچلي ماهيت درشل ته دهرې ورځې په تيريدو سره نورهم ورنژدې کيږي ، که چيرې همدغه مطلب ته دعلمي اوهنري ميتود اوايجاد په رڼاکې ښه ځيرشو ، په دغه اړه به دمنښت يوې پايلې ته ورسيږو که نه ؟ نن سبا په معاصر ادبي بهيرکې دڅيړنې اوتخليق دغې طرحې اړتيا ډيره محسوسيږي، چې دغې پربنسټ بايد په همدغه پيچلي ادبي بهيراوادبي پديدو کره توب ته زياته پاملرنه وشي ، ما ناداچې د وړتيا پوړۍ يې بايد ديوې رښتيني او علمي کره کتنې په رڼاکې په ډاګه شي. همداده چې دا پروسه په خپل وارعلمي قضاوت اودعلمي ميتودلوژۍ اصولو اوپرنسيپونو ته اړتيا لري چې بايد په منظم اودوامداره توګه کارورته وشي. دغه علمي ميتودلوژي کيدای شي کره کتنه واوسي.کره کتنه دادبي چاڼ لپاره يوبرلاسی علم دی چې دتاريخ په اوږدو لکه نورمعقول علوم د بيلابيلو عواملو له امله دخلکو اوڅيړونکو له پامه په شعوري او ياغيرشعوري توګه ديوه سستماتيک علم په توګه له پامه غورځول شوی و. ځکه په دغه علم کې تر هرڅه دمخه خبره پررښتياوو او دهغو پرخرګندولو اوبرالا کولو باندې تړلې وه ، ادب چې ټولنيزې نيمګړتياوې يې په هنري اوادبي قالبونو کې په ګوته کولې ،همداسې کره کوني هم دخپلې دنده له مخې کولای شول چې په دغه ټولنيزاوادبي بهيرکې خپله روزنيزه دنده اوانتقاد ته پاملرنه وکړي. اوس که مور غواړو ددغه علم په تاريخي ليد باندې خبرې کوو نودا ويلای شو چې کره کتنه دومره لرغوني علم دی لکه ادب اوايجاد ، دلرغوني يونان په ادبي بهيرکې ددغه علم څرک ترميلاد مخکې په (۶) پيړۍ (*) لګيږي ، خودا ددې مانا نه لري چې دغه علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هلته هم په معاصرمفهوم او ځانګړنو سره و .ځکه علمي کره کتنه په اوسنۍ ماناااومفهوم له اتلسمي میلادی پیړۍ را په دیخوا دنورو علومو لکه « ژبپوهنې ، توکم پوهنې ، روانپوهنې اونوروپه څیر دیوه خپلواک علم په توګه راوپړکیده او پوهانوسیستماتیکه پاملرنه ورته وکړه .چې پای کې بیلابیلــې کــړنلارې او ښوونځي په کې رامنځ ته شول » (۱)

په دعه اړه داهم ویل شوي چې : « کرتیکوس دننۍ نقد په مانا دلــومړي ځــل لپاره دارسطو اوکوانتلین دبلاغت علم دپوهانو له خوا کارول شوی دی » (۲)

پوهان داخبره مني او وايي چې هرعلم دیوې ټاکلې تولنیزې اړتیــا لــه مخــې رامنځ ته کیږي ، وده کوي ،او په پای کې د ودې لوړو پوړیو تــه رسـیږي. کــه چیرې دادبي کره کتنې تاریخچې ته په دقیقه توګه پاملرنه وکړو، نو داپوښــتنه خامخا رامنځ ته کیږي چې آیادا اوسنۍ کره کتنه به هم هغسې کره کتنــه وي لکه د اتلسمې پیړۍ هغه ، په دغه اړه ځواب ګردسره منفي دی،

(*) شوقی ضعیف په دغه اړه لیکي : « ځکه ترمیلاد نه سپاړس پیړۍ دمخه وینو چې یونانی شعر په پراخه توګه پرمخ ځي ، تمثیلي شعر رامنځ ته کیږی اودهغه مشهورشاعران راڅرګندیږي، موږ تــه ددې هنــر پیدایښــت او د دوی پــه اخترونوکې دهغه په بدلون باندې خبره مهمه نده بلکي موږ ته دهغو مسابقو پیژندل اهمیت لري چې له دې هنر سره ملګرې وې اود کره کتنې د ډولونو یوډول ګڼل کیدې ... » (ژوندون مجله ، ۱۳۶۲کال ، ۱ ګڼه ، ۱۱مــخ) . پــه دغــه اړه موباید په پام کې وي

چې په نوموړي مقاله د ۶ پیړۍ پرځان ۱۶ لیکل شوي چې سم نه بریښي .

(۱) عرفان مجله ، ۱۳۶۳ کال ، ۸ګڼه ، ۴۱ مخ .

(۲) محمد رحیم الهام ، تیوری های ادبي ونقد ادبي ، پوهنتون کابل ، ۱۳۵۷ (۶۱)

ځکه چې کره کتنه داوسني بشریت له معنوی اوروحي ژوند یا په بله مانا ادبي ذوق سره تړاولري اودهغودتخلیقي آثارو د ارزښت اواهمیت ټاکلوپه برخه کې څیړنې کوي . دیوه ادبي اثرواقعي ځانګړتیاوې هغه څه دي چې دهغه ادبي اثر اصلي اوهنري جوهراویاژړی بلل کیږي چې دهمدغه علم په رڼاکې دهغه اثر له طبیعت سره سم ترڅیړنې لاندې نیول کیږي او ارزول کیږي ځکه نو پــه دغــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه داویلای شو چې ، په معاصرادبی بهیرکې کره کتنه هغه لاربنود او روزنکـــی علم اومیتود دی چې دهغې په مرسته دیوه هیواد ملـــي ادبیـــات د ودې لـــوری نیسی اوپه خپل خلاق طبیعت سره یې لاربنونه کوي. کره کتنـــه پـــه مجـــرده اوځانګړې توګه یوبې مانا اوبی ازربنته کالبد دی ، موږ دهغې اهمیت له هنـــري اوتخلیقي آثارو سره په رابطه کې ټاکلای شو ، په عین حال کې داهم بایـــد پـــه پام کې ولرو چې دغه علم دخپل طبیعت له مخې داسې علم دی چې دهغه پـــه طبیعت کې هم علمي او هم هنري توکواوځانګړنو ځای نیولی دی ،یا په بله مانا دغه علم دوه ګونی طبیعت لري علمي اوهنري .

دکره کتنې علمي اړخ پرهغو پرنسیپونوباندې ولاړدی لکه چې یوعلم یې لري ، په دي مانا چې هرعلم ځانته ځانګړي مفاهیم ، مقولي اونومونې یا اصـــطلاحات لري چې ادبي کره کتنه هم نوموړي توکونه لري او ددغه علم بنستیزي ستنې ورباندې ولاړې دي. کیدای شي په دغه اړه د هغو ځانګړو مفاهیمو یادونه هـــم وکړو چې دهغو له مخې د ادبي کره کتنې ژانرونه او ډولونه را مـــنځ تـــه شـــوي دي. په دغه اړه به دا اړینه وي چې د کره کتنې په برخه کې دلاندې ټکو یادونه وکړو :

الف : علمی اصل دی چې هرعلم ځانته دڅیړنې خاص اصول لري یا په بله وینا ځانګړې تیوري لري . ادبي کره کتنه هم ځانګړي اصول او میتود لـــوژي لـــري چې ددغه علم څیړنې دهغو له مخې له ادبي آثاروسره په رابطـــه کـــې ترســـره کیږي.

ب : دهرعلم دپاینبت په اړخ کې یومهم علمي اصل اوعلمآ طرح شوی فکـــټ علمی استدلال دی یا په ساده وینا دهغـــه منطـــق دی چـــې پرهغـــه بانـــدې د ژغورنې اودوام چترجوړوي . په هره کره کتنه کې دناقـــد اویـــا کـــره کتـــونکي رسالت له علمی تیورۍ سره یوځای د پیاوړي استدلال درلـــودل دي چـــې پـــه عملي کره کتنه کې له هغه څخه کار اخیستل کیږي. دکره کتنـــې دنـــده کـــره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول دي ، چې که دهغو لپاره نوموړي مهارتونه او اصول په پام کې ونــه نیســي داځرګنده ده چې دعلمي توب اړخ یې ترپوښتنې لاندې راځي .
دکره کتنې بل اړخ دهغې هنري اړخ دی ، دکره کتنې په هنــري طبیعــت کــې ترټولو مهمه مساله دتصویر یا انځورمساله ده ، تصویر یــا انځــور پــه خپلــه د انساني مهارت یوه پیچلې پروسه ده، په تیره بیا چې له هنري پدیدې او آثــارو سره دهغې داړتیا اوجوړتیا خبره رامنځ ته شي ، په دغه ترڅ کــې بیــا دیــوې اساسي پدیدې ځای غوره کوي ځکه چې تخلیق له تصویره پرته نه وي اونه را منځ ته کیږي. همدغه تصویردی چې یواځردیــوې زمــاني مــودې لــه تیرولــو وروسته دشهکاردرجې ته رسوي اویا یې نه رسوي، ځکه نــو مــوږ انځــور یــا تصویر دکره کتنې په برخه کې ډیرساده توک نه شو بللای ، برعکس همدغــه اصل دی چې کره کتنې ته امتیاز ورکوي او دعلوموپه برخه کې دغه علــم تــه دممتازعلم دریځ ورپه برخه کیږي ،چې نورعلوم دغه ځانګړتیا له ځان سره نه لري اونه یې په داسې دوه ګونی طبیعت سره پیژنو . انځور یا تصــویر پــه کــره کتنه کې معمولآ په یواړخیزډول تبارز کوي ، دبیلګې په توګه زه دلته د ګلزمان دیوې سندرې یوبیت راوړم ، کره کتونکي هڅه کوي چې موږ ته دهغــه ســاده (انځور) په ساده توګه تشریح کړي ، یا په بله وینا کره کتنې پرې وکړي ، شــعر دادی :

په ګل غونډۍ د ارغوان جوړې میلې دي

لاس راکوه ګلې ورځو چې ننداري دي

په دغه بیت کې د (ګل غونډۍ) تصویر په پام کــې نیســو ، تصویرســاده دی شاعرچې دغه شعرویلی دهغه په وړاندې کیدای شي هغه ځای وي چې هلته ، ګلونه دي ، میلې دي ،ارغوان دی ، ښکلې فضاده ، کیدای شي لوستونکی یــې هم همداسې تعبیرکړي ، خو دکره کتونکي په وړاندې اویا دهغــه لپــاره (ګــل غونډۍ) یوازې په همدغه مانا اوهمدغه درک دمنلو وړنه ده اونه یې په هغــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان لکه چې يو شاعر او يوهنرمند يې په ګوته کــوي ، دی خپــل لوســتونکي اومينه وال تشريح کوي . ځکه چې موږ په دې باورلرو چې هنرمانا انځــور خــو کله چې هنر دکره کتنې پر پانوباندې د تشريح ، نقد او سپيناوي لپــاره ځــان ځلوی ، هلته بيا اساسي توک نه دی ،خکه چې تصور اوانځورپه کره کتنه کــې دويمه يا مرستياله دنده اودريځ لري . خوتصوير په هنر کې ځوارځيزه بڼه لري لکه په پورتنې شعر کې ګل غونډی، خو په کره کتنه کې بيا يوارخ لري اوهغه هم مرستندوی . په دې چې د (ګل غونــډی) تصــويردکره کتــونکي ايجــاد او تخليق نه دی ، بلکی له شاعرڅخه يې اخيستی دی چــې پــه بــل ډول او بــل ميتود سره يې کاروي ،هغه خپل ياسين پرې تيزوي ، لــه هغــه څخــه يــوازې دخرګندونې اوتحليل په لامل کاراخلي .

په دې مانا چې کره کتونکي (ګل غونډی) لــرې نــوره راســپړي او دا پــه ډاګــه اوتشريح کوي چې د ګل غونډی موقعيت ، تاريخ ، دوديز اهميت ، اوکــه اړتيــا وي ګرامري تحليل، او ياداچې دارغوان ميله څنګها و ولې پــه ځــاځيو اويــا شمالي کې را پيل شوې ده ؟

دکره کتنې اصول:

کره کتنه په معاصرنړۍ کې دادبي آثار دارزونې لپاره يو اړين علم دی، په هــره ټولنه او هرادبي بهيرکې دهغه ادبي بهيرله کمي اوکيفــي زيرمــې ســره ځــان عياروي ، همداده چې په هره ټولنه کې يې د ودې ډول او اهميت په ځــانګړې توګه دپاملرنې وړدی، يوه مساله چې دکره کتنې پيژندنې او اهميت پــه ګوتــه کولوکې اړين دي، هغه ددغه علم اصول دی ، زيــاتره پوهــان اودادبيــاتو زده کونکي تل په دغه اړه دا هيله کوي چې بايد ددغه علم پر اصولوباندې پوه شي ، دوی کيدای شي داخبره هم لوستی وي چې يوشميروايي چې دغه علم هيڅ اصول نه لري ، خوځينې نوربيا وايي چې نه داعلم دی ، يوعلم کله هم بــي لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو اوموازینو اومقولو نه وي ، دغه نظر ترډیره حده ددغه علــم پــه اړه پــه نړیواله کچه منل شوی دی ، دایران نامتو لیکوال زرین کوب پــه فارســي کــره کتنې کې دهمدغه نظرپلوی لیکوال دی او دامني چې کره کتنه بې اصــولوعلم نه دي ، هغه په دغه اړه لیکي : « په هرحال په ادبــي کــره کتنــه کــې اصــول اوموازین شته چې کولای شو هغه دنسبي احکامو په برخــه کــې پــه ډاګــه او استنباط کړو ، نه په مطلقو احکاموسره ... » (۱)

---

(۱) عبدالحسین زرین کوب ، نقد ادبي ، ۱۳۴۶ کال ، (۸) مخ .

استاد روهي هم په دغه برخه کې کت مټ نظرلري اوپه دغه اړه لیکي : « ... پــه دی برخه کې دنهایي قضاوت دپاره باید دوو پوښتنو ته غوڅ ځواب ورکړشي ، لومړی داچې ، که کره کتنه علم وي نو بایــد چــې دهغــې دڅیړنــې میتــود او پرنسیپونه دټولو ادب پوهانو دپاره یوشانته دمنلو وړوي . دوهمه پوښتنه داده چې که چیرې علمي موضوع په ښکلي اوخوندورسبک ولیکله شي اوپه داسې توګه وړاندې شي چې لوستونکي ترژورې اغیزې لاندې راولي . آیانه شو کولی چې دغسې لیکنه ادبي وبولو دلومړۍ پوښتنې ځواب غالبآ منفي دی ،پــه دې مانا چې دبیلابیلو کره کتونکو له خوا د کره کتنــې دپــاره مختلــف اســلوبونه ،مختلف هدفونه او ډول ډول ارزښتونه ټاکل کیږي ، که چیرې په کتابونو کــې دهنرتعریف ولټوو په سختۍ سره کولای شو یوواحد اودهنرمندانو له خوا منل شوی تعریف په لاس راوړو. همدارنګه د ادبیاتو، شعراو کره کتنې دمسایلو پــه برخه کې همیشه له انفرادي څکې اوځانګړو تمایلاتو سره مخامخ کیږو.

په دې اساس دانتقاد علم چې پرنورو انتقادکوي په خپله دانتقــاد وړدی ، پــه هرصورت که دانتقاد وړ دی یانه ، انسان نه شي کــولای لــه انتقــاد او قضــاوت څخه ډډه وکړي » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي او زرين كوب نظريات دكره كتني داصولو په برخــه كــې هغــه علمي ځرګندونې دي چې په دغه برخه كې له علمي ملاتړڅخه برخمنــې دي ، دوی په انساني ژوند كې پركره كتنه اودهغې پراړتيا باندې ټينګــاركوي ، خــو دوی په دغه برخه كې نه دمطلقيت پلويــان دي او نــه هــم خپلونظريــاتو تــه دمطلقيت بڼه وركوي، دوی په كره كتنه كې نسبي اصول مني اوداهغه مســاله ده چې په علمي لحاظ طرحه ده او دنړۍ زياتره ليكوال او پوهان دادبــي كــره كتنې په اړه دهمدغه اصل پلويتوب كوي او عملي اهميت ورته لري.

پوهان دكره كتنې دټاكلو اصولو په اړه بيلابيل نظريات لري ،يوشميروايي چــې كره كتنه ځانګړي اصول لري ، خوچا هم تراوسه په عملي توګه دغه اصول نــه دي په ګوته كړي ، چې لامل يې زه فكركوم په دغه ټكي كې دی چې كره كتنه يوممتازعلم دی ، په دی مانا چې هم علمی اړخ لري اوهم هنري ، خــو لــه دې سره سره هم له يو شميرپوهانو سره چې زياتره ځانونه دمترقي ادبــي تيــورۍ پلويان بولی وايي چې يو لړاصول په دغه برخه كې شته چې هغه دكــره كتنــې بنسټيز اصول بولي چې په لاندې دريو ټكو كې يې خلاصه كړي لكه :

١- ګونديتوب ،

٢- طبقاتي توب

٣- ولسي توب (٢)

داسمه ده چې دغه درې واړه اصله دادبياتو له تشكل ســره ډيرنــژدې اړيكــې لري اوكيدای شي دماركسستي تيورۍ له نظره نوموړي درې اصله دكره كتنې داصو لو په برخه كې ستونزه يوځه حل كړي ، خوداهم بايد له ياده ونــه باســو اوهغه داچې دمعاصري كره كتنې يوزيات

(١) څيړندوی محمد صديق روهي ، ادبي څيړنې ، ١٣٦٠ كال (١٠٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) باید ووایو چې داد کره کتنې په برخه کې مارکسستي طرحه ده ، څکه نو په دغه برخه کې ماهم د شوروی ادبیاتو دکره کتنې داستاد عبدالنبي ستارزاده چې په اتیایمه لسیزه کې يې په کابل پوهنتون کې دکره کتنې درس ورکاوه له لیکنو اوبحثونو څخه کاراخیستی دی .

شمیرپوهان له دغو اصولو سره دایدیالوژیکي تویپیرونو له امله یوه خوله نه دي ، دهغوی دریځ له دغو سره بیا دکټ مټ ایدیالوژیکو تو پیرونو له مخې مخالف دی، او داصولو دمنلو او نه منلو ، شته والي اونه شته په ترڅ کې باید دغه ټکی په پام کې وي چې:

« دکره کتونکي کاردهغه زوال په وړاندې پاڅون دی ، هغه چې د تاریخ په یوه دوره کې کولای شي دهنر ګریوان ونیسي ... » (۱)

اوس خبره داده چې نه موږ او نه نورڅوک داصلاحیت لري چې په دغه اړه پرمطلقیت باندې تکیه وکړي څکه کوم نظریات چې تراوسه موږ مطالعه کړل دوی ټول په دغه اړه دنسبیت پلویان دي او وايي چې دکره کتنې داصولو په اړه دایوعلمی دریځ دی ، که فرضاً موږ پورتنې درې اصله دمطلقیت په دایره کې ومنو، نودهماغو پوهانو له خوا په دې خاطر چې بشپړاصول نه ورته ښکاري ، بیا د فرعی اصول خبره هم کوي او وايي چې دنوموړو اصلي اصولو په څنګ کې دفرعي اصولو اهمیت هم زیات اود نوموړو اصولو دپیاوړتیا په برخه کې دهغو شته والي هم اړین شمیري ، دبیلګې په توګه یوله دغو فرعي اصولو(*) څخه (تاریخی نظراچونه) ده ، چې دیوې ادبي پیښې اوپه ټولیزه توګه دیوه ادبي بهیر تشریح له دغه اصله پرته شونې نه دي ، اونه کله هم کیدای شي چې ددغه اصل له ساحې دباندې دهغو دتحلیل کار ترسره شي ، څکه چې هره ادبي پیښه او هرادبي اثر که موږ وغواړو اوکه نه، دخپل عصراوخپلي زماني ټاپه پرخپله تنده باندې لري اوله تاریخي لیده باید پریوه خوا پاتې نه شي ، څکه نوموږ دغه اصل دکره کونې په بهیر، هغه هم د نوې اومترقي کره کتنې (علمی کره کتنې) داصول په برخه کې دکلي اصولو ځای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله موضوع چې د پوهانو په نظر کې په کره کتنه کې دپاملرنې وړده ، هغه پــه ادبیاتو کې دژانرجوړونې او رامنځ ته کولو مساله ده، په دغه اړه زه دلته اوږدې خبرې نه کوم ، ځکه چې دایومهمه اوتحلیلي مساله ده، زما موخه په دغــه اړه یولنډه یادونه ده په لاندې ډول: په معاصره ادبي کره کتنــې کــې ژانرجوړونــه ددغه علم دخرګند پرمختګ لامل شوی دی، نن سبا په دغه برخه کې هم لکه د ایجادي ادبیاتو په شان دپاملرنې وړاوپه زیات شمیرژانرونه رامنځ تــه شــوي دي ، چې دهغو له مخې په دغه برخه کې دخیړنو لپاره ځانګړې لاره چاره اواره شوی ده، ددغه په علم جوړښت کې تراوسه پورې دا لاندې ژانرونه پــه ګوتــه شوي دي لکه : دآثارو پیژندګلوي ، تقریظ ، انتقادي مقاله، رساله، مونــوګراف ، نوښتي ژوند لیک (نوښتي پورتریت) منثور نامــه (اعــلان نامــه) مخکنــی او وروستنی خبره ، ادبي مرکه ، لیکوال ته دکره کتونکي لیک ، حاشیه لیکنــه او داسې نور ، پردغوژانرو برسیره یو شمیرنورژانرونه هم شته چې هغه هم په کره کتنه کې دآثارو دطبعیت او پیژندني په څنګ دپاملرنې وړدي .

---

(۱) رضا براهني ، طلا درمس ، ایران ، ۱۳۴۸ مقدمه چاپ دوم ص ۳۱ .

(*) دادبي کره کتنې په فرعي اصولو کې دا لاندې اصول دمارکسستانو په نظر ډیرمهم دی : ۱- تاریخی نظراچونه ۲- اجتماعی نظر ۳- دشکل اومحتوا دیالکتیکی اندول ۴- دهنري ایجادیاتو انفرادی والــی ۵- دبــدیعی آثــارو دکلــي توکونو یووالي اونور دی ...

د ژانرجوړونې په اړه ددغې خبرې دخرګندونې اړتیا شته، چــې دغــه ژانرونــه باید په څه ډول سره وتاکل شي ؟

زه په دغه اړه په دې نظریم چې په ادبي کره کتنه کې هــم لکــه پــه ایجــادي ادبیاتوکې د ژانرجوړولو اصول هم شته او هم دکره کتنې په عمومي بهیرکې په پام کې نیول کیږي . په ژانرجوړونه کې په عمومي توګه د ژانرجــوړونې لپــاره دالاندې اصول په پام کې نیول کیږي : دخیړنو وړ مواد ، انتقادي لیــد اودهغــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا، دانتقادي څېړنې طبعیـت ، پـراخ نظـری انعکـاس ، تـاکلي هـدف ، دلیکوالی سبک . ددې لپاره چې له دغې مسالې سره مو په یـوارخیزاو یـا وړه دایره کې چلند نه وی کړی ، دغه ډګر بیاهم ډیرلنډ او تنګ پـه پـام کـې نـه نیسو، کیدای شي یولړنورمعیارونه هم وي چې دهغو له پلي کولـو سـره سـم کیدای شي یولړ بریالیتوبونه دځان کړو. او د ژانرجوړونې په برخه کې له هغـو څخه هم کارواخلو .

دیوې ادبي پدیدې په څېړنه او ارزونه کې دعلم او هنـر دواړو لارویـان دکـره کتنې دنده او ونډه په هراړخیزه توګه ښه درک کوي ، پرهغه مهال چې پښـتو ادب او دهغه درسالت او ایجادیت په برخه کې علمي څېړنې نه وې رامـنځ تـه شوې ، اودادبیاتو په برخه تعلیمافته پښت څه نه وو لیکلي او ویلـی ، تردغـه مهاله به که چا دادب اویوشمیر آثارو اوایجادیاتو په اړه څه ویل او یـا بـه یـې انتقاد کاوه هغه عیب بلل کیده ، اصول خو چا نه پیژندل او نه یي دادبیـاتو پـه برخه کې اهمیت ورکاوه ، دغه خبره له ځینوکسانوسره دشیطان غوږ ونه دکانه وي تراوسه هم شته ، خوڅوک غوږ نه پرې ګروي ځکه چې نن سبا خبره دکره کتنې اودهغې د اصول له برکته برعکس شوې اوس کره کتنې دعلم پـه توګـه دحساسو لیکوالو او پوهانو (کره کتونکو) په منځ کې دادبیاتو د روح په توګـه خپل ځای موندلی دی . اودزړه له کوي په دغه برخه کې خپل قلمونه چلـوي . زموږ پښتانه لیکوال نن په دې د زړه له کومې باوري شوي چې کره کتنه نن په نړیواله کچه دادبي لارښونې په برخه کې دپاملرنې وړ پوهه ده او په ادب پوهنه کې په یوه علمي پرنسیپ باندې اوښتې ده ،چې په پښتوادب کې یی هم لکـه دنورو پرمختللو ادبیاتو په شان دپښتوملي ادبیـاتو دودې پـه بهیرکـې یـې دپاملرنې وړځای موندلی دی ،ځکه نوددې اړتیا رامنځ شوې چې ددغـه علـم اوفن داهمیت په اړه دیوه قانونمند میتود له مخې چلند وشي ، بایـد وڅیـړل شي او باید وده ورکړه شي .موږ په دې باوری یو چې په پښتو کې دکره کتنـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه سستماتيک (پرله پسې) کارنه دی شوی، کوم څه چې شوي هم دي ، هغه دنژدي لسو شلوکالو خبره ده، په دغه موده کې يوڅه دکره کتنې په اړه وشول چې هغه هم د (پيلامې او پيل) بڼه لري ، تراوسه هم زموږ ليکوال په دغه برخه کېپه خورا لومړني پړاوکې دي ، يوازې له يوڅوکسانو پرته، زياترو که څه کښلي او ويلی هم دي ، ډيرې ساده خبرې وې او ددغه علم تيوريکي ډګر ته له سره ورننوتي نه دي چې دا په خپل وار د يوه پيل ځرګندونه کوي .
په افغانستان کې تراوسه هم کره کتنه په يواړخيزډول کاريدلې ده ، ماناداچې دايجادي آثارو دمعرفی په برخه کې ترډيره حده له کره کتنې څخه يوازې دستاينې په برخه کې کاراخيستل شوی دی ، ماناداچې په ډيروبرخو کې کره کتنه زياتره د ستاينې انډوله کارول شوې ده ، او ياهم دغندنی ، ان چې کره کتونکې ته دليکوال د لارښود په سترګه نه بلکې د دښمن په سترګه کتل شوي دي ، په داسې حال کې چې داد کره کتنې له طبعيت سره جوړه اوميتوديکه خبره او چلند نه دی . په پرمختللو هيوادو کې کره کتنې ته نه يوازې په ادبی او ايجادي برخه کې زيات اهميت ورکول کيږي ان چې ددغه علم دنده د ټولنيرژوند ډګرته هم ور غزيدلی ده ، هلته خلک په دغه اړه داخبره کوي چې دکره کتنې دنده د آثارو او عواطفو اوهغه شعور را ژوندي کول او پيژندل دي ، هغه چې د انسان او ټولنې په تربيتي روزنه کې جوړونکې برخه اخيستلای شي . هلته کره کتونکی ته ديوه شريف انسان په سترګو ګوري اوهغه دخلکو او ټولنې سترلارښود او روزونکي بولي همداده چې تولستون وليکل : « زه پوشکين دبلنسکي په برکت پيژنم » .
غواړم خبره رالنډه کړم او غواړم په لنډه توګه ددغه تحقيق په اړه دومره ووايم چې دغه ناڅيزه څيړنه او تحقيق په تيره په دغه عصرکې زما د څيړنې لپاره يوه اړتيا وه ، ځکه چې تراوسه موږ دکره کتنې په برخه کې ددغه علم دتاريخچې په نامه (څه بشپړ او څه نا بشپړ) يوساده لارښود هم نه درلود ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ چې هرڅه په دغه اړه هلته اودلته درلودل ، هغه ډېرخواره واره وو، یوڅـه ول ، خو پرپوهیدو نه چې دا څه دي او څه وایي ، په دې نه پوهیدو چې زمـوږ دمنځنۍ دورې شاعراو لیکوال دغه علم ته په کومه سترګه کتلـي دي او پـه دغه اړه دوی څه وایي او څه ایده لري ، مو ږته دا پته لږ وه چې په معاصره کره کتنه کې ژانریعني څه ؟ اویا کوم ژانرونه دلته دیوشـمیرلیکوالو لـه خـوا یـا کاریدلي اویا رامنځ ته شوي دي او ولې ؟ په دغه وړه رساله کې تریـوه حـده همدغو تمایلاتو او پوښتنو ته یوڅه ځواب ویل شوي دی ، چې دیوه پیـل پـه توګه کیدای شي چې زموږ راتلونکي دیوې علمي کره کتنې په رڼاکې نوې نوې خبرې ولیکي او راکشف یې کړي ځکه نو زما لیکنه هم په دغه اړه یوپیـل دی . زمانه سخته پرمخ ځي ، او موږ بایـد پـر راتلونکـو بانـدې هغـوی چـې پـه مسوولیت سره په دغه برخه کې کار کوي باور من وو، ځکه زه باور لـرم چـې زموږ په معاصرادب او ادبي بهیرکې دکره کتنې وده له ذهنیت څخه د عینیـت ډګرتـه راوځـي ، ایجـادي ذهنیتونـه دیـوه ادبـي بهیـر پـه تـرخ کـې پـه عنیتونواوحقایقو باندې اوړي او دیوې څرګندې اړتیا بڼه غوره کـوي، همـداده چې موږ باید دهغې لپاره ، دهغې دعامولو لپاره په شعوري اوعلمي توګـه لاس په کارشو ، همدعه موخه او دغه اهمیت و چې زه یې دغې مقدماتې هڅې تـه وهڅولم او په دغه نیمګړې کار مې لاس پورې کړ، کره کتنه زمـوږ د ټـولنې د سمون په برخه کې یو ژوند ۍ هڅه ده ، چې نه یـوازې پـه ملـي کچـه بایـد داهمیت وړوي ، بلکي دهغې په مرسته کولای شـو ، ځـان لـه نړیـوال ادبـي بهیرسره هم یوځای او وصل کړو . په دغه رساله کې لوستونکي ته دا ټکي پـه ډاګه کیږي چې زموږ په پراخ ادب کې ، دهغه په بیلابیلو دورو کې کـره کتنـې څه بڼه ، رسالت او دندې درلودې ، ما په دغـه برخـه د موضـوع دتحلیـل او پیژندنې په برخه کې له معمول علمي څیړنیزمیتود څخه کار اخیستی ، دهرې څیړنې دمدلل کولو لپاره د ښه میتود کارول اړین دی ، هغه هم دداسـې علـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره لکه کره کتنه ، مورږ دپښتو کره کتنې دوره یی بهیرپــه دغــه اثرکــې پــه منظمه توګه څیړلی او په دغو بهیرونو کې مــې دهغــو پــه نســبي وده بانــدې رڼااچولي ده . دری دورې ، دری بهیرونه او په هغو کې دکــره کتنــې بهیــر ... توکل پرخدای تاسې یې ولولۍ خطاوې تیروتنــې بــه پــه کــې وي ، پــه روڼــو سترګوکې او ژور فکرسره نظراوکتنه پرې وکړئ .

په درناوي

پوهنوال دوکتور عبدالخالق رشید

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

په پښتو منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې حالت ته یو نظر

کله چې غواړو منځنی ادبي بهیر دیوې نومونې (اصطلاح) په توګه تشریح کړو باید ووایو چې دغه اصطلاح زموږ پـه ادبیـاتو کـې زمـوږ پخوانیـو لیکوالـو ، مورخینو او شاعرانو کارولي او راوړې ده . په تیـره بیـا هغـه مهـال چـې پـه قراردادي توګه د ادبي دورو ټاکلو اړتیا رامنځ ته شوې ، بیانو استاد حبیبـي ، رښتین او نورو دغه نومونه دپښتو ادبیاتو هغې برخې ته چې له ۹۰۰ هجري تر ۱۳۰۰ هجري پورې زماني واټن کې را ایجاد شوي کـارولې ده. کـه لـه ماخخـه څوک زما نظر غواړي زه بیا په دغه اړه په لنډو دومره ویلای شم چې : منځنـي ادبي بهیر ، دوره هرڅه یې چې بولو ،دهرې ټولنې په ادبیا تو کې دیـوې دورې په توګه تل وه او تل منل شوې ده خو باید هغې ته دیوې مجردې پدیـدې پـه سترګو ونه ګورو په دې چې دایوه علمي نومونه ده چـې اړخونـه او ابعـاد یـې زیات دي ، په دې مانا چې دغه زماني موده باید په تـاریخي ، ادبـي او آن پـه رواني لحاظ هم وڅیـړل شـي اواهمیـت ورکړشـي. زه خـو داوایـم چـې د چنګیزخان له انساني اوتمدني ضـد یرغلـه (۶۱۷هجـری) را پـه دیخـوا بیـا دنولسمې پیړۍ ترنیمایي ترپیل پورې زموږ په ادبیـاتو کـې تقریبـآ دا ټـول جریان په شکلي اوماناوي لحاظ یو ډول دی اوکوم داسې بدلون چې هغه بایـد په ځانګړي توګه یاد او یا ګوته ورته ونیسو نه په کې لیدل کیـږي. دابـه ومنـو چې په دغه ترڅ کې په تاریخي او سیاسي لحاظ شرایط اوتحولات یوه بڼه او یو شکل نه لري ، بیلابیل نظامونه راغلي ، بیلابیل واکمنانان په دغه واټن کې واک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسيدلي ، دهغوپه کړو وړو او کارنامو باندې سرې کولای شی ډيرڅه وليکي او ووايی خوادبياتو چې په دغه برخه کې هيڅ ډول بدلون نه دی کړی،هيڅ ډول ادبي تمايلاتو په کې وده نه ده کړې ځکه نو ويلای شوچې هرڅه ديوه څرګند ورته والي په ترڅ کې رامنځ ته شوي دی ، دبيلګی په توګه هماغه تذکره چی سليمان ماکو په (۶۱۲هجري) کې وليکله ، هماغه محمد هوتک په (۱۱۴۲هجري) ليکلې اوهماغه بهيريې څارلی دی. هغه شاعري چې اشرف خان هجری اورحمان بابا کړې ، او ياهم هغه غزل چي اکبرزمينداوري ويلی په هماغه فورم کې خوشال او ترهغه راوروسته پيرمحمد کاکړ او احمدشاه بابا هم څارلې ده . په داسې حال کې چې دايجادياتو اوهنري ادبياتو دودې له قانونمندی سره سم بايد رنګارنګي را منځ ته شي ځکه چې ادب اوهنر له يونواخته او تکرارسره لکه چې انسان له ناولتيا وو په نري رنځ اخته کيږي ، همداسې تاوان وينې . چې بايد داسې نه وي .

لنډه داچې زما لپاره منځنی ادبي پير يا دوره په همدغه پورتنې مفهوم او تاريخي شاليد سره په دغه څيړنه کې مطرح ده ، يوټکی مو بايد په پام کې وي اوهغه داچې پښتو ادبي منځني دوره دلته په هغوځانګړنو سره نه ده مطرح لکه چې په لويديز او اروپا کې منځني دوره ياديږي ، دلته موخه يوازې دغه دوره بندي دافغاني ادبياتو اودهغوی له طبعيت سره په اړيکو کې دپاملرنې وړده نه دلويديزټولنوهغوغوندې .

په دغه ادبی بهيرکې کره کتنه اودهغې تاريخچه په خپل وار يوه دپاملرنه وړموضوع ده ، يو بهيردی چې له دغو ادبياتو سره په منظمه توګه وده کړې ده ، خومره چې دلته پښتو ادبي بهير ساده و ،کره کتنه هم ورسره ساده ، خو خومره يې چې وده کړې په هم هغه کچه دا هم ورسره پرمخ تللې، وده يې کړې ، پيچلې شوې اوان چې علمي شوې هم ده. مخکې تردې چې په دغه ادبي بهيرکې دکره کتنې پر بهير باندې وغږيږو ، يوه لنډه کتنه تردغه ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهیردمخه هغو نښوته کوو چی زموږ لیکوالوهغوته اشـارې کـړې او لـه دغـې موضوع سره یې بې ارتباطه نه دي بللې .

کره کتنه ترمنځني پیر دمخه:

زموږ په لرغونو ادبیاتوکې دکره کتنې په اړه دځیړنو لپاره دایجـادي مـوادو او آثارو څه نشته ، او نه باید په دغه برخه کې په مصنوعي توګه ځـان پـه لاپـو شاپو باندې بوخت وساتو ، سره له دې چې په دغه برخه کـې یـولړخبرې اوس موږدځیړنې دمقایسې میتود ترسیوري لاندې کولای شو ، خوزه بـاورلرم چـې بشپړې به نه وي ، یوه پیړې دمخه چې چا په دغه اړه څه ویلی او لیکلي ، نـن په خورا زیاتو دلایلونه یوازې دانتقاد وړدي بلکې د خندا وړهم دي ، ځکه چې هغوی فکرنه کاوه چې نړې به په یوه دوو پیړیو کې دکشفیاتو هغې کچـې تـه رسیږې چې نور به څه په هغې کې دپټیدو نه وي ، زموږ زیـاتو پوهـانوداخبره کړې چې دپښتو ادبیاتو په لرغوني دوره کې کره کتنـه وه ، اوپښـتانه پوهـان پرې پوهیدل ، ان چې وایي ددغه علم پیلامه هم په هم هغه دوره کې شوې ده او لومړنی پښتون لیکوال چې په دغه برخه کې لاس په کارشوی هغه ابومحمد هاشم ابن زید السرواني دی چې خپل اثر « دسالو وړمه » یې هم په دغه بـاره کې لیکلی و. ددغه پټ نومیالي نوم موږ ته پټه خزانه را پیژني چې لیکي :

« ابومحمد هاشم دهلمند په سروان کې په سنه (۲۲۳) هجري قدسي زیږیدلی اوپه بست کې یې له علما او فصحا څخه لوستنه وکړه ، وروسته ولاړ په عـراق یې په کلو کلو دلویو ائمه څخه سمع وکړه او ابن خلاد چه څرګندو په ابی العینا سره یې په بغداد کې عمرونه تیرکړل اوله هغه یـې دعربـي بلاغـت او اشـعار ولوستل ابومحمد له عربي څخه په پښتو یوکتاب کښلی و چې پـه هغـه کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعربي اشعارو فصاحت اوبلاغت يي بيان کړی و ، اونوم يې د(سالو وږمــه) وه »
(۱)

که پردغه موضوع باندې لږ رڼا اچوو، زه فکرکوم چې که ســالووږمه زمــوږ لاس ته راغلې وای ، نو دا به بی شکه لومړی انتقادي اثرو چې دکره کتنې پــه بــاره کې هغه هم په پښتو کې ليکل شوی دی ، زه په دغــه اړه يــوازې د مقايســوی څيړنو له مخې او هغې بيلګې په شته والي سره چې ترموږ پورې را رسيدلې ده دومره په اجمالي توګه ويلای شم چې په کوم وخت کــې چــې محمــد هاشــم سرواني ژوند کاوه ، او په کوم وخت کې چې دی بغداد ته رسيدلی ، دغه مهــال په عربی نړۍ کې دکره کتنې په برخه کې يو طلايی دور دی ، داســلامی دورې په لومړيو دوو پيړيو کې دعربي ژبې په برخه کې خورا زيات پرمختګونه شــوي دي ، ان چې کره کتنې هم ديوه مضمون په توګه هم په دغــه دوره کــې خــورا زياته وده وکړه په دغه عصر کې لکه دجاهليت دعصر په شان په عربــي ژبــه کې کره کتنې لوی اهميت وموند. عربي او عجمي پوهان په دې بــاور دي چــې اموي واکمنانانو دراشدينو خليفه ګانو برعکس شعراوادب تــه پاملرنــه وکــړه اودغه ډګرېې تود وساته، زياترو شاهانو او سردارانو د شعر ويلو ذوق درلــود او حتی داسې هم کيدل چی خطبې به يې هم په شعرويلې ،دهمدغوځانګړو پــه پام کې نيولو سره په لومړيو دريو پيړيو کې کره کتنې په زړه پورې وده وکړه ، دحضرت علي لمسۍ سکينه لومړنۍ ميرمن وه چې له کره کتنې سره يې کلکه مينه ښوده ، عبدالملک بن مروان هغه اموي خليفه و چې لوړه ادبــي اونقــادي قريحه يې درلوده ، په عباسی خليفه ګانو کې هارون الرشيد له کره کتنې سره پيژندګلوي درلوده ، مامون الرشيد هم دشعرپيژندنې ښه ذوق درلود که چيرې پردغه مهال دبغداد په اړه هم دا ويلای شو چې دلته کره کتنې هم ځانګړې ښه درلوده ،په دې مانا چې دلته کره کتنــه د ودې پــه لــور روانــه وه او ځــانګړی اهميت يې درلود . « ... په عراق کې دادب او ذوق حالت دجاهلي دورې په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

له وياړ او تعصب څخه خالي نه وه چې حالاتو، چاپيريال اوزمانې هم لــه هغــې کړنلارې سره وړتيا درلوده، په مريد اوبصــره کــې شــاعران راټوليــدل خپــل شعرونه به يې ويل ، او يوپربل به يې مفاخره کوله ...» (۲)

دهمدغو اشارو په رڼاکې کيدای شي زمونږ دليکوال ابومحمد هاشــم پــه ادبــي ذوق باندې هم ددغه عصرادبي بهير خپله اغيزه ښندلې وي ، دمحمد هوتــک په وينا دی هم دکره کتنې په دغه تاوده بهيرکې په عراق کې و. او دغه تــاوده بهير پرده باندې هم خپل اثرکړی دی. ځکه نو ده هم په دغه اړه دعربي شعراو فصاحت په برخه کې خپل کارکړی اودغه کارېې بيــا دســالووړمه پــه واســطه پښتوژبې ته هم را ليږدولی دی. زمونږ ليکوالو هم په دغه باره کې خپلې رايــې ويلې دي چې زمونږ نامتو ليکوال حبيب الله رفيع وايي چې :

---

(۱) محمد هوتک بن داود ، پټه خزانه ، څلورم چاپ ، کابل ، ۱۳۶۵ (۲۹) مخ .

(۲) ډاکتر عبدالحسين زرينکوب ، نقدادبی لومړی توک ، تهران ۱۳۵۴ (۱۴۰) مخ .

« په پښتو کې ادبي نقد زوړ او لرغونی دی ، لومړنی ځيرنې په دريمه پيړې کې ابومحمد هاشم ابن زيد السروانی راونښلولې او په خپل نامتو اثر (سالو وړمــه) کې يې دعربي اشعارو دفصاحت او بلاغت بيان وکړ... (۱)

په پښتو پخوانيو ادبياتوکې دويم اثر چې يوه برخه يې زمونږ پــه واک کــې ده ، هغه د سليمان ماکو تذکره ده ، موږ دا منو چې داخو يوه تذکره ده اوهغه دکره کتنې لپاره بشپړه نه ده ، خو يوه خبره بايد له يــاده نــه وباســو هغــه داچــې، داتذکره ده اوهغه هم دشاعرانو او دعارفانو ، چې له شعراو شاعری ســره يــې سروکاردرلود،اوديوشميرشاعرانوپه اړه يې خبرېکړې چې هغــه خپلــه دکــره کتنې موضوع ده ، خو دريغه چې دغه اثر هم په بشپړه توګه زمونږ په واک کــې نشته ، خو بياهم ښه خبره داده چې دغه ځو پاڼې يې هــم زمــونږ لپــاره دکــره کتنې په برخه له هره پلوه مهمې دي. په هرډول دغه دوې بيلګې له موږ ســره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ دکره کتنې په برخه کې هسې ديوې يـادونې پـه توګـه مرسـته کـوي ، ترمنځنى بهيردمخه شته له دې پرته نورکه هرڅوک په دغه برخـه کـې څـه وايي هغه به له لاپوشاپو زيات بل څه نه وي .

منځنى ادبي بهير اوکره کتنه:

له پورتنې يادونې وروسته په جرآت سره ويلای شو چـې پـه منځنـي ادبـي بهيرکې خبره برعکس ده ، منځني ادبي بهيرخورا زياته وده کړې ، ان تـردې چې سرې ويلای شي ، دومره پياوړې دوره اوترې دمخه دومره کمزورى ادبـي جريان له يوه اوبل سره په هيڅ ډول داپرتلې وړ نه دي ، په دې مانا چې په دغه دوره کې ايجاديات وده کوې او شاعران هم په شعوري توګه دشعراو ايجاد ډګر ته مخه کوي ، کره کتنه په تما مه مانا ديوه برلاسي علم په توګه خپلـه وړتيـا اوځاى لري. اودالومړى مرجع اولومړنى بهيردى چـې د کـره کتنـې منظمـې بيلګې په کې ترسترګوکيږي چې شاعران اوليکوال پردغه مهال دکـره کتنـې پراهميت پوه کاروايى کوي اوپه شعوري توګه دهنري اونوښتي پديدو په ايجاد باندې لاس پورې کوي ، دوى د وخت دکره کتنې له اصولو سره سـم لاس پـه کارکيږي، مانا داچې دادبي آثارو دمعيارونو تاکلو لپاره کره کتنـه ديـوه منـل شوي ميتود او لارښود بنه غوره کړې او ديوه پراخ ادبي بهير د ودې پـه تـرڅ کې خپله لارښودې او روزونکې دنده اورسالت دعلمي کره کتنـې پـه رڼـاکې پرمخ بيايي . چې ترټولو مخکښ او نوميالى شاعراو ليکوال ، کـره کتـونکي او هنرپوه استازى يې خوشال ختک دى چې په دغه برخه کې دشلمې پيړۍ لـه کره کتونکو سره په علمي ډګرکې پرتله ، مطالعه اوڅيړل کيداى شي .

خوشال ختک (۱۱۰۰-۱۰۲۲ هجري) په پښتو منځني ادبـي بهيرکـې لـومړني ليکوال دى چې ددغه عصرپه ادبي بهيرکې يې دکره کتنې ژوندى روح پوه کړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه هنري اوادبي افکار په دغه ادبي بهيرکې هغه مرغلـرې دي چــې زمـوږ دمنځنيو ادبياتو ډګلپاڼوپاڼوبڼ پرهغو باندې ښکلول شوي دي. په پښــتو کــې دخوشال ادبي کارنامې او ادبي افکارديوه ټولنيزدايره المعارف ځای لري ، پــه دې چې دادبي مطالعاتو داسې اړخ نشته چې ده به پرهغه باندې څــه ويلــي او ليکلي نه وي ، علامه حبيبی دده دځانګړي استعداد او ادب پوهنيزشخصــيت په اړه ليکي : « ... خوشال يوعالم سړی و ، مشرقی علوم يې لوستي اودعربي او پارسي دبلاغت اوفصاحت علوم يې ښه زده وو ، په فقه اوتفسير اونور اســلامي علومو کې يې معلومات درلوده ، پهتصوف کې هم خوشال خان ښــپړ و اودده له ويناوو څخه دده پوره علمي لياقت څرګنديږي ...» (١)

---

(١) بريښ ، افغان ياد (دمقالو مجموعه) کابل ١٣٦٠کال (٩٨) مخ .

په هرډول ، زموږ په منځني ادبي بهيرکې هم خوشال ته دا ويـاړ ورپــه برخــه شوی چې ده دکرکتنې په اړه لکه دمخه هم اشاره وشوه علمي فکرکــړی دی. دی په دغه برخه کې ان دراتلونکو لپاره هم په علمي لحاظ دلارښود ځای لري ، ځکه چې په خپل وخت کې برسيره پردې چې شاعردی او ليکوال ، سياست پوه دی او هنرمن په عين حال کې يې ديوه ښه کره کتونکي دنده هــم ســرته رسولې ده اوپه دغه برخه په علمي معيارونو او اساساتو برابرآثارتري پاتې دي. خوشال ديو سالم ادبي بهيرد رامنځ ته کيدو پــه خــاطرد کره کتنــې مقــدس مقاومت اوقضاوت ته لاس واچاوه ، دده عصر په پښتونخوا کــې د وچ تعصــبي برلاسی عصرو ، داسې چې کله کله يې ان انتقاد او ګوتنيوي ته هم دليکلــو او ويلو اجازه نه ورکوله ، دغه حالت دداسې يوې فضا ښودنه کولــه لکــه داروپــا دمنځني پيردوچواو دګم شرايطوپه څير، خوخوشال له دغو حالاتو سره ســره بياهم ديوه پراخ سکوت ملا ورماته کړه اوپه پوره جرآت سره يې هغه څــه پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني ټولنه کې دشعراونثرپه ژبه باندې وويل چې دپوهانو په وينا په دغه عصرکې دبل پښتون له توانه نه وو پوره، چې يوبرخه يي هم په دغه ترخ کې کره کتنه وه ، خوشال په دغه برخه کې دلومړي ځل لپاره ګام کيښود اودکره کتنې لپاره يې يوه مقدمه راپيل کړه . يوه خبره چې په دغه اړه بايد وويله شي هغه داچې په ټول منځني ادبي بهيرچې څه زموړ شاعرانو دادبياتو، ادبي پديدو په باب ويلي موږ پوهيږو چې دهغوخومره د ادبي نقد او کره کتنې اوڅومره دادب پوهنې دنورو برخو په باره کې دي . د فارسي او هندي(*) کره کتنې په اړه دخوشال مطالعه کيدای شي ددغه ټکي لامل شي چې ده په پښتوژبه کې په دومره ژورتيا سره دکره کتنې په اړه فکرکړي وي ، ځکه نو سړی ويلای شي چې کومه ژبه او کوم فکر چې په دغه اړه ده کارولي ساری يې په ټول پښتو ادب کې ډيرلږ ليدل کيږي ، دده په نامتواثر (دستارنامه) کې دهغه اثر څلورم هنر چې دشعرپه اړه کښل شوی دي په خپله يوه کره کتنه ده . خوشال په دغه برخه کې شعر په علمي او هنري توګه تعريف او تشريح کړی دی ، دده نظر په دغه برخه کې هم په علمي او هم په هنري لحاظ دپاملرنې وړدی ، په دی مانا چې ده په دغه برخه کې دکره کتنې لپاره ديوه مقدماتي بحث لکه د ارسطودبوطيقاپه شان پيل کړی دی. داچې د ارسطو بوطيقا د کره کتنې په پيل اوپيلامه کې دپاملرنې وړ نړيوال شهکاربلل شوي اود علمي ارزښت له پلوه ترننه هم له اهميته ونه ولويد همداسې خوشال اود هغه انتقادي ليکنې او کره کتنه په پښتوژبه کې بوطيقايي ځای اواهميت لري، دی دهنرپه اړه ليکي : « داهنرچې دشعردنظام دی هم داخل دکسب کمال دی. امامشتق دی له شعوره چه جبلي طبيعت دشعرلري ، شعردهغه دی ، فنونه ، صنعتونه يي په کسب حاصليږي ، که ډيرتحصيل

(*) په خوشال پوهنه کې يومهم بحث هند پوهنه ده ، په دې مانا چې خوشال په خپل وخت کې د هندي ادب او ددغې ژبې له نزاکتو او ادبياتو اود هغو له مهمو آثارو سره آشنا و ، زموږ يوشميرليکوالو دده (دستارنامه) په فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کې نظام الملک کیکاوس له (سیاستنا مې سره يوشى بللي په داسې حال کې چې دا سمه نده ځکه چې خوشال په دستارنامه کې د نامتو عالم کوشليه دنامتو اثر (آرت شاستر) سره ورته والى لري .

دعلم وکا ، صنايع بدايع دشعرزده کا ، چه طبيعت دشعرجبلي نه لري، خبره به نظم نه کا... دراصل شعر په لغت کې کلام منظوم وته وايي ، دواړه مصراع دبيت په تول تللې ، په حرفونوسره سمې عروض قافيه سره جوړ ، په داسې هرچې وي که قصيده وي ، که غزل وي ، که رباعي وي ، که قطعه ده ، که مخمس ، که مسدس په ډيرو چې شعروايه شي ... دشعرپايه لويه ده دحکمت سره ياد شوي دي، پيغامبرانو ويلي دی ، ددې خانه برانداز سينه ګداز خوتعريف توصيف کوم ، لګيدلی اوردی چې هرڅه په مخ وړي . ميلمه زور ور دی واړه وينې دلړمانه خوري . پوهه يې دشواره ده ، ويل يې ګران دي، دهرچا کارنه دی، دشعرطبيعت په مثال دتوند باد دی ، لويي ونې طاقت لري چه ورته ودريږي او که نه بنياد محکم نه لري ، هغه ونې له ويخه ولوړوي ، قوت دعلم بويه چې ويخ يې پرې محکم وي اوکه نه يې افت مضرت به پاتې نه شي ... چې بې علم شعروايي خونقصان لري . اول خوبه يې درست ونه وايي ، دشعردعيب جاسوسان ډيردي . ځان به دخندا کا... »(۱)

دخوشال دغه نظريه په خپل وار ددغه تکي څرګندويه ده چې دی دکره کتنې په علمی اصولو او ارزښت باندې په ښه توګه پوهيږي ، په دې مانا چې دي په دغه برخه کې ځان په رښتيا هم ديوه لارښود نقادپه دريځ کې دروي ، دی دواړه علمی او هنري وړتياوې په دغه برخه کې له ځانه په ډاګه کوي ، کله چې نقد کوي ، هلته ديوه عالم له ليد سره مل دی اوکله چې ايجاد کوي ، هلته دی ديوه شاعر له ليده سره ځان غاړه غړې کوي . ځکه دی په خپله د شعر دعيب له جاسوسانو څخه ځان ساتي او نه غواړي چې ځان دهغو ترانتقاد لاندې راولي اونه غواړي په دغه برخه کې د ناپوهۍ له امله ځان دخندا کا. ځکه نو دی ديوه عالم نقاد له دريځه دخپلې نظريي له امله ډيرښه مطالعه کيدای شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه خبره مو په یاد وي چې ده نقاد اوکره کتونکي ته دجاسوس نومونـه یـاده کړې اوداهغه نادرنومونه ده چې له ده پرته په شرقی ادبیاتو کې له نورو نـه ده په ډاګه شوې . دی په بل ځای کې دیوه تیورسن په توګه وایی:

که شعردی هغه دی چې یې ووایي دانا
هغه څه شعر نه دي چې یې ووایي کانا
دواړه توکه څه وي درته وایم په معني
یو آواز دخره دی بل آواز دی د سورنا

بل ځای وایی :

بل که هرڅو در ګوهرپیي په شعر
عیب جوی یې جاسوسی کا دافعال
هرشاعر یې په ویلو ګوت مندی کا
که په شعر کې ته من یې دی مثقال

(کلیات ۵۳۷ مخ)

خوشال په ځانګړې توګه د پښتو شعر منځني بهیر ، هغه بهیر چې په مجمـوع کې په علمي

---

(۱) خوشال خان ختګ ، دستارنامه کابل ۱۳۴۵ ۲۴-۲۳ مخونه .

لحاظ دانتقاد وړ دی انتقاد کړی ، ځکه چې ده ته پښتو شـعراوادب ،ایجـاد او مطالعه په یوه تنګسیاکې ښکاري ، هغه شاعران چې ترده دمخه پـه روښـاني دوره کې دعصر نومیالي بلل کیدل دده په نظرهغوی ادبي محتوا ته لکه څنګـه چې وروه پاملرنه نه ده کړې ، مانادا چې دخوشال دانتقادي لید له اړخـه دوی هم دکلک انتقاد وړ دی ، دخوشال دانتقاد دغه اړخ له تیوریکي پلوه هـم سـم بریښي لکه یوکره کتونکی دلویدیز دادبـي بهیـر پـه اړه لیکـي : « ... او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځنيو پيړيوکې چې په لويديز کې کليسا ته دتسليم او ايمان عصرو هــرډول تنقيدي فکر او څيړنه شرم بلل کيده ، ځکه نو ترهغوچې ددغو خنډونو ماهيت څرګند نه و ، لويديزې نړۍ ونه شواى کولاى چې د ارزښتنو په څيړنــو بانــدې بريالى شي ...» (۱)

خو موږ په پښتو ادبياتو کې دداسې اصل تطبيق نه شو کولاى چې د غه او هغه بهيرپه فکري او تاريخي لحاظ د پرتلې وړ نه دي ، يوازې په ځينو برخو کې لــږ لږ ورته والي شته چې کيداى شي هغه هم په سرسري ډول ياد شي . خوشــال هم ترځان دمخه پيرته انتقادي ګوته نيولې ځکه نو وايي :

دميرزا ديوان مې ومانډه په ګوډې مسخر (مسخره) مې ارزاني خويشــکي زمند کړ

څه شې چې دخوشال په دغه انتقاد کې په ځانګړې توګه ديادونې وړدي دادى چې دى په خپل انتقاد کې دهغه په عملي اونظري اړخونو باندې ټينګــارکوي ، غواړي ديوه رسالت مند کره کتونکي په توګه دومره روښانه لارښــونه وکــړي چې دغه جرات ان په اوسني کره کتونکي کې هم خورا لږ ليدل کيږي. پــه دى مانا چې دى په رښتيا هم کره کتنه کوي ، اودشعرپه ماهيــت بانــدې د زړه لــه کومي پوهيږي ، خوشال په دغه برخه کې په دي پوهيږي چــې شــعرڅه شــي اوڅوک يې بايد ووايي ؟ دده د زړه خبره داده چې وايي :

په جهان ترشاعرۍ بدڅه نشته خداى اخته مه کړه سړى په دا جنجال

خوشال دشعر په وړاندې دمسووليت احساس پــه جــدى توګــه لــه پامــه نــه غورځوي ، مانا داچي څوک بايد شعر ووايي اوڅنګه يې بايد ووايي ؟ داهغه څه دي چې دى انديښنه لري اوسپارښتنه کوي چې بايد دغه کار د کاراهل ترسره کړي ځکه نو په بل بيت کې په روښانه توګــه آِرمطلــب تــه راځــي او خپلــه تيوري په دغه اړه په ډاګه کوي چې :

دهغه شاعر دانې وشه په ژبه چې دشعر در دانې پلوري په مال

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ديوان دكابل چاپ ۵۲۴مخ)

داډول تمايلات په علمي لحاظ مورږ ته يو ټكى را په ګوته كــوي اوهغــه داچــې خوشال د اصولو له مخې يوه اديب كره كتونكى دى ، نه عالم كره كتونكى ، پــه دغه اړه لوى توپير له ادبي پديدې سره د ليكوال او كره كتــونكي چلنــد دى ، هغوى چې له ادبي ژبې ، شاعرانه انداز او نورو ادبي ځانګړنو څخه كاراخلي هغه ته اديب كره كتونكى وايو او هغه چې د ادبي تلازماتو او اندازونو پرځاى زيــات پرفكتونو او اصولو او منطقي استدلال ټينګاركوي ، هغه

---

(۱) زرين كوب پورتنى اثر (۳۳۱)مخ

ته مورږ عالم كره كتونكي وايو.چې ترډيرې كچې يې كره كتنه او قضاوت دادبي آثارو او ادبي پديدو په اړه له علمى او انتقادي پلوه دباور وړهم دي.
په هرډول ، كه چيرې غواړو چې په منځي ادبي بهيركې دكــره كتنــې پــه اړه خپله خبره را ونغاړو ، نوپردغه ټاپي باندې درېرو چې ددغه ادبي بهيرپــراوړدو او لنډو ، ماناداچې له روښاني دورې رانيولې بيا تر ميراحمدشاه رضواني پــورې دكره كتنې بهيرديوه ډول ترچترلاندې راځي چې هغه ته پوهــان د (ذوقــي) كره كتنې نومونه يادوي ، دكره كتنې ددغه ډول په اړه ويل شوي چې : « ذوقي كره كتنه دكره كتنې هغه ډول دى چې يوشمير شاعران او ليكوال يې ديوبــل په باب وايي او ليكي ، په دغه عصركې هم لكه دپخوانو پــه شــان دود وه چــې دسياليو او رقابتونو بهير دغه اصل ته په زړه پورې لوړتيا وركړه ، ددغه عصــر شاعرانو او ليكوالو نه يوازې خپلو آثارو او خپل اسلوب ته په خپلــو خبروكــې ګوته نيوله ،بلكې دنورو پخوانيو او معاصرو شاعرانو په باب يې هم خبرې كولې او هم يې خپلې علمي رايې ځرګندولې چې له هغــو څخــه جــالبې او پــه زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې ګټې ترلاسه کولای شو ، لکه څنګه چې دپخوانو په باب دهغوی له ستاینواو درناوي څخه پوهیدل کیږي ... »(۱)

پرته‌وله منځنی دوره کې همدغه اصل برلاسی دی اوپرهمدغه میتود باندې کره کتنه دلته خپل دریځ پرمخ بیایی اوبرلاسی میتود بلل کیږي څکه په پښتو منځنی ادبي دوره کې زیاترو شاعرانو یاد ځان اویاهم دنوروپه اړه دستاینې اوکله کله غندنې په لامل له دغه میتود څخه کاراخیستی دی ، دوی کله دځان ستاینه اود نورکمی ویلی دی، چې خوشال هم په دغه برخه کې خپل کارکړی دی. دده په کره کتنوکې یوه هم په سواتنامه کې داخون درویزه پر (مخزن) باندې کره کتنه ده چې زیاتره لیکوالو، کره کتونکو دکره کتنې له مخې ډیره لوړه ارزولې ده او په دغه دوره کې دکره کتنې ترټولو ښه اوپه اصولو پوره کره کتنه بلل شوې ده. خوشال په دغه اړه وایي :

درویزه چې بیان کړی خپل کتاب دی
نوم یې مخزن الاسرار کړی جناب دی
هربیان یې ناموزون مجهول بې رنګه
خالي پاتو له دانشه له فرهنګ
که یوه مسره په شل بلله په سل ده
نامربوطه ناموزونه په ویل ده
قافیه یې لام و دال سره وهلي
په ردیف کې یې نون واو سره پیلی
قصیده د بوصري ترجمه کړي
عربي یې ترپښتو مضحک راوړي

---

(۱) زرین کوب پورتنی اثر (۸۶)مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــر هربيــت دقصــيدې چــې در مرجــان دی
پـــه پښـــتو كـــې تراوربشـــو لا ارزان دی
معمـــــا د (آذری) ترجمـــــه كـــــړې
تصـــوف يـــې وعـــالم وتـــه نومـــوړې
ترجمـــــه د(شاناصـــــر) يوڅواشـــــكاله
وعـــالم تـــه جـــوړه كـــړې لـــه مقالـــه
مســـلې يـــې نظـــم كـــړی پـــه پښـــتو دي
درتـــه څـــه وايـــم چـــې څـــه دي دايســـتودي
پـــه داهســـې شـــان كتـــا ب مباهـــات دي
دجامي تر (هفت اورنـــګ) ورتـــه ناويـــات دي
ګنـــده پـــز د ګنـــده خـــور ســـره جـــوړيږي
خاص په خاص اوعام په عام ويـــل خوښـــيږي
پـــه حيـــرت بـــه واړه ګـــوتې وچيچلـــې
اخـــون پـــه مخـــزن چـــا ګـــوتې كښـــيولې
هرسړی چـــې پـــه مخـــزن بانـــدې څـــه وايـــي
پـــه دنيـــا كـــې ترســـاعته بـــه څـــوک پـــايي

استاد روهي په دې باب ليكې چې :« ... خوشال نه يوازې دمضمون په لحاظ د اخوند درويزه پر(مخزن) باندې انتقاد كړی دی ، بلكې دهغه فورم اوشكل تـه يې هم ګوته نيولې ده
.د اخون درويزه پرمخزن باندې انتقاد كول هم څه آسانه خبره نـه ده ، ځكـه چې يوسفزيو پردې كتاب ډيره كلكه عقيده درلوده ...»
اومرحوم استاد حبيبي هم دخوشال دا انتقاد دسواتنامې په پايڅوړو كې موجه ښودلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ټکي ته مو باید پام وي چې په منځني پیرکې زیاترو پښتو شاعرانو له ذوقي کره کتنې ځخه کاراخیستی خو دا ددي مانا هم نه لري چې ګواکي په دغه دوره یوازي همدغه تګلاره دکره کتنې په برخه کې برلاسي تګلاره وه ، نه ، په دغه برخه کې دیوشمیرشاعرانو له خوا دکره کتنې نور ډولونه هم دشاعرانو اود هغوی دآثاروپه اړه کارول شوي دي دبیلګي په توګه موږ کولای شو دحمید ماشوخیل له خوا د برهاني کره کتنې له میتود ځخه هم کار اخیستل شوی دی. خو له دی سره سره با ید ووایو چې زیاتو لیکوالو له ذوقي تګلارې ځخه کار اخستی دی چې ځوبیلګې یې دلته لومړی دځان ستاینې په اړه را اخلو :

خوشال وایي :

چې لاپ وهي دشعر نن په دا دور دي ډیر
خدای دې نه کا چې به وایم حال د دویو تیراوبیر
ځوک پاوی ځوک نیم پاوی قلندر په کې نیم سیر
چې دموږه په حساب دي هیڅ می نه دی واصل هیر
بل فقیر دولت دري پاوه زه ترې ځوشیرهی تیر...

بل ځای له همدغه شعرسره په توپیرکې داسي انتقادي توره را کاږي او لیکي :

یوپه حال اوپه ماضي کې هسې نه و
چې ښکاره یې دخبرو راته خوند کړ
دمیرزا دیوان مې ومانده په ګوډي
مسخره مې ارزاني خویشکي زمند کړ
که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې دهر یور یشخند کړ...

(کلیات ۳۴مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخوشال په شعر کې داډول ګوتنوي ډيرزيات ليدل کيږي ،که څه هم په دغه ډول شعرونوکې دده ځان ستاينه خورا زياته او دپاملرنې وړښکاري ، خو دا ددې مانا نه لري چې ګواکې دی يوازې ځان وينې او جهان نه ، خوشال چې ځومره دځان په باره کې رښتيا ويلي همدومره يې کټ مټ حقايق دنوروپه اړه هم په رښتيانې سره په ډاګه کړي دي ، اودشعرپه ډګر کې يې دنورو استعدادونه هم پرته له هرډول تعصب اوکينې څخه تشريح کړي او ستايلي دي. زه په دغه اړه په دې نظريم چې خوشال په خپل عصر (منځني دور) کې دټولو شاعرانو لپاره دکره کتنې په برخه کې دلارښود حيثيت او مقام لري ، ده ديوه لارښود په توګه ددغه پيردشاعرانو وړتيا وې او نيمګړتياوې دواړې په انتقادي ليد سره په ډاګه کړې دي. اودخپل دغه ليد له امله مور ده ته دپښتوکره کتنې په تاريخ کې دلومړيتوب حق ورکوو. ده چې هرڅه ويلي هغه يې دکره کتنې داصولو له مخې ويلي دي ، ترده دمخه که ميرزاخان او نورو هم څه ويلی وو او يايي دچا په شعراوکلام باندې قضاوت کړی و ، هغوټولو دستاينوبڼه درلوده اودانتقاد څه په کې نه وو اويا لږ وو ، خو خوشال بيا په خپل وار په دغه اړه يونوی ګام پورته کړ او دلومړي ځل لپاره يې انتقا د دهغه په رښتيني او علمي مانا سره وکړ. دکره کتنې داصولو له مخې دانتقاد موخه ښيګړې او کمزورۍ دواړې په ګوته کول دي ، خوشال داکارکړی او په دغه برخه کې يې په خورا دقت سره ځان دقضاوت په ډګر کې درولی او داخبره نورو ته هم په خپل وخت کې په ډاګه شوې ده . دپيرمحمد کاکړ خبره دخوشال په اړه پرځای ده لکه چې وايي :

تل په شعر کې هم سيال دخوشال نشته
که څه درشت دی دا دده سخن دان شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځان ستاینې خبره په ټولو شرقي ادبیاتو کې دود او معموله خبره ده ، په اردو، هندي او دری ژبو کې په سلګونو شاعران شته چې دغه ټکی یې په ځانګړې توګه سمبال کړی او په دغه برخه کې یې قلم چلونه کړې ده. دپښتو ادب په منځنۍ پیرکې هم دغه موضوع د بیلابیلو شاعرانو له خو ځارل شوې ده . نومیالی شاعر رحمان بابا هم دا کار کړی او ویلي دي :

خوشالا اود ولتا مې غلامان دي

زه رحمان په پښتو ژبه عالمګیریم

دمیرزا د ارزاني دعوي به پرې کا

قدردان دشاعرانو رحمان راغی

کیدای شي ډېرخلک داسې فکروکړي چې رحمان بابا یوعاجزاوملنګ سړی و، دهغه په دغو کارو باندې کار نه و، خو داډول نظراو فکربیا دملنګ او قلنګ پرضد دی اوسړی دا ویلای شي چې رحمان یو مفکر، یوعالم اوپه هنري ارزښتونوباندی پوه او ملا مفکرو ، ده چې کومه ایجاد ګري کړی، هغه دیوه عالی فکراو تلاش پایله ده هماغسې چې خوشال وایی : « دشعرپایه لویه ده ، دحکمت سره یاد شوی ...» رحمان بابا چې د خوشال اودولت غوندې شاعرانو پرکلام باندې ګوتنیوی کوي، هغه په خپل ذات کې دغه ټکي په ډاګه کوي چې رحمان یولوی مفکراودشعرپه هنر باندې په هراړخیزه توګه پوه عالم تیرشوی دی. او داخبره چې هغه یو عادي ملنګ او له دنیا لاس په سر و ، په خپل ذات کې یوه بې مانا او دټیټ ذهنیت او درک ځرګندونه کوي چې باید اهمیت ورنه کړل شي.

دپښتودشعر استاد حمید ماشوخیل دمنځني پیر له وتلو شاعرانو څخه دی ، چا چې په دغه برخه کې شاعري کړی ، هغوی ټول ده ته ، دده پوهې ته د زړه له کومي ارادت لري ، هغه هم دځان ستاینې په برخه کې ځان آزمویلی دی ، داکار د ذوقي کره کتنې له مخې علماً زیان نه لري ، خو په دې شرط چې دروغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي . حمید په ځان ستاینه کې دنورو شاعرانوپه اندول ډیرمـاهیر او ځـرک دی ، په دي ماناچې کله دی په دغه برخه کې قلم چلوي ، هغه په خپل وار لـه داسې باریکیوسره مل دی چې جالب اودپاملرنې وړ انتقاد له ځان سره لیږدوي لکه دغه بیلګې :

دانایان به ورته غوږ نیسي حمیده
ناد ان څه پوهیږي ستا په درسفتن

(دیوان ۳۱۷)

فارسیانو دحیرت ګوتې په غاښ کړې
چې حمید سخن سازي کا په پښتوکې

(دیوان ۲۷۸)

مهمه خبره داده چې حمید لکه خوشال غوندې دکره کتنې په اهمیت باندې د زړه له کومي پوهیږي او د هغې رسالت دزړه له کومي منې . دکره کتنې لپـاره لیوال او تږی دي ، هغه شاعران چې په شعرکې یې نوښت او ابتکاروي ، هغو ی تل په خپلو آثارو باندې دقضاوت لپاره سترګې په لار وي ، خو له بده مرغه چې حمید په دغه دوره کې یـوازنی څـوک دی چـې دخپـل شـعرلپاره یـې پـه پښتنواوپښتو کې قدردان نه دي موندلی ، حمید ښه شاعردی، دی پـه خپـل وخت کی لومړني شاعراو هنرمنددي چې دشعرغلا (ادبي غلا) ته یې چې نـن سبا یې په ادبي کره کتنه کې ځای ځانګړی دی اشـاره کـړی، او پـه دغـه اړه ځانګړي سپارښتنه لري لکه وایی :

دانسته مضمون دزدي له بله نه کا
دحمید ویل پخپله دي لذیذ

(دیوان ۹۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې حمید لوی شاعر دی مانا داده چي لویه اوپراخه پوهه هم په دغه برخــه کې لري ، په ستاینه هم پوهیږي ، په غندنه هم ، او په کره کتنــه هــم ،ځکــه فریاد کوي :

دحمید دمینې ګوټ به کره ووزي
که پري پوه شي قدر دان صراف

(دیوان ۱۶۰ مخ)

پیرمحمد کاکړداحمدشاهي دورې نومیالي شــاعراولیکوال اوګرامــر پــوه هــم دخپل وخت دنومیالی پوه اوشاعرپه توګه د پښتو ژبې نومیالي شــاعران ښــول لوستي ، څیړلي او د دوی شعرونه یې ارزولي دي ، هغه ددغــو شــاعرانو آثــار خپلې مخې ته اچولي اودهغوپه اړه یې خپل نظرڅرګند کړی دی :

دمشهورو شاعرانو حال مې ووې
نه و ماته دنورو عیان شعر ،

چې انصاف زه پیرمحمد کړم لافې نه کړم
په هم عصرو کې مې خوښ دي دڅان شعر

(دیوان ۴۲مخ)

قلندر بل شاعردی چې هغه څان ستاینه کړې اوپه دغه پیرکې دشــاعرانو پــه حال او استعداد باندې غړیدلی دی ، دهغه په دیوان کې هم دکره کتنــې دغــه ډول ته اشاره شوې او خپل نظر یې داسې بیان کړی دی :

دپښتو ژبي په شعر په داخپله زمانه کې
پرې دی نه ښود قلندره بې حمید بل حریف

په پښتو منځني ادبي بهیرکې زما لپاره ددغې دورې ترټولو مهــم او دپــاملرنې وړشاعرنومیالی شاعر په ځانګړې ډول دپښتوکره کتنې په تــاریخي بهیرکـــې دیادونې او ستاینې وړدی ، دغه نومیالی شاعراو ادیب دخوشال دمکتب ترټولو ځوان او ورستی خانزاده کاظم خان شیدا دی. کوم څه چــې خــانزاده کــاظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیدا په منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې اړوند ویلي اولیکلی هغه زما په انـد ترخوشال خان هم دپشتوکره کتنې لپاره په علمی اومیتودیک لحاظ دپاملرنې وړدي ، کاظم خان شیدا، هغه لوی شاعراومفکردی چې دهند په نیمه وچه کې یې وده کړې او دلته یې په ادبی هستونو باندې لاس پورې کړی دی ، دی دهند په بیلابیلو ژبو لکه اردو - هندي اوفارسی په ښه توګه پوهیده اوددغو ژبـو لـه ادبي شهکارونو سره یې هراړخیزه آشـنایي وه اود یادوشـویو ژبـو لـه ادبـي بهیرونو سره په تمامه مانا بلدو، همداده چې دی هم په دغـه ځـانګړي ادبـی بهیرکې یولړداسې خبرې لري چې هغه زموږ لپاره زموږ له موضوع سره اړونـد خورا مهمې دي ، دکاظم شید انظریاتي تمایل موږ ترهرڅه دمخه دده ددیـوان په مقدمه کې له ځان سره لرو ، دی په دغه سریزه کې دکره کتنـې یورنګینـه تحلیل زموږ په واک کې راکوي ، دغه تحلیل دویم تحلیل دی چـې مـوږ هغـه ددغه نومیالي ادیب دفکری ، ادبی اوانتقادی لید یوعلمی او میتودیک تحلیـل بولو ځکه نو دلته دا اړتیا محسوسوو چې دغه مقدمه لومړی له ځان سره ولرو، بیا یې ولولو او په پای کې له لوستونکو څخه هیله وکړو چې ویې ارزوي . کاظم خان شیدا دخپل دیوان په پیل کې دخپلې دغې سریزې په ترڅ کې مـوږ تـه دیوه نوښتګر او دهندي سبک د نومیالی سرلاري په توګه لیکي :

« راقم ددې صحیفې محمد کاظم ، شیدا تخلـص ، ختـک نسـب ، حنفـي مذهب، نقشبندي مشرب (غفرالله تعالی ذنوبه وسترعیوبه) په عرض دسـخن شناس ، روشن قیاس رسوي . هرچند په نزد دخردمند ، شـان دسـخن رفیـع وبلند دی.

بیت

آب بود معنیٔ روشن غنی

خوب اگر بسته شود گوهراست

اواهل ددي فن عزیز وارجمند-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیت

ازسخن ما را دماغ دیگراست

چون صدف مغز سرما گوهراست

لیکن زه چې په دوکان کې دشاعرۍ قلیل البضاعت یم او په ایوان د زبان آورۍ زرنګار دصناعت نه لرم ،و خپل مناسبت فطري له دې شیوې سره په محل دقصور کې مومم اوموانست جبلی له دې وتیر په مراحل دورتر، با وجود آن په عنفوان الشباب کې مې استراحت دحضر په محنت دسفرمبدل شه او الی آن مې په شام دغربت صبح دوطن مالوفه طالع نه دی ، انواع دمحن دلشکن چې لازمه دسفرومنافي د راحت وفراغت دی ، لاحقه دخاطرفاطر.

بیت

مدتی شد چون قلم در مشق سرگردانیم

تاچه آرد برسرم آخرخط پیشانیم

بالجمله په کلبه دجدایی او په ناویه دتنهایۍ کې په مصداق ددې مضمون یم :

فرد

دل می تپد ونیست کسې را درس ما

ازقافله دوراست خروش جرس ما

به آنکه خواهش دهسې دولت لرم چې حلاوت دانزوا شم او حاصل ددې قیل وقال ، مطابق زما دحال دی.

فرد

آئینه ام ازنور نظرمیکشد آزار

تاعاقبت کارمن ازهم نفسان چیست

بل مبرا له ځان اوجهانه وم او بهرمند له دې شان ونشانه ،

په دغه دوره کې داډول تمایلات چې دکره کتنې په برخه کې دپاملرنې وړدي، دیوزیات شمیرشاعرانو له خوا وړاندې شوي دي اوپه آثارو کې یې ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلي دی ، دغه بهير په خپل وار ترهرڅه دمخه دغه ټکی په ډاګه کوي چې وايي:« دهراديب په دننه کې يونقاد هم وي » .
موږ په منځني پيرکې ديوشميرشاعرانوله دغه شان نظرياتو سره مخامخ کيږو چې په ټوليزه توګه دوه اړخه لري، يوداچې يوشميرخو دقدماووپرشعرونو باندې يوازې د ارادت له مخې خبرې کړې دي ، خودويمه ډله بيا په انتقادي ډګرکې ولاړه ده اوپه جدي توګه يې انتقادکړی دی . اودځانګړو شاعرانو په شعرونو باندې غږيدلي دي چې په دغه برخه کې اشرفخان هجري ، عبدالقادرخان ځټک ، قاسم علي ، کاظم شيدا ، شمس الدين کاکړ، عبدالعظيم رانيزی ، ميرزاحنان ، ميراحمد شاه رضواني ، عبدالله پوپلزی ، دولت لواڼی ، قلندر اونوردي . ددې لپاره چې اصله موضوع موښه روښانه کړې وي ، ديوشميرشاعرانو په شعرونو اوکره کتنو په ترڅ کې دهغوی تحليل راواخلو :
شمس الدين :

که څوک ونيسي په لاس ميزان دشعر　　په عروض کې سنجيده بيان دشعر
وبه نه رسي په شعرله رحمانه　　که هرڅو کوي هوس افغان دشعر
په تحقيق سره رښتيا لسان الغيب دی　　لياقت يې درلوده لسان د شعر
پس له دويه موشګاف عبدالحميد دی　　باريکي يې دکلام ده ځان دشعر
درست ديوان يې له نوخطوګفتګوی کا　　هم يې واخيست له نوخطوشان دشعر
ښه مربوط شعربيان عبدالقادر کړ　　ځکه دی په پښتانه کې کان دشعر
په غزل کې يې لږ پست وبلند نشته　　برابريې دی تما م سامان دشعر
عليخان په رنګين شعرکه خبرشې　　هرغزل يې دی تنها ديوان دشعر
نه رسيږي دچا لاس دده ترفکر　　هسې شان يې کړ بلند ايوان دشعر
دخوشال ختک په شعر نظر وکړه　　چې څکوي په يوه تار کاروان دشعر
دفقير ميرزا په شعر ويل نشته　　بل به نه وي هسې شان دکان دشعر
په رديف کې برابردی ولې دريغه　　بې معنی الفاظ يې کړه عيان دشعر
قلندر و دميرزا ديوان موجزدی　　منتخب يې څوغزل بيان دشعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شاعر عبدالرحیم دبخارا دی چې یې نه لیده ردیف پایان دشعر
پیرمحمد کاکړ په شعر کې نامدارو یووړقبر لره ده ارمان دشعر
که د واړو شاعرانو حال بیان کړې نه کړې ځوک پرشمس الدین گمان دشعر
(دیوان ۴۱مخ)

پیرمحمدکاکړ وایی :

جـــوړ پـــه شـــعرکې رحمـــان غیـــب اللســـان دی
پـــه داځیرنشـــــته هرگـــز د انســـــان شـــعر
ترمصــــرع یــــې ځارشــــه لــــړ دمرغلــــرو
پــه ځــه تــاریې اویختــه کړیکســان شــعر
تــل پــه شــعرکې هــم ســیال د خوشــال نشــته
کــه ځــه درشــت دی دا دده ســخندان شــعر
کــه ځــوک بحرمــواج وایــی ورتــه ښــایي
پــه دیــوان کــې یــې مونــده شــي هرشــان شــعر
هــیڅ ترشــعره د رحمــان بــه ډیــرکم نــه وي
ومنصــف تــه دختــک خوشــال خــان شــعر
لکــــه شــــعر دی دده پـــــه پښـــتونخوا کـــې
بــل بــه کــم وي پــه داوخــت دافغــان شــعر
بیــا رنگـــین شـــعر بیـــان عبـــدالقادرکړ
داشــرف دی هــم دده نــه ســوزان شــعر
پــس لــه دویــه موشــگاف عبدالحمیــد دی
چــې یــې ووې ښــه نــازک نکتــه دان شــعر
دمیــرزا شــعر بــه جــوړ و ولــې دریغــه
پــه وحشــي الفــاظ ده کــړو ویــران شــعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشهوروشـــــاعرانو حـــــال مـــــــې ووې
نـــه و مـــا وتـــه دنـــور بيـــان شـــعر ه
چــې انصــاف زه پيرمحمــد کــړم لافــې نــه کــړم
په هــم عصــرو کــې مــې خــوښ دی دځــان شــعر

(ديوان مخ)

که وغواړو چې پردغو دواړو شعرونو باندې ځه وليکو، په دغه اړه يوازې دومره ويلای شو چې دشـمس الـدين کـره کتنـه هـم دوه اړخـه لـري ، يـوداچې ديوشميرشاعرانو لکه رحمان بابا ، خوشال خان ،علی خان حميد او نورو ته په اهميت قايل دی ستايي خو دويمـه ډلـه لکـه ميرزاخـان ترکلـک او قلنـدر ترکمزوري انتقاد لاندې راولي ، په داسې ډول چې په خپل انتقاد کې تعادل هم نه شي ساتلی او داسې تصور له سړي سره پيداکوي چې ګواکې انتقادي هـم پرتقليد باندې ولاړ دی ، شمس الدين شاعردی ، خوکه يې د کـره کتنـې پـه دريځ کې دروو ، په هغه حال کې سړی ويلای شي چې که ميزار دانتقاد وړ دی ، نو خوشال هم له آسمانه نه دی راغلی هغه هم ستونزه لري ، اوپه شعرکې يې لکه دميرزاخان په شان زيات وحشي (ناآشنا اوکله کلــه د نــه ويلـو) الفـاظ ترسترګوکيږي ، بله داچې خبره اوانتقاد يې نوی نه دی ، همدغه کټ مټ خبره پيرمحمد کاکړهم کړې ، هغه هم وايي :

دميرزا شعر به جوړ و ولې دريغه
په وحشی الفاظو ده کړ ويران شعر

په داسې حال کې چې ميرزا خان دپښتوادب په دغه ادبي پيرکې له مخکښانو څخه دی ، دوی ته دا خبره بايد معلومه وای اوپه دغـه اړه يـې بايـد پـه پټـو سترګو قضاوت نه وای کړی ، دميرزا په اړه له دغې خبرې پرته بله خبره يـوه شاعر هم نه دي ويلي ، اوکه يې ويلي نو هغه بيا داسې چا ويلـي لکـه دولـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لواني ، نومیالي شاعر او په پښتو شعر کې دشاعرانو سردار ، هغه دمیرزا په اړه وایی :

میرزا ګنج راته خپل وښوده غني شوم
بیهوده صفت به ولې دبل چا کړم
هیڅ افغان ده غوندې شعرکړی نه دی
دی په خپل عصرکې هرچانه بهترو
یادا چې میرزا حنان وایي :
یومیرزا میرخان دولت دعلم کان وو
دسلوک شعریې کړی دی افضل

خوشال په خپله ټوله لویی سره په دغه اړه وایی :

له چا نه په پښتو کې ما میزان لیدلی نه دی
میرزا په دا لسان کې ویل کړي دي تللي

که خبره لږ را لنډه کړو ، پیرمحمد کاکړانتقاد کړی او شمس الدین دهغه دمبلغ دنده سرته رسولې ده ، پیرمحمد کاکړ اشاره دمیرزا په شعرکې عروضې باریکیو ته دی ، په دغه اړه باید ووایو چې له دولته پرته زیاتره پښتو شاعران په خپلو شعرونو کې له عروضي پلوه نګونښیدلي دي ، دمصراعو اندول او وزن یې نیمګری دی لکه دغه شعر :

هرسالک چې دسلوک په لارکې سم مري
چې دحقیقت دمینې پرصنم مری
(دیوان ۲۰۹) مخ

یوځل بیا د کاظم خان شیدا نظرته ورګرزو دی بې شکه په شعرپوهیږي اودکره کتنې ارزښت ورمعلوم دی، دی هم په دغه برخه کې ترنورو یوڅه زیات دمخه شوی اوپه پښتو ژبه کې یې دشعراوشاعری په څرک پسې دخپل نظر نیلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زین کړی اوپرهغه ټوله نازکخیالي چې دی يې په شعرکې لري، پرهغه څه چې ده دهند پرفرهنګي چا پيريال کې دځان کړی او پښتو ته يې دګل په شان رنګينه ديوان ډالۍ کړی وايي :

دپښتو ژبه تمامه   ده بې نظمه بې نظامه
چې اشعاروته يې ګورې   خود زما ترشعرپورې
جوړ دنثرعبارات دي   مسجع په فقرات دي
عندليب وايي وځان ته   راشي دي زيبا بوستان ته
ګل پريشان کا له آهنګه   بيا غنچه کاندي دلتنګه
په دا هونره پښتنوکې   بيا په ژبه دپښتو کې
يومرزا ، دولت واصل هم   ښه کلام لري حاصل هم
چې قلم په لاس دخان شو   مرتب يې لوی ديوان شو

کاظم خان شيدا خبره را سپينه کړې، اوپه پښتو کې پرهغه ستونزه غږېدلی دی چې هغه ترننه هم پښتوشعرته ور دغاړې ده ، اوس په پښتوکې زيات شمير شاعران له عادي پوهې برخمن نه دي ، اوس هم لکه چې کاظم خان په ډيرادب سره ويلی (ګل پريشان کا له آهنګه) په پښتو ژبه کې دکيفي شاعرۍ په مانا نه پوهيږي ، کاظم خان يوله هغو شاعرانوڅخه دی چې په هندی او فارسی دواړو کې د استادۍ ترپورې رسيدلی دی ، ده ته موږ له شکه پرته د شعراو هنر استاد ويلی شو هغه وايی :

کړه يې وا لکه ګره دتورو زلفو
باريکي لري تمام ديوان زما

اوداهغه خبره ده چې په ژورې پوهې ، هغه هم په ادبياتوکې سړی درک کوي او پرهغې به دهنر په معامله کې ځان عياروي . ځکه نو سړی ويلای شي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده انتقادي نظرپه دغه برخه کې ځانګړی دهاستاد بینوا دده دفن او فکر په اړه کاږي :

« سره له دې چې سخن شناسان اودفن ماهرانو ته دا صلاح حق ورکوي . بلکې دهغوی اصلاح دځان په حق کې یوډول احسان ګڼي . بیاهم دخپلو اشعارو له ویونکو څخه یوه بله هیله لري اوهغه داچې دوی باید د شیدا اشعارو ته په سرسري نظر ونه ګوري اوڅه قدرېې په تامل او دقت سره ولولي . ځکه چې دده دځینو اشعارو مفهوم او ادبي خوند په سرسري نظر نه څرګندیږی ... » (۱)

دکاظم خان شیدا کره کتنه په پښتو منځني ادبي بهیرکې دپښتو شعر دغوړیدوپه برخه کې له یوې خوا دپاملرنې وړده او له بلې خوا ښه لارښونکې ، ځکه چې دی په دغه برخه کې ډیرژورفکرکوي داسې چې داوسنیو شاعرانو له توانه هم نه دی پوره ، شعرته پرهنري ارزښت برسیره له ملي پلوه اهمیت ورکوي ، نوښت او نویوالی اوهنري وړتیاوې هغه څه دي چې دپښتوشعرپه اړه یې هرهغه چا ته چې شعروایې سپارښتنه کوي چې دا وړتیا دپښتو شعرد ودې او پرمختیا یوازنۍ لامل بولي .

رضواني په دغه کاروان له وروستیو کسانو څخه دی چې دپښتومنځني پیر دشاعرانو په اړه یې خپله ایده اونظریه ویلې ده، دی هم اته تنه شاعران چې هغه خوشال خان دپښتو شاعرانو پاچا ، عبدالقادرخان لکه چې دی یې دخوشال لومړنی زوی بولي او یوه تیروتنه ده ، هجري ، کاظم خان شیدا ، رحمان بابا ، حمید ، علیخان ، بابوجان ته داستادۍ په سترګوګوري، دیوه اوږده شعرپه دغه ترخ کې ده هم هغه څه ویلي لکه چې له نورو مو ولوستل ، دی دخپل شعر په پای کې وایي :

وو په قدرومنزلت کې په خپل دور — دا اته واړه په مثل د شاهان

نور د ډول اود سورنې شاعران ډیردي — رضواني دغه شمیرلي استادان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پا يله :

دانتقادي مطالعاتو له پلوه څه چې دپښتو منځني پيرپه ادبياتو اوپه تيره بيا په کره کتنه کې دپاملرنې وړدي هغه دادي چې زياتره شاعرانوچې څه دځانو او يا نورو دشعراو اوافکاروپه اړه ويلي ، دهغــوی ډيـری د (مفــاخرې) بنــه لــري ، مفاخره د زياترو ادبپوهانو لکه ايراني

---

(۱) کاظم خان شيدا ، ديوان ، کابل ۱۳۳۱ کال سريزه

ليکوال لطفعلي صورتګر او افغان ادبپوه اروابناد الهام په کره کتنه کــې نــه ده شميرلې ، خو پښتو کلاسيکو شاعرانو په منځ کې داسې کسان هم شته چې په عين مفاخره کې يې شديده انتقادي

روحيه هم دځان کړې ده چې دغه تمايل زه فکرکوم له نقــد څخــه نــه شــي بيليدای. بله خبره چې ددغه ادبي بهيرپه اړه يې بايد وکړو ، هغه داچې له کره کتنې سره دوه ډوله چلند شوې دی ،

يوداچې سم او دکره کتنې له اصولوسره برابر چلند او دويم ستايوال چلند دی ، په دې مانا چې ليکوالواوشاعرانو ځان دنورو شــاعران د افکــار تراغيزلانــدې راوستی ، هغوی ته يې دومره امتياز ورکړی چې له ډيره درنښته يې کره کتنــه له ياده وتلې ده اوپه دغه برخه کې يې نظر نيمګړی دی . دريمه خبره داده چې په دغه بهيرکې هرڅه چې ويل شوي هغه د(ذوقــي) کــره کتنــې ترســيوري لاندې دي اودغه ډول په دغه برخه کې برلاس ډول دی ، ذوقي کره کتنه لکــه چې له نامه څخه يې ښکاري د نړی په ادبياتو کې دځاني ذوق بنه او اصول لــه ځانه سره لري ، او څه ناڅه دغه ډول پردغه مهال پــه زيــاترو شــرقي ادبــي بهيرونوکې لکه چينايي ، هندی ، فارسي اوان عربي کې ددغــو ادبيــاتو دکــره کونې په لړکې کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردغو ټکو برسیره باید ووایو چې په دغه پیرکې دیوه مهم اثرچې هغه هم لــه کره کتنې سره تړاولري هم را منځ ته شوی چې هغه (پټه خزانه) دی ، دغه اثر دمحمدبن داود له خوا په ۱۱۴۲هجري کال کې په کندهارکې لیکل شــوی دی، دغه اثریوه ادبي تذکره ده، په هغې کې دادبی آثارو په ایجاد باندې خبرې لري او دهغې په ترڅ کې یې په ادبي پدیدو او ایجادیاتو باندې قضــاوت کــړی دی. نومیالی لیکوال زلمی هیواد مل ددغه اثر په اړه لیکي :

« ... دپخوانیو شــاعرانو پــه بــاب دمحمــدهوتک لــه دې ډول قضــاوت څخــه څرګندیږي چې ده دهغو شاعرانو دکلام په باب نظــر څرګنــد کــړی دی چــې دیوانونه یې ورته لیدلي دي، یایې دکلام ډیرې ستونزې ورته په لاس کې وې ، دمعاصرو شاعرانوپه کلام داکثرو آثارو او دیوانونه یــې لیــدلي دي ، او پرهغــو آزادانه نقد کوي او حتی دپاچا دشعرپه باب که ضعفونه او خامۍ ولري پرته لــه هیڅ ډول ملاحظې او ویرې خپلې خبرې کوي ... » (۱)

په علمي لحاظ دمحمد هوتک کره کتنه هم په خپل جوړښت کې ډیرنوي څــه نه لري ،څه چې ده په دغه باره کې ویلي هغه ترډیــره حــده دشــاعراولیکوال فزیکي اکر باندې دکره کتنې پرځای غړیدلی دی ، له بده مرغه چــې همدغــه ساده تشریح په راوروسته کې هم یوشمیرلیکوالو ان زموږ په دري اوپښتو کې په همدغې آسانۍ سره څارلې چې زیاتره د ادبي پدیــدې پرځــای دشــاعرپه خیره او جوله باندې بوخت شوي دي. محمد هوتک یوخل بیــاهم هغــه تیــره خبره په ساده نثرکې داسې کښلې ده : « خوشال بیګ هم دغزلو دیوان لرینه ، چې دده غزلونه ډیرښه دي، او کله کله هزل په شعروایی ... » (۲)

اوداهم هغه خبره ده لکه چې پیرمحمد کاکړترهرچا دمخه په دغه اړه کړې ده، ځکه نوداکومه نوې خبره نه شو بللای ، خوله دې سره سره دا دویلو وړده چــې په دغه اثرکې دپښتو ژبی اوادبیاتو، پښتو شعر او هنرپه باب خبرې راغلې دي او یواړخ بې دکره کتنې له موضوع سره تړاو لري ، داچې دا دسلیمان ماکو لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکرې وروسته دويمه تذکره ده نوېي ديوه مقدماتي اثرپــه پــه توګــه ونــده دپاملرنې وړده. محمد هوتک په اثرکې دمحمد يونس په اړه ليکــي : « محمــد يونس په پيښور کې علمونه اوکتابونه ولوستل او په هغه وقت کې عبدالرحمان بابا ژوندی و دهغه شاګرد شو. اود شعر ديوان يې جوړکا، چې ډيرغــزل لــري ، محمد هوتک حکايت کا، چې محمد يونس په خپله ديره کــې ډيرپــاتې کــړم اوهره ورځ يې ماته ويل چې يوه نن شپه لا وکړه بيا نو ولاړسه . يــوه مياشــتي يې زما عزت وکااوهره ورځ به يې اشعار ابدار ويل ... (۳)

---

(۱) دمحمد هوتک ژونداومزار ، کابل ۱۳۶۲ (۷۸)مخ

(۲) پټه خزانه ، کابل ۱۳۵۷ (۳۸)مخ.

(۳) همدغه اثر (۶۲) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دپښتو اوسنی کره کتنې پیلامه

(د شلمې پېړی لومړی نمایي)

دپښتو هنري ادبیاتو د ودې اوایجاد دپیل په برخه کې دنولسمې پېړی وروستي کلونه په ځانګړې توګه دیادونې وړدي ځکه چې په دغوکلونو کې چې د منځني او معاصرپیر ترمنځ پوله بلل کیدای شي،دپښتو ادبیاتودایجاد په برخه کې دنوي ادبي خوځون نښې نښانې را وتوکیدې . په دې مانا چې نور نوکلاسیک ادب خپله شکلي اوماناوي وړتیا په نوي رنګ او نویو فورمو کې چې دنوي عصر ایجادیات ورته وایي رامنځ ته شول، په دغه برخه کې ترهرڅه دمخه په پښتو کې دمنشیانو(منشي احمد جان ، مولوي احمد اونور) هلې ځلې او یو لړادبي کارونه دیوې پیلامې په توګه دیادولو وړدي. برسیره پردوی یوڅه راوروسته استاد راحت زاخیلي په دغه بهیرکې دهنري ستوري په شان په نوي ډول او نوې روحیې سره دپښتوادب پرآسمان باندې راوپړکید. اونثریې له شکه پرته په نوي بڼه هغه څه زموږ په واک کې راکړل چې په تمامه مانایې دعصرله نړیوال بهیرسرههم سیالي کوله او هم یې ورته والی ورسره درلود ، دده یوشمیرداسې آثار لکه (شلیدلې پڼه) (کونډه نجلی) اوتردغوهم اوچت (ناول دمارخې) اونورایجادیات پردغه مهالپښتو ادب ته ور ډالی کړل چې دغو ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د نوي انداز او نوي طرز اوعصرکې پيغام په شکلي او معنــوي لحاظ له ځان سره درلود. هرڅوک چې دغــه آثارپــه لــومړي نظرګــوري نــو داپوښتنې ورسره رامنځ ته کيږي چې ولې په پښتوادب کې د منشيانواو راحت په آثارو سره دپاملرنې وړ توپير رامنځ ته شو ؟ ولې د راحت آثــارو پــه خپــل عصرکې دنوي ادب ځانګړتياوې دځان کړې ؟ او يا ولې د راحت په ادبي جــاج اوتفکرکې دادب په تيره بيا دمعاصريت او معاصرو ادبي ژانــرو خبــرې ديــوې اړتيا بڼه ومونده ؟ دغو ټولو خبرو ته ځواب کيــدای شــي دا وي چــې راحــت پردغه ځانګړي مهال ديوه داسې ليکوال پــه حيــث را وپړکيــد چــې دخپــل عصرادبي روح يې په عامه اود پښتو ادبي بهيراړتيايې پــه خاصــه توګــه درک کړه اوپه دغه ادبي بهيرکې يې په نويو او نوښتني هستونو باندې لاس پورې کړ ځکه نو دده په باب داخبره سمه ده چې وايي : « پښتو په موجوده ترقي يافتــه سټايل کې اچول د راحت صاحب ايجاد دی . په دې لحاظ که ورته دنوې پښتو موجد وويلای شو نو بې ځايه به نه وي (۱) . که موږ راحت اودهغه ادبي افکارلږ په غورسره وګورو او ويي لولو ، زه په دغه اړه داخبره په پوره باورسره کــولای شم چې د اوسنۍ کره کتنې نظري طرحه په کوزه پښتو نخواکې د را حــت لــه افکارو سره تړلې ده اوده ته منسوبيدای شي داځکه چې دادب پــه اړه داســې فکرکول په خپل ذات کې ديوه دقيق او علمي درک پايله بلل کيــدای شــي او آثاريې په خپل ذات کې دعصرځانګړنې په خورا دقت دځان کــړې دي ، دی د ناول دمارخې يا نتيجه عشق په مقدمه کې ليکي : « ناظرينو دا کتاب فی الوقع صحيح قصه ده ، مګرديوې وجهی اصلی نوم پری ايښــی دی ، اميــد دی چــې ناظرين به دې قصی لره په نظــر درغبــت وګــوري ځکــه چــې دحــال زمــانې سرګذشت دی او زما دچشم ديد واقعه ده چــې پــه ســنه ۱۹۰۶، ســنه ۱۹۰۷ ، ۱۹۰۸او ۱۹۰۹ کې تيره شوې ده ... (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخبره په خپله دا په ګوته کوي چې ، دی که ایجاد ګرو ، نو څیړونکی هم و، او دتخلیقی او تحقیقی ادب په رمزونو باندې د زړه له کومی پوهیده ، ځکــه دده په اړه هم هغه عموي وینه په ښه توګه صدق کوي چې : « دهرشاعر او هنــرمن په دننه کې یوکره کتونکی رمزهم پټ دی » ځکه نو د راحت له شخصیت سره که څه هم دی شاعردی اوکیسه لیکونکی خولــه دغــو ځانګړنوســره یــې پــه آثاروکې انتقادي خبرې هم شته چې دهغو له مخې یې یــوکره کتــونکي هــم بللای شو.دا سمه ده چې موږ هغه ته یو مسلکي کره کتونکی نــه شــو ویــلای ځکه چې دی تل ایجاد کوي او دغه اړخ یې ترانتقادی هغه پیاوړی دی ، ده پــه (ستړي مه شي)کی د ټولنیزانتقاد یوه برخه زموږ په واک کې راکړې ده.
په افغانستان کې محمود طرزی لومړنی لیکوال و چې د پخوانۍ زمانې شــعری بهیراو پخوانی شعر، شعري سمبولونه او تشبیه ګانې ، چــې پــه هغــه شــعري بهیرکې یې هنري انځورونه جوړول دخندا وړاویا په بله وینادانتقــاد وړوبلــل ، محمود طرزی د اوسنی نوی شعرپلوی شاعراو منتقدو چې له ده وروسته دغــه تګلاره دسراج الاخبار زیاترو لیکوالو اوشاعرانو دځان تګلاره کړه ، دوی ټولــو بیا پرپخواني شعراو دهغه په شعري جوړښت باندې کلک انتقادونه وکــړل. پــه افغانستان کې دپښتو ژبې ګوتې په شمارلیکوال هم په دغه برخه کې د محمود طرزي پرلار روان شول، اوهماغه انتقادی بهیریې دپښــتو شــعرپه برخــه کــې وڅاره . دسراج اخبارپه پاڼوکې چې څه موږ د کره کتنې د ډولونو په نامه څــه وینو هغه زیاتره د کتاب معرفی ، دشاعرانو ژوند لیکونه ، په پخواني شعر باندې ګوت نیوي دي چې دتقریظ او مقالو بڼه لري. دبیلګې په توګه دمولــوي غــلام محې الدین افغان دسراج الاخباردپنځم کال په (۴) ګڼه کې د (حالات خوشال خټک) ترسرلیک لاندې مقاله خپره کړه ، په دغه مقالــه ده د خوشــال خــان دشعرپه څرنګوالي باندې په بشپړه توګه خبــرې او انتقــادي کتنــه کــړې ده ، ترکومه ځایه چې د لیکنې شکلي جوړښت دی ، هغه په هراړخیزه توګه دیوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی انتقادی اوادبي مقالې بنه لري او لیکنه یې دیوې انتقادي لیکنې ډیرې ځانګړنې لري ، افغان دغه مقاله په فارسي ژبه لیکلې ده چې په یوه برخه کې د خوشال په اړه وایي : « ... دیوان خوشال خان که بحر زخار پندونصایح وضرب الامثال وجواهرنا یاب است درحجم از کتاب دیوان حافظ (رح) بزرگ می باشد، دیگردرعلوم وفنون مختلفه این شخص زاید ازیک صد کتاب تصنیف کرده است. اما الحال ازتصنیف او همین دیوان وفضل نامه و فرخنامه وریاض الحقیقه وعیاردانش(*) ترجمه انوارسهیلی به مشکل میسرمی شود. این بدیع افغان دراکثرمعقولات ومنقولات علامه

(*) وروستیوخیړنوونښوده چې دغه ژباړه دخوشال خان نه بلکی دهغه د نومیالی اوادیب زوی ده .

دهرگذشته است. علاوه ازین خان موصوف درشجاعت وجوانمردی وسخاوت رستم وقت وحاتم دوران خود بود... اشعارافغانی او بی مثل واشعارفارسی خوشال خان بدرجه اعلی می
باشد... » (۱)
انتقادي اوادبي مقاله دکره کتنې یومهم ژانردی چې په هغه کې دادبیاتو مهمې ځانګړنې ، بهیرونه او سبکونه څیړل کیږي ، د سراج الاخبار لیکوالو هم له دغه ادبي ژانرڅخه کاراخیستی او یولړادبي اوټولنیزمسایل یې په دغه ژانرکې توضیح کړي دی ، ترکومه ځایه چې څرګنده ده،دسراج الاخبار د لیکوالو انتقادي ژبه په نثراونظم کې یوډول نه ښکاري اونه هم په دغه برخه کې خپل اندډول ساتلی شي ، دوی ادبی کره کتنې ته پاملرنه کړې ، خو زیاتره هغه څه چې په نثراو انتقادی مقاله کې لیکي ، هغه ګردہ دهغو له شعروینې اوکره کتنې سره په تمامه مانا توپیرلري ، په دې مانا چې د دوی شعری ژبه ترنثري هغې دادبیاتواو شعري تحلیل په اړه ډیره تیزه ده. دمثال په توګه که چیرې دافغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مقالې سره دهغه شعرپرتله کړو ، نو دهغه له شــعره مــوږ تــه دهغــه وړتیــا اوانتقادي ژبه له هره پلوه سمه ښکاری شعريې دادی :

بیاچې مخ د دلبرشمس وقمربولې   په تخمین به دا سودا کوې ترکومه
لمرپه دوو ګوتو هیچا نه دی پټ کړی   ته به داد حق اخفا کوې ترکومه
نه رسیږي دچا لاس به وکاکل ته   ته د زلفو به سودا کوې ترکومه
دلبران ټول بې وفادي وفا نه کا   ته يې طمع د وفا کوې ترکومه
معشوقان دعاشقانو قاتلان دي   ته دترکو تمنا کوې ترکومه
دفرنګو په تیغ زړه زما سوری شو   دجرمن به نمنا کوې ترکومه
دیورپ وحال ته ګوره حال يې څه شو   خوشالي به په ایشیا کوې ترکومه
راشه راشه سترګې وموږه بیدارشه   دنرګس به تما شا کوې ترکومه
دغنم په شان خاموش شه خوله که پټه   ته به ګل غوندې خندا کوې ترکومه
حمید څه شو چې بیدل دپښتنو وو   ته رحمان غوندې وینا کوې ترکومه

نه څوک غوږ باسي نه پند اخلي افغانه
چپ شه ته به دا وینا کوې ترکومه

زه فکرکوم چې دمعاصرشعراو شعری بهیر په برخه کې ددغه شعرانتقادي اړخ ډیرپیاوړی اودپاملرنې وړدی ،کله چې پردغه شعرباندې دکره کتنې پــه پلمــه خبرې کوو، نو ترهرڅه دمخه مو دغه پوښتنه ترسترګوکیږي چې دا انتقاد دی که نه ؟ هو، انتقاد دی خودشکل له مخې دمعاصرې کره کتنې بڼــه نــه لــري ، داسمه ده چې په دغه انتقادسره زموږ دادبي بهیرتګلوری دیوه نوي پرمختــګ په لور پرانیستل شو، دشعردبدلون طرحه له همدغه ځایه را پیــل شــوه، خــو بیاهم دشکل له مخې دغه انتقادهماغه بڼه لري لکه چې په تیرڅـــپرکي کــې موديوشمیرپخوانیوشاعرانودنظریاتو په ترخ کې ولوسته، کیدای شــي داســې

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرحو ته هم په معاصرمفهوم (ذوقي) كره كتنه وواېو. دكره كتنــې پــه اړه دا
خبره ديوزيات شميرپوهانو له خوا منل شوې چې په دغې پوهه كې دمسايلو

---

(۱) سراج الاخبار ، پنځم كال ، ۴گنه ، ۱۳۳۳ هجري كال.

دښې تشريح په موخه يومهم اصل چې په پام كې نيول كيږي ، هغــه دنــوي او
زاړه ترمنځ د ديالكتيكى اړيكوداندېول په نظركې نيول او خوندي كول دي چې
دغه ځانگړتيا د كركتنې د روزنيزاړخ دپياوړتيا لامل دى . سره له دې چې پــه
دغه شعركې ديوې نيمگړتيا نښه له ورايه داده چې له پخواني شعري بهيرسره
ډيرسرسري چلند شوى دى ، خو دلته بايد دا ټكې په گوته كړو چې كله ذوقى
كره كتنه يادوو، هدف دلته هغه نومونه ده چې ادب پوهانو له اوږدې مــودې را
په دې خوا په تيره په ختيزو ادبياتوكې ددغه ډول انتقاد لپاره غوره كــړې ده ،
كه چيرې (ذوق) دښكلاپيز مفهوم په توگه په عام ډول په پام كــې ونيســو،
كيداى شي دامفهوم بيا دادبي خيړنو په نــورو برخــو كــې مطالعــه او وخيــړو.
دافغان ددغه شعرپه ترخ كې زموږ لپاره دكره كتنې پــه برخــه كــې يــوځرک
ترسترگوكيږي چې دهغه له مخې دغه كره كتنه دنوښت په لحاظ هــم زيــات
اهميت لري ، لكه چې مخكې هم اشاره وشوه ، په دغه كــره كتنــه زمــوږ پــه
شعري بهيركې يوټاكونكى بدلون رامنځ ته شو دا چې مثبت بايــدوارزول شــي
اوكه منفى داپه خپله يوه فردي ذهني مساله ده ، شعراو ژوند ، ژونــد او شــعر
يوبريد شو چې په نوي ډول يې په معاصرادبي بهيركې ديوه فكري بدلون ساه
ننه ايستله او په افغاني ادب كې دغه پوله د تحول او بدلون پوله ده ، كه چيرې
دا خبره هم وكړو چې دغه پيراو دا ډول نظريات په علمي اوعملي توگه ، ددې
لامل شول چې په شعركې بايد زاړه انځوروته ، سمبولونه او ان تخيلونه له يوه
بدلون سره مخامخ شي او له يونواخته موضوعگانوځخه دي په نوښتي ادب كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره وشی ، دافغان اودده دعصرله يارانوسره ادبی بدلون يوه اړتيا شوه اودغـه اړتيا په خپل وار کره کتنه اودهغې واک اوځواک و. چې دغه شعرپه دغه برخه کې ديوې بيلگې په توگه ځان په ځانگړې وړتيا سره زموږ په وړانـدې طرحـه کوي اودکره کتنې يوه ښه اوعلمي بيلگه بلل کيدای شي لکه چې يـو ليکـوال ليکي :

« کره کتنه دادبي آثارو بهيربدلوي، دادبي اثرپه ميتود اوکړنلاره بانـدې ژورې اغيزې کوي که ادبي کره کتنه نه وي ، نو په نوښتي آثاروکې زياتې بې لارۍ او گډوډۍ رامنځ ته کيږي... » (۱)

لنډه داچې که نوی شعرزموږ د زماني حتمي غوښتنه وي ، که نوی شعردټولنې دنوي برخليک په بدلون کې څرگند رسالت لري ، که له شاعر سره دنـوي ادب او فرهنگ دبډايی پوښتنه وي ، نو دا ځانگړتياوې هم ددغه شعرپه انتقادي ژبه کې څرگنده ، مثبته ، روزونکی او علمي کره کتنه ده.

---

(۱) لکچرهای آموزشي ، (گستنتر) دکابل پوهنتون چاپ ۱۳۶۲ (۱۴۵) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شلمي پيړۍ د پېرشم کلونه

۱ـ پښتونخوا :

دپښتوکره کتني په پيل کې د رواني پيړۍ ديرشم کلونه پــه ځــانګړې توګــه ديادوني وړ دي، هغه علم چې په راتلونکې کې بايد د اوسنۍ کره کتنې په نامه ياد شي دهغه دپيل کلونه اود ودې پړاو له همدغو کلونو را په ديخوا پيل شوی دی ، په دغوشپو ورځوکې يوشميرخپروني له کوزې پښتونخوا خپــرې شـــوې چې هغو په ادبي اوهنري لحاظ ډيراهميت اوځــانګړی دريــځ درلــود اود کــره کتنې نوي بحثونه يې را پيل کړل ..

په دغوخپرونو کې يو شميرداسې ليکنې زموږ ترسترګوکيږي چې هغوتــه پــه هراړخيزه توګه په پښتوکې د اوسنۍ علمي کره کتنې په برخــه کــې لــومړنې علمي بيلګې ويلای شو. دلته دوه ډوله ليکنې زموږ ترسترګوکيږي يا پــه بلــه وينا دانتقادي ژانرونو دوه ډوله دلته وينوچې يوه يې انتقادي مقاله او بلــه يــې کتاب پيژندنه يا پيژندګلوي ده ، په دغو ليکنـــوکې پښـــتو ادبـــي بهيرتــه پــه انتقادي نظرکتل شوي خو دغه انتقادي کتنه بيا هــم ترډيــره حــده د پښــتو ادبياتو دغه پيرته ديوې بشپړې او سالمې لارښوونې دنــده نــه شــي ترســره کولای چې لامل يې يوازې او يوازې دمسلکې کره کتونکونشته والی بللای شو، يوشميرليکوالو او کره کتونکو په دغه وخت کې په ځانګړې توګه دپښتو دهغو شعرونو لپاره چې په مشاعروکې ويل شوي دي يولړلارښوونې په ګوتــه کــړې دي ، دا ډول ليکنې پردغه مهال په (پښتون) اخبارکې خپــرې شــوې دی. د ۱۹۳۸ کال په هغې مشاعره کې چې د کوهاټ پــه پوليټکـل مشــاعره باندې نامتوده نامتو اديب ، شاعراو ليکوال عبدالاکبرخان وويل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ځما رونړو ! دشعرخاوندانو ! دقام جوړول او تباه کيدل ترډيره حده پــورې ستا سې لاس کې دی ، تاسو قوم له يونوی تخيل ورکونکي خلق يــې ، تاســې دقامې جذباتو احساســاتود آينــو خاونــدان يــې ، تاســې دقــام اود جــذباتو بيدارونکي يې . تاسې دقام په احساساتو جذباتو لوبي کونکي يې ، هغــه ! يــو عرض کوم چې هميشه دخپل فن دترقی خيال ســاتي . هميشــه شعروســخن خپل تخيل دقامي ستاينې تمدن تعمير په لارکې دصرف کولو کوشش وکړئ . دنيا ځان پسې روانه کړئ او تاسې دنيا سره ځی . زه دامنم چې دبدقسمتی نه زمونږ پښتون قام دادب طرفته توجه په داسې وقت کې وکړه، چې هغــه ډيــره دبي ارزی زمانه ده ، تمامي دنيا په بلا اخته ده ، دسياسي کشمکشی زمانه ده ، پښتون هم په سخته ابتلا کې دی ، لوږه ، بی آرامي دسياسي ابتکارشوق مــوږ کوټلی کارته نه وزګاروي په داسې وخت صحيح لتريچر پيداکول ګرانه خبــره ده ولی بياهم که چيرې هغه خلق چې د سياسياتونه جدا دي اووخــت ورســره شته ، هغوی دا کارپه لاس کې واخلي . د ی طرفتــه توجــه وکــړي اودا قــومي خدمت اوکړي نو دابه يولوی جهاد وي ، زه دخپل قوم په خدمت کې عرض کوم چې دداسې خلقو قدر وکړئ ، دهغوی حوصله زياته کړئ ، ولــي چــې صــحيح ليتريچر دخلکو دخيالاتو عکس دقوم حال او مستقبل ښه کولی شي ... »(۱)

په همدغه اړه په (پښتون) کې يوبل ځای لولو:

« ديوقوم دلتريچرنه مراد دهغه تحريري کارنامه ده، چې دهغې نه موږ دهغــې قوم دعروج او زوال حال معلومولی شوو. په دې ريکارد کې د تاريخ لويه حصه ده . دويمه درجه دفلسفې ده ، ددې نه ديوه قام د ذهني قوت حال معلوميږي. دې ته کوټلي يا وزني ليتريچرويلی شوو. دريمه حصه دادب ده چې هغــې تــه ادب لطيف وايي يا لايت ليتريچر په دې لحاظ سره يوازې ضروري نــه ده چــې هغه قوم ديوقوم جمالياتی ضرورت پوره کوي ، روح يې تازه کوي ، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

---

(۱) پښتون اخبار، ۱۹۳۸ کال دنوامبرمیاشت (۲۹) مخ .

ددې لحاظ نه هم ډېرضروري دی چې دهغې نه دیوه قام تخلیقي روپ صـحیح اندازلګي. دادب لطیف شوق ذوق چې په هغې کې شاعري ، افسانه نویسـي او تمثیل نګاري داخل ده ، په یوه قوم کې هغه وخت پوخوالي ته ته رسي او ترقي کوي چې د روزی دګټلـو، دکشـمکش دمنـزل نـه تیرشـوی وي او د ذهنـي اوجسماني ستړوالي دلرې کولو دپاره ، د آرام اودسکون طلب ګاروي. چونکـه دقومونو د ژوند دا دور صرف نزاکت خیال سره تعلق لري ددې دپـاره دیوقـوم دادب لطیف نه موږ دهغې قوم دحالت دا انداز لګولي شو چې ده په دنیـا کـې دکشمکش حیات خـومره درجـې تیـرې کـړې دي او دخـومره مصـیبتونو - سختیونه پس بې آرام موندلي دی. اود جذباتو او احساساتو د نزاکت دلحاظ نه دخومره ذهني ریګمالی اوصفایی ورته ضررت پیښ شوی دی.

حضرات ! اوس راحئ چې په دې رڼاکې موږ دپښتو ژبـې پـه ادب نظروکـړو او وګورو چې موږ څه کړي دي، څه راته پاتې دي ، او موږ له څه په کاردي اوڅـه رنګ به موږ خپله ژبه ددې تقریرقابله کړو ، دابه موږ پـه دوه طریقـو ګـورو ، یودهغې وخت ادب چې دنیا کې دعلم دومره چرچه نـه وه . او یـوددې وخـت یعنی دموجوده دورحال چې هرقام د ژبې علم وفن دلحاظه په ټوپونو روان دی ، دجمالیاتي لحاظه نه هم او دغیرجمالیاتي لحاظه هم . » (۱)

داډول فکري تګلاره دکوزې پښتونخوا په زیاتروخپرونو(*) کې لیدله کیـږي، خو دایوپوښتنه داوسنیوعلمي پرمختګونو له مخې ورسره مطرح کیږي چې آیا موږ داډول طرحې په ادبي کره کتنه کې وشمیرو اوکه په ادبي تیوری کې ؟ نن سباد ادبیاتواو ادب پوهنې ساحه په بیلابیلوعلمی څانګو باندې ویشله شـوې څکه نوپه دغه برخه کې خبره په یوه څانګه باندې نه خلاصه کیږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بله پلوه زه فکرکوم دغه لنډه تبصره به بې ځايه نه وي چې با يد ووېله شي هغه داچې: په دغو ليکنو هم دادبی کره کتنه اوهم ادبي تيوري دواړه سره ګـډ شوي اواوډل شوي دي. کله چې دپورتنۍ ليکنې پيـل لولـو، هلتـه پـه ډاګـه يوشميرخبرې يادې شوي چې هغه د ادبي تيورۍ په ميتودلوژۍ باندې برابرې دي، خوکله يې چې دپای ټکي ته راځو، هلته بيا داسې څه لولو

---

(۱) پښتون اخبار ، ۱۹۳۸ سپتمبرد لومړي نيټې ګڼه ، (۴۱) مخ .

(*) په دغو خپرونوکې نوميالي مجلې : لار، رهبر، پښتون، خپلواک .... اونورې راځي.

چې هغه له کره کتنې سره سرلګوي همداده چې موږ دا ډول ليکنې اوطرحـې هم ادبی تيوري بللای شواو هم ادبي کره کتنه ، په دې چې علمـی بـيس بـې خورا پياوړی دی، په مستقيمه اوغيرمستقيمه توګه دادبي ودې له کاروان سره په زړه پورې مرسته ، لارښونه اوپريوه سمت باندې دهغه لارښونه خپله رسالت او دنده بولي ، وګورئ دا چې اکبرخان وايي : لطيف ادب په يوه مقام کـې هغـه وخت دپوخوالي مرحلې ته رسيږي چې د « روزی ګټلو دکشمکش دمنـزل نـه تيرشوی وي » داهغه علمي نظريه ده چې نن سبا يې مارکسستې پوهان حواله په مارکس اومارکسيسم ورکوي اوادب په اړه يې دهغه په نبوغ کې شـميرې. کيدای شي موږ هم دپښتون مفکر دا خبره په ادبی تيورۍ کې راوړو ، خويوڅه چې بايد په ډيردقت سره زموږ په پام کې وي هغه داده چې دپـورتنې ليکنـې ترمهاله په ختيزکې پوهـان لاهـم پـه دې نـه پوهيـدل چـې ادبـي تيـوري اويانورادبی علوم به له يوه او بله دومره سره بيل وي لکه ادبـی کـره کتنـه او ادبي تيوري ، زه اوس هم په دې باوري يم چې د ادبی تيـوری ، کـره کتنـې او ادب تاريخ دخيړنو دپولو خبره لاهم په ډيرو برخوکې ګونګه ده ، لاهـم نازکـه ده اوپوره بيلتانه ته لاهم وخت پاتې دی. دپښتوادب په علمي وده کې دکوزې پښتونخوا ونډه په دې دپام وړ ده چې هغوی ترموږ مخکې دنړۍ له ادبيـاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغوی له ادبي بهیرونو سره آشنا شول اوهغه ځانګړني چي لویدیزادب ته پـه تحقیقی او تخلیقي برخوکې وربرخه وې دهغو له مخې دلته (په پښتو ژبه کې) ډیرخه دهغو په شان اودلویدیزبهیرونو تراغیزلاندې ترسره شوي دي . خو لـه دغو ځانګړنو سره سره ختیزادب په تولیزه توګه لاهم له دودیزپوښ څخه چې تردغه وخته په ختیزکې دود و نه دی راوتلی چې پښتو يې هـم یوبرخــه وه ، دلته هم کره کتنه لا دخپوړ دور وهي اوپرمخ ځینه ...

په دغه اړه یوخه دکره کتنې عملي برخې ته را ستنیږو چې هغه دکره کتنې د ژانرونو برخه ده ، موږ دپورتنیو نظریاتو په څنګ کې دکـره کتنــې د ژانرونــو یوشمیربیلګې له ځان سره لرو چې دهغو له مخې هم کولای شو دکـره کتنــې یوه برخه په ډیره ښه توګه وڅیړو او ویې پیژنو، دکره کتنې دبیلابیلو ژانرو پــه ترخ کې یوهم اعلانامه ده ، دا یو ژانردی چې نن سبا يې پوهان دکره کتنې پــه برخه کې دپاملرنې وړبولي ، په کوزه پښتونخوا کې ددغــه ژانرزیــاتې بیلګــې دکتابونو پرپشتیوباندې ګوروچې په ځانګړې ډول سره یــې لیکــي چــې دوې بیلګې یې دادي :

شهیده سکینه:

« دا هغه مشـــهوره اوږه غوڅــونکې ډرامــه ده ،چــې پــه لوســتویې دســړي دسترګونه بې اختیاره د اوښکو سیلاب روانیږي ، په دې کې د پښــتو زنانــه وو مظلومي په داسې طریقه بیان کړې شوې ده چې یو سنګدل نه سنګدل ســړی هم بې اثره نه شي پاتې کیدی ». (۱)

خوږ ژوندون:

« دایوه نوې ډرامه ده چې په (پښتون) کې مسلسل شایع شوې ده او اوس پــه کتابي شکل کې میدان ته راووته . ددې متعلق به داقدر ویل بس وي چــې پــه پښتوژبه کې ددې مثال نشته ، په دې کې زموږ هغه عیبونه ښکاره کــړه کــړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي دي چې دکومو په سبب پښتون قام په غاردتباهی کې پروت دی ، قيمت صرف خلوراني »(۲)

---

(۱) پښتون اخبار، (۱۹۳۸) دسپتمبردګني پښتې .

(۲) همدغه اثر د دسامبرګڼه .

۲ـ افغانستان :

په افغانستان کې دا ډول ليکنې چې دشکل اومحتوا په لحاظ زموږ لـه بحـث سره تړاوموندلای شی زموږ لپاره ځانګړي اهميت لري ، يوه خبره چې بايد پـه دغه برخه کې مخکې له مخکې وشي داده چې په افغانستان کې د پښـتونخوا په اندول دتحقيقي ادب لمنه ترزياتې اندازې پراخه اود پاملرنې وړده، همداده چې دلته دادبي کره کتنې په اړه هم ډيرڅه چې ددغې پوهې له طبعيت سره نږدې ترسره شوي دي . همداده چې بره پښتونخوا له کوزې هغې

په ډيروبرخوکې توپيرلري ، په افغانستان ترټولو مخکنې خپرونه (طلوع افغان) ده چې يوشميرمقالې يې دکره کتنې په اړه ديـادوني وړدي ، دادبـي آثـارو مطالعه ، څيړنه او تحقيق په دغه خپرونه کې ترسره شوی اود ادبـي جريـانونو پرتليزجاج هم په ډيروبرخو کې دلته ترسترګوکيږي. دطلـوع افغـان اونـورو خپرونو په ترڅ کې پرکره کتنه باندې ديوې عصري او ادبـي اړتيـا پـه توګـه خبرې شوې دي ، اوداهغه دپاملرنې وړخبره ده چې په راتلـونکې کـې زيـات شميرليکوالوهغې ته ديوه شعوري حرکـت پـه توګـه پراختيـاورکړه اودايـې دپښتوادب دودې اوترقی ترټولو ښه اوعلمي لاره وبلله اود داسې يوه حرکـت نښې په دغه برخه کې رامنځ ته شوې لکه چې يو ليکوال په دغـه برخـه کـې اشاره ورته کړې ده : « که څه هم خلک اوتاريخ ترټولو باخبره قضاوت کونکې دي اوخپل وروستي قضاوت دادبي او هنري پديدو په باب ترسره کـوي ، کـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکی دي چې ټاکلې پولې په ګوتو کوي اوپه خپلـه ځیړنـه بانـدې دیـوې ابداعي پدیدې په دننه کې دې نتیجې ته رسیږي چې کومه یوه یې ارزښتناکه اوکومه یوه مبتذله بې پیامه تکراري او تعقیدي ده ... »

هغه وخت چې استاد حبیبي دطلوع افغان چلونکی و په دغه وخـت کـې یـو لړآثارله پورتنی میتودلوژۍ سره سم رامنځ ته شول ، دمثال په توګه د (۱۳۱۷) لمریزکال په (۱۷) ګڼه کې « دکابـل دپښـتوټولنې اقتـراح تـه یـوه کتنـه » یوسرلیک خپورشوی دی ، هلته دنومـوړې اقتـراح پربنسـټ دوی پوښـتنې طرحه شوې :

۱ ــ پښتو به څه ډول لوړه شي ؟

۲- پښتو به په څه ډول خپره شي ؟

دغه دوه اصله هغه موضوع وه چې پرهغې باندې یوزیـات شـمیرلیکوالو لکـه سیدقاسم رشتیا اونورو په خپل وار وار خپلې نظریې ولیکلې، دغـه لـړۍ پـه څوګنوکې اوږده شوه ، رښتیا په خپل نظرکې په دغه اړه لیکلـي دی اوعلامـه حبیبي هغه بیا انتقاد کړی دی په لاندې ډول :

« ... په څلورمه فقره کي فاضل لیکونکي دپښتودالفبا اصلاح ته توجه کړې ده ، دا فقره زما په عقیده تروخت دمخه ده د ژبو د رسم الخط اصلاحات یاترمیم یا تبدیل هغه وخت کیږي چې په یووار ژبه په صـحیح ډول مـخ تـه راووزي،اود ژوندون ساه وموميء ، بیا نو په دې خبرو کې ځیړنه کیږي. تراوسه لازمـوږ ژبـه عاموخلکو زده کړې نه ده. په رسمیاتواولیک کې یې پل نـه دي ایښـی ، آثـار اوکتب یې ورک دي ، اوس که موږ د ریم الخط په سمون بوخت شوو ، یـوادبي عام فوضویت به جوړشي ، چې بیا یې علاج هم ګران دی، په دې باب کې مـوږ ته دنوروملتو تجربه هم پرته ده ، دوی هغه وخـت د رسـم الخـط پـه اصـلاح کامیاب شول چې یوواریې خپلې ژبې ته وجود ورکی . اوس کـه مـوږ پـه دي ګران کاربوخت شو اولکه چی جنـاب رښـتیا لیکـي مـثلا : د مرکباتوپرځـای

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفردات غوره کوو اودحرکاتو پرځای لکه لاتین حروف مخصوص حروف ولیکو داکار علاوه پردي چې اوس زموږ له لاسه نه دی پوره ذاتآبه هم مسلم او مفیـد نه وي ... » (۱)

---

(۱) عبدالحی حبیبي « دکابل دپښتوټولنې اقتراح ته یوه کتنه » طلوع افغان ۱۷۰ گڼه (۱۳۱۷) کال ، (۱۳) مخ .

ددغې اقتراح په ترڅ کې چې زموږ په خپرونو کې یې دغه لـومړني بیلگـه ده، ډیري اوپه انتقادي لحاظ دپاملرنې وړخبرې دعلامه استاد حبیبي له خوا ویـل شوې او وړاندیزشوې دي. هغه د ښاغلي رښتیا ځواب په ادبي لحـاظ ورکـړی دی. ماناداچې نقدیې کړی ، خو رښتیا بیا پرنقد باندې نقد کـړی ، زه فکرکـوم چې دا په افغاني ادب کې دنقد پرنقد لومړنۍ بیلگه هم وي ، نقـد پرنقـد پـه اوسني علمي کره کتنه کې دآثاړواو ادبي بهیرونو دپیژندنې او تشریح په برخه کې په علمي اوانتقادي لحاظ یومهم او دپاملرنې وړانتقادي اصـل دی. ښـاغلی رښتیا هم خپله لیکنه د (ځواب توضیح نه دی) بیـاځلې خپـل ځـواب دنقـد پرنقد په بڼه وړاندې کړی دی.

په هرډول، په افغاني ادب کې ددې ډول لیکنولړۍ چې دکره کتنې په لومړنیـو بیلگو کې راځي یوه جالبه لړۍ ده، که چیرې موږ وغواړو چې پـردواړو لیکنـو باندې یوه پرتلیزه کتنه وکړو، نو بیاهم دعلمي کره کتنې له عینکوورته وگورو اوداویلای شوچې دغه دواړې لیکنې پرهغو عواملو باندې نـه راڅرخـي ، هغـه چې دپورتنیو دوو پوښتنو په اړه طرح شـوې دي، کـه مـوږ د دواړو لیکوالـو طرحې لږ په غورسره ولولو، دیوه دریم گړي نظرله مخې سـړی دا ویـلای شـو چې دواړه لوري په دغه اړه حق په جانب دي ، دواړو دیوې مفکورې له دریځـه موضوع ته کتنه کړې ،او په یوه شان یې له مسالې سـره تحلیلـی اوانتقـادي چلند کړی دی. د دوی تحلیل او دلایل دپوښتنې وړ نه دي ، یوازني څـه چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي او څېړونکـي تـه دپوښـتنې وړدي هغـه دادي چـې دوی بيـاهم دوروستي ټکي يا په بله وينا پايلې په توګه څه نه دي په ګوته کړی اودادغې کره کتنې نيمګړتيا بللای شو.

په هرډول دابايد ووايو چې په طلوع افغان کې خپرې شوې کره کتنې په خپل عصرکې يو دپاملرنې وړټکي موږ ته راپه ګوته کوي اوهغه داچې ددغو انتقادي ليکنوبنه ځانګړې ده ځکه نودا په ګوته کوي چې ددغو کره کتنو پربنسټ موږ کولای شو په راتلونکي کی ديوشميرجالبواو دپاملرنې وړکره کتنو شاهدان وو.

دطلوع افغان دليکنوليکې مخ په لوړده ، دپښـتونخوا لـه هغـو سـره پـه يـوه توپيرکې ترسترګوکيږي. دلته دطلوع افغان او پښـتون اخبـار د اعـلان نـامو يولنډ پرتليزجاج اخلو، دپښتون هغه مو مخکې ولوستی ، داهم د طلوع افغـان څخه دخوشال دکلياتو دچا پ اعلانامه :

« وپښتنوته دعلمي اوادبي سوغات دی ، چې په (۱۱۲۸) مخ او (۸۴) مخه کـې دخوشال خان سوانح او دده پراشعارو او تبصره چې ټوله (۱۲۱۲) مخه ضـخيم ادبي اثردی . دا کتاب فقط خوسوه جلده له ډيرو قلمي نسخو څخه چا پ شوی دی، شايقين دی ترتماميدو دمخه په کندهار کې د طلوع افغـان اداري څخـه جلد په (۱۰) افغانۍ رانيسی ...» (۱)

---

(۱) طلوع افغان . (۱۹) ګڼه ، ۱۳۱۷ کال (۴) مخ .

په هرډول ديوې نتيجې په توګه :

دکره کتنې بهيرپه بره اولره پښتونخوا څه ناڅه له يوه او بل سره همرنګي لري ، لاهم دخپل پيل په لومړني پړاو کې دی ، په پښتونخوا دغـه بهيرلـه نړيـوال ادبي بهيرسره په ارتباط کې په نوي ډول او نوي‌اصولو سره روان دی ،خـو پـه افغانستان کې دننه دغه عصره دغې برخې ته ديوې ځانګړې پوهې او ځانګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلک په توګه یوڅه لاره پردغه مهال لاهم په مخ کې وه خو له دې سره سره باید ووایو پرکوم شي چې سړی ډاډمن کیدای شي هغــه دادی چــې عمــومی لیوالتیا ددې لپاره شته چې کره کتنې ته باید په اهمیت سره وکتل شي. کــوم لیکوال چې په دغه برخه کې په دغه دوره کې کــارکوي ، دوی مســلکی کــره کتونکي نه دي ، دوی هغه لیکوال اوایجادګردي ، چې په دواړو خــواوکي قلــم چلوي ، دکره کتنې ډول یې هم ددغه علم داصولوهراړخیزه ځانګړنــه نــه پــه ګوته کوي ، یوازې دکره کتنې په یوه اړخ چې هغه هم تاریخي اړخ دی هرڅــه راڅرخوي ، د ډولونو خبره یې هم یوازې د تقریظونه بنه لري چې ان هغه هم د بشپړو تقریظونو ځانګړنی په ځینووختوکې نه لري ، خوله دي سره ســره هــم داســـتاد حبیبـــي کارونـــه او تقریظونـــه او څرګنـــدونې چـــې دخوشـــال اوعبدالقادرخان پردیوانویې لیکلې تر ټولو مهمې اومخکنۍ بیلګې دي چې پــه علمي لحاظ حساب پرې کیدای شی . ځکه نو ویلای شو چې دی لومړنی څوک و چې دلومړۍ پښتو کره کتنې له پیل سره دده نوم په لومړیتوب کــې راځــي. ترده وروسته بینوا په دغه برخه کې رغنــده ګامونــه پورتــه کــړي دده کــوم تقریظونه چې دپیرمحمد کاکړاو کاظم خان شیدا پردیوانو باندې راغلي دي په انتقادي لحاظ ځانګړي دي ، داستاد الفت او پوهاند رښتین کارونه (دحمیــد پردیوان) لومړۍ انتقادي هڅې دي چې دکره کتنې په برخه کې یــې ترســره کړې دي. همداسې په پښتونخوا د استادکامل ، همیش خلیــل او پــه لســګونو نورو انتقادي کارونه څه دمعاصرو ادبیاتو په اړه اویاهم د کلاسیکو ادبیــاتو پــه اړه په علمي او ادبی لحاظ دپاملرنې او یادونې وړدي. کابل مجلې پــه خپــل وار په دغه موده (لومړۍ نیمایي) دانتقادي لیکنو په خپرولوکې ډیره مهمه دنــده ترسره کړه ، په دغه موده کې له دغې لارې په سلګونو انتقادی لیکنې خپــرې شوې چې دهغو له لارې موږ دیولړانتقادونو او جوړونکو آثارو دخپرولو شاهدان یو ، لکه : دپښتوښه شاعرڅوک دی ؟ (۱۳۱۹) . ملــي ادیــب کــوم یــودی ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۱۹) . دهندوستان نومیالی شاعرټاګور (۱۳۱۸) . فضلت او انتقاد (۱۳۱۷) او په لسګونو نورهغه سرلیکونه دي چې دکره کتنې پورتنۍ ځانګړنې سره له دې چې لومړۍ بیلګې ورته ویلای شو زموږ ددغه پیردنومیالیو لیکوالـو لــه خــوا لیکل شوي دي.

======

« ... اوهغه آثار چې له انتقادڅخه پاتې شي
دخلکو په نظر ارزښت نه لري ... »
روهي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريیم څپرکی

پښتومعاصره کره کتنه د ودې پر لور

د رواني میلادي پیړۍ په دویمه نیمايي کې هسې چې پښتو ژبــه اوادب د ودې
اوپرمختګ لاره نیسي همداسې کره کتنه هم پــه دغــه تــرڅ کــې وده کــوي
اودزیات شمیرلیکوالو په وړاندې دهغې داهمیت خبره هم رامــنځ تــه کیــږي.
زیاتره لیکوال اوشاعران دادبي تیروتنو اوغلطیو دمخنوي په موخه کره کتنــې
ته په کلکه اړتیا محسوسوي ځکه چې د زده کړې کچه لــوړه ځــي هغوافغــان
ځوانانو چې په خارج کې د ادبیاتواو فرهنګي ښانګوپــه برخــه کــې زده کــړې
وکړې، هغوی په دغه برخه کې له یوعالم تجربــو ســره هیــواد تــه راســتنږي
اودخپلوتجربو په رڼاکې پښتو ادب او په خاصه توګه کره کتنې تــه نــوې ســاه
ورکوي چې یوه بیلګه یې هم په پښتو ژبه کې دکره کتنې وده اوپرمختــګ دی
چې خبره یې دمسلکي کره کتنې ترپولې پــورې رســیږي. داســې چــې دوی
دادبي آثــارواو ادبــي بهیرونــو دودې لپــاره دکــره کتنــې جهادتــه ملاتــړي
اودخپلومترقي خیرنو په ترڅ کې دوی په دقیقه توګه دکره کتنې په برخه کې
په علمي لحاظ لاس په کارکیږي. خو په ښنګ کې یې یوشمیرداســې لیکــوال
اوڅیړونکي هم شته چې هغوی لاهم له عصري پرمختګو څخه ناخبره او یوازې
پرهم هغه دودیز ډول لیکنې اوڅیړنې کوي ، چې ګټورتیــا یــې لــه مــوادو را

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولولوپرته په نورو برخوکې ډيره محسوسه نه ده ، خو له دې سره سره داهـم بايد وواېو چې ددغې ډلې دا ډول کارونه (دموادو راټولول) داسې هم نـه دي چې سرې يې په هيڅ وشميري برعکس زه په دې باوريم چې کارونـه يـې پـه خپله برخه اوان دموادو د راټولو په برخه کې د ستاينې قدرداني وړدی. دهنري موادو اوآثارو يا په بله وينا دمعتبرونسخو کشف او پيژندنه چې دغـو ليکوالـو هغوی چې زموږ يوشمير ورته د دوديزو څيړنو پلويان اوپيروان وايي دعصـرد ادب په تاريخ کې دپاملرنې وړځپرکی او برخه جوړوي. دوی سره لـه دې چـې لوی کاريې کړی دی ، دوی په کره کتنه کې له

خورا ساده ډولونواو تګلاروځخه کار اخيســتی دی (*) دهغــوی دليکنولمنــه دکره کتنې دعلم له

(*) په دغه برخه کې هدف ټول هغه کسان دي چې پرآثارو باندې تقريظونه دکره کتنې په نامه ليکي دي ، په داسې حال کې چې دوی په هغوکې دکره کتنې پرځای په نورو مسايلولکه ادبي تيوري او ادب تـاريخ بانـدې رغيـدلي دي اودتقريظ ځانګړني يې په پام کې نه دي نيولې .

مخې ډيره وړه او تنګه ده. ځکه دوی پرهغو ميتودونو او اصولو لکه چــې مـوږ ورباندې پوهيږو نه پوهيدل اوياداچې کله کلــه يــې ان پــه لــوی لاس نــه دي غوښتي چې کره کتنه وکړي ، دوی برعکس له کره کتنــې څخــه دقـدما وو د آثارو دکره کولو په برخه کې کرکه کړې ده اوپه دغه کار سره يې دخپل عصرله ادبي بهيرڅخه يو مصــنوعي ادبــي بهيرجــوړکړی دی. پــه دغــه برخــه کــې يوشميرليکوال چې ددغو نويو او پخوانيو ترمنځ يې دوصل کړی جـوړه کـړې هم شته چې ددوی نظرياتو له موږ سره د معاصرې اوعلمي کره کتنې په برخــه کې ډيره مرسته کړې ده ، په دغه ډله کې يوهم علامه حبيبي دي چې نظريــې دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« مادمخه وویل چې په پښتوشعرکې د فکري تحول نوې دوره لــه (۱۳۱۰ ش) کاله څخه شروع شوې ده. اوداد یوه قرن څلورمــه برخــه تــر۱۳۳۵ پــورې زه دمنځګړو دوره ګڼم ځکه چې دغه دوره دپښتودکلاسیک شعراونوې غورځنګ ترمنځ دیوې منځنې دورې حیثیت لري ... په دي دوره کــې دپښتوشــعرفورم اوقالب هغه دخوشال خان او رحمان او ددوی دملګرو په څیرو خو فکریی نوی و دشعرمحتوی اوښتې وه ... » (۱)

له همدغه شعري بهیرسره سم زمونږ کره کتنه هم په تیره په افغانســتان کــې ځنګ په ځنګ روانه ده. زیاتره هغه شاعران او لیکوال چې پردغــه مهــال پــه دغه منځګړي دور پورې اړه لري د څیړنواو هستونو په کار بانــدې لاس پــورې کوي. چې دوی ترډېره حده په دغه برخه کې له یوشــمیربریاوو ســره مــل وو. دوی پښتو ته نثر په نوې بڼه ور ډالۍ کړ، داسې چې تردوی دمخه پښتو نثر په افغانستان کې دلوستلو نه و. ځکه نودابايد په ډاګه کړو چې په دغه دوره کــې دمنځګړو لیکوالو آثار او ایجادیات په ځانګړې توګه دیادوني وړدي.

اوس كه چيري ، په ځانګړي توګه په همدغه هنري چاپيريال كې د كره كتنــې حالت څيړو ، دلته دپخوا په اندول ډيركوچنى تحــرک زمــوږ ترســترګوكيږي. داځکه چې دغه پيل دي اوهرڅه په پيل کې له یولړستونزو سره مله وي ،خــو له دی سره سره هم دکره کتنې په برخه کې هم دلته په افغانستان کې اوهم په پښتونخوا کې کوټلي کار پيل شوی، مانا داچې کره کتنه په یوډول نه یو ډول د ادب اوهنر زړه ته لاره ور مومي او یوشمیرداسې بیلګی یــې زمــوږ ترســترګو کیږي چې دهغو پرستنو باندې مورږ کولای شو د راتلونکې په لور کوټلي ګامونه پورته کړو او كره كتنه په يوه نوې او جوړونكي بڼې سره ووينو. چې دلته ورتــه يوه لنډه كتنه كوو:

---

(۱) عبد الحی حبیبي ، په اوسني پښتو شعرکې د ژوند څپې ، ۱۳۶۰ کال (۲۷) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف : په پښتونخوا کې:

په پښتونخوا کې دکره کتنې دغه سترجهاد ترډیره حده، یوشمیرخپرونو لکـه (خپلواک) (رهبر) (دوران) اوداسې نورو اخبارو په غاړه واخیست ، هغه آثـار چې په دغوخپرونو کې دکره کتنې په بڼه خپاره شوي دي ، هغه ترډیره حـده هغه لارښونې دي، چې هغو له شکه پرته دپښتو ادبیاتو دودې اوپرمختګ پـه ترڅ کې خپله لاره پرانیسته، دوی یوشمیرداسې څه دخپلوخپرونو له لارې په دغه برخه کې خپاره کړل چې په هغو کې په رښتیا هم په فـاکتونو او حقـایقو باندې خبرې شوې دي چې دهنري ادب او هنر دودې اوپرمختګ په برخه کـې په نړیواله کچه منل شوي علمي بهیردی ، یوله هغو لیکوالو څیړونکو څخه چې په دغه برخه کې په لومړي قدم لاس ورباندې ایښـودای شـو ، هغـه نومیـالی لیکوال ایازداودزی دی چې لیکنې او څیړنې په دغه برخه کې دنوی غلمی کره کتنې په برخـه کـې لارښـونکې اود پـاملرنې وړدي. ایـازداودزی پـه دغـو شپوورځوکې د کره کتنې په برخه کې ډیرځلیدلی دی ، ده چې څه پـه دغـه وخت کې لیکلي ، پرهغو باندې هغه خالیګاوې ډکې شـوې، هغـه چـې ددغـه وخت هنري ادبیاتو دهغو لپاره اړتیادرلوده، دبیلګې په توګه هغه په خپلـواک خپرونه کې د (پښتواونثر) تر سرلیک لاندې یواوږده مقاله لیکلې ده ، دایـوه په رښتینې مانا انتقادي مقالـه ده ، ددغـې مقـالې پـه سـرکې د اخبارمـدیر یولنډیزلیکلي چې په هغه کې لولو:

« ایازداودزی هرڅوک پیژني ، ځکه چي ایاز یوښه فنکاردی، یوښه شـاعردی ، او ډیراوچت نقاد دی ، ایاز چي پـه پښتوشـاعری کـې دفـن اوښـکلا کـومې مرغلرې پیلې دي، نوهغودپښتوشاعری سینګاراو ښایست یوپه دوه کړی دی، ولې بل خوایې چې دنثرپه میدان کې د ژوند په هراړخ کې قدم راپورتـه کـړی نودقلم دزور یې ډیره ستاینه شوې ده... »

(c) ketabton.com: The Digital Library

داياز داودزی دغه کره کونکې مقاله ډېره اوږده ده ځکه نو ددې اړتيا شته چې دهغه دکره کتنې وړموضوعات بايد دلته راپه ګوته کړل شي پــه لانــدې ډول :
دمقالې په پيل کې يوه مهمه موضوع چې (پښتو پښـــتو غــواړي) رامــنځ تــه شوې ده ، په دغه اړه دده ځانګړې رايه چې يوانتقادي ليد دی، داســې ليکــل شوي ده :
« پښتو ، پښتو ځکه غواړي چې پښتنو ورسره چيرې هم پښتو نه ده کړې، نــه يې چرې دځان سره دليکنې مانۍ ته بوتلې ده ، او نه يې دعلم اوزده کړې پــه مسند دځان سره کينولې ده ، چې پاچايی به يې کوله، خيته به يې مړه وه نــو پارسي به يې ويله ، شايد دايې ګڼله چې ګني هم دادوړو تړو ، بربنډو او لغــړو ژبه ده ، اوړې خيته بــه پښــتو وايــی او مــړه خيتــه بــه پارســي... دلوســتلو پښتنوهمدغه کاردی چې دپښتونه اول په فارسي ، عربي اونن اردو اوانګريزي زيات مين دي، دا مينتوب څه بدنه دی ، بايد بنده ډيرې ژبــې زده کــړي خــو پکارداده چې کومې ژبي زده کړي نو چې دهغې علمي او ادبــي ننګــه دتــوان مطابق په خپله ژبه کې واوړې او دخپلې ژبې لمن د رنګ رنګ ملغلرو نه ډکــه کړي ... »
په دغه مقاله کې دويمه موضوع « په پښتوکې نثرولې نشــته ؟ » ايــاز داود زي په دغه برخه کې پردغه ټکي باندې لاس کلک نيولی چې ولي موږ شعرويلو ته هڅه کوو، ولې په پښتو کې نثرنه ليکل کيږي . هغه په دغه مقاله کې دمســالې بيلابيل اړخونو څيړلې دي اوموخه يې داده چې بايد پښتو نثرپه هــرډول چــې کيږي بايد وده وکړي، عام شي اودهنري هڅو په ترڅ کې بايــد وغــوړيږي ، ده په دغه اړه دخپل زړه بړاس ډيرښــه ايســتلی ځکــه نــو ديوشــميرليکوالو او شاعرانوپه اړه ليکي :
« په خيبرکې خدای پاک حمزه پيداکړو چې پښتوادب به وربانديې تل فخرکوي ، هغه شاعردی ، ښه شاعردی ، ځکه چې دهغه ټول ژوند هڅو يوشعردی . هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ژوند په خپل فن قربـان کـړی دی، خـو ددغـه سـترې هسـتۍ اثرپـه خیبرداوشو چې دخیبرهره ګټه پورته کوې نو شاعرترینه دلاندې نه راوځي او نثر... ؟ دکابل دپښتو ټولنې دایرکټر ښاغلی ګل پاچا الفت (غوره اشـعار) نـوم کتاب چې په لاس راغلو نوهم مې اوخندل اوهم مې وژړل ، خندامې ځکه کوله چې داسې ښکلی چاپ شوی کتاب اوپه پښتوکې . ژړا مې په دې خبره راغلـه چې دکابل دټولنې دایرکترچې هم شاعرشو ، نو دچا نه به څوک څه ګیله کوي منم چې هغه به نثرلیکي ، ښه به یې لیکي ، علمی څیزونه یې هم لیکلـی دی ، خو دهغه دشعراثر به دهغه په چاپیرچل کې هم هغه وي کوم چې دخوشال دی یاد حمزه دی ، هسې خو رښتین هم شاعردی ، مجروح ، بینـوا، قیـام الـدین خادم اوداسې نور ټول شاعران دي ، خو چې دټولنې مشرشـاعردی نـو نوربـه ارمرو شاعري کوي،دلته هم زموږ ټول مشران شاعران دی ، ګران کامل صـیب که مورځ اومحقق دی نوشاعرهم دی ، عن چې هغه کاکاجی هم شـاعردی ... »
(۱)

که چیرې دایاز داودزي دغې کره کتنې ته لږ ځیرشو او دیوې ادبي مقـالې پـه توګه یې تحلیل کړو ، ترډیره حده په کې دیوې جامع ، روزنیـزې کـره کتنـې ځانګړنې په هراړخیزه توګه ومومو، داځکه چې هغه په دغه ځـانګړې زمـاني شیبه کې زموږ دلیکوالو پاملرنه په ادبیاتو کې هغه مهم اصل ته ور اړولې چـې هغه نه یوازې دپښتو ژبې لپاره حیاتي ده بلکې له دغې لارې مـوږ خپلـه لاره دنړیوال ادبي بهیرپه لور ورباسو. ده نثردیوې اړتیا په توګه، دیوې طرحې پـه توګه مطرح کړی دی ، اودایې په ګوته کړې چې ولې باید ټول ددې لپاره هڅـه وکړو چې باید شاعران شو ، دایاز داودزي د نثرلویوالی اواهمیت په دې کې دی چې ده په خپله دغه مقاله کې دهنري نثرخبره او اړتیا رامنځ تـه کـړې چـې دغه نوي ټکي یې کره کتنې ته لوی اهمیت ورپه برخه کړی دی. کیـدای شـي چې ددغې کره کتنې لوی اغیزبه داهم شوی وي چې موږ په راورسته کې لـوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثرليکونکي وموندل لکه بينوا او الفت او لسګونو نور رامنځ تــه کــړل ، ځکــه نوداخبره بې ځايه نه ده چې اوس يوشميرليکوال اوکره کتونکي دالفت نثرتــه هم دهنريت له امله شعروايي . لنــډه داچــې د ايــازداود زي کــره کتنــه پــه هراړخيزه توګه يوه روزنيزه کره کتنه ده چې موږ د روښانه لرليــدونو پــه لــور هڅوي.

همدارنګه مقالې په (رهبر) خپرونه کې هم ترسترګو کيږي چــې يادونــه يــې اړينه بريښي ، په دغه خپرونه کې چې موږ کومې انتقادي ليکنې لولــو، دهغــو يوشميرپه زړه پورې دي اويوشميرنه ، دلته موږ يوازې پرهغــو ليکنــو بانــدې رڼااچووچې هغه هم دپښتونخوا په يوشميرنوميااليو پورې اړه لــري، د رهبرپــه ډيرو کره کتنوکې يوه هم هغه کره کتنه دیادولو وړده ،چې دکامل صــاحب پــر (رحمان بابا) نومي اثرباندې د تقويم الحق له خوا ليکل شوې ده ، په دغه مقاله کې دانتقاد ټکی دادی چې کامل صاحب د رحمــان بابــا د ژونــد نيټــه غلطــه ښودلې ده ، دميا تقويم الحق په ځواب کې کامل صاحب ليکي چې :

« ګرانه ميا صاحبه : وعليکم السلام و رحمة الله وبرکاه ، ړومبی به ددې خبــرې معافی وغواړم چې کتاب مې په خپله خپل ليک سره درونه ليږلو پــه هرحــال خليق صاحب سره دخدای ښه وکړي چې ځما پرځای يې دافرض ادا کړو. هغــه بله ورځ مې په (رهبر) کې په (رحمان بابا) ستا سو قيمتي اود قــدروړخيالات چې ځما په نامه مو دخط په شکل ليکل وو ولوستل، په کتــاب کــې د دومــره ژورې دلچسپۍ اخيستلو او ما له مو په خپلو خيالاتو دوباره غوراوفکر دموقعی راکولو دپاره ډيره ډيره مننه کوم. په خپل فاضلانه تنقيــد کــې تاســو ځينــې خبرې خوداسې ليکلې دي ، دهغودځواب دپاره خــو شــايد چــې ځمــا دغــه عريضه کافي ده. خوځينې داسې بحثونه مو هم څيړلي دي چې دهغــو دحــل کولو دپاره به ځما تر پوهې دامعروضات هيڅ کله کــافي نــه وي، پــه هرحــال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترخپله استعداده د (رهبر) ځای سره سم به دخپل موقف د وضاحت کوښښ وکړم.

ستاسو وړومبی اعتراض دادی چې ما درحمان بابا د زیږیدو کـال دلوسـتونکو عرض ته د (۱۰۶۰او ۱۰۷۸ هجري) منځ کې پریښی دی. حال دادی چې دهغه په دیوان کې یوشعردی چې په دي باب زموږ ښه رهنمایی کوي ، په دی باب ما دومره اوږد بحث کړی دی چې دهغه خلاصه هم دلتـه راوړل هـم راتـه ګـران ښکاري ... » (۱)

دغه کره کتنه یو اوږد بحث او انتقاد دی ، خو دکیفیت له مخـې دومـره زیاتـه خوځونکې او ژوندی یا په بله مانه ډیره اغیزناکه نه ده ، داسمه ده چې کامـل یو عالم لیکوال دی، خو که یې کره کتنه د ایازداوړ زي له هغې سره پرتله کوو ، دایازداودزي کره کتنه پرې اوچته ده اوپه

---

(۱) دوست محمد کامل مومند، رحمان بابا ، رهبر ۱۷ګنه ، ۱۹۵۸ کال (۷) ګنه.

علمي لحاظ یې ارزښت خورا لوړدی. خوله دې سره سره هـم کامـل صـاحب ددغه عصرپه کره کتونکو کې ځانګړی ځای او مقام لري په تیره د متنپـوهنې په برخه کې، دده ځای ځانګړی دی ، ده د زیاتوپښتو آثـارو سـمونه کـړې اود زیاتو آثارو سریزې یې دخپل وخت دکره کتنې په برخه کې دیادونې وړدي.

دپښتونخوا ددغو شپوورځو په کره کتنوکې زیاتره دکره کتنې یوشمیرژانرونه لکه انتقادي مقالې ، تقریظونه ،کتا ب پیژندنهدي، چې دیولړیې یوشمیربیلګې لکه پورتنې دوې موږ په دقیقه توګه ولوستې چې د کره کتنې علمـي بیلګـې ورته ویلای شو. پورتنی دوې مقالې په دغومجلوکې ډیرې جالبې اود پـاملرنې وړ مقالې وې چې دعلمي کره کتنې په اړه جامع بیلګـې زمـوږ پـه واک کـې راکولای شي. همدغه بهیرپـه یوشـمیرنورو مجلـواو اخبـارو لکـه (پښـتو) (

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوریت) (اولس) (سیلاب) (لار) او داسې نورو کې هم لیــدای او لوســتای شو،خوداټکی باید ووایو چې تردې ټولو خپرونو د (پښتو) مجلې لــړی دکــره کتنې په بهیرکې یوځه پرله پسې والی ښیی چې کیدای شي دغه لــړی دکــره کتنې په برخه کې نوره هم په دوامداره توګه وڅیړل شي ځکه چــې پــه دغــه مجله کې دنوې کره کتنې له اصولو سره سمي کره کتنې دیوزیــات شــمیرهغو پښتنولیکوالو له خوا چې دوی ددغې زمانې اړتیا پرضرورت بانــدې پوهیــدل لیکل شوې او خپرې شوې دي. په دغو کره کتنوکې یوشمیرداسې کره کتنــې هم شته چې که په دقیقه توګه وڅیړل شي اوولیدل شي ، کیــدای شــي چــې دهغوله مخې دپښتو ژبې په یولړمهموآثارو او تذکروباندې چــې ددغــې ژبــې لرغونتوب دویمې هجري پیړی ته رسوي دیرویارانو ته شکونه پیداشــي ، لــه بلې خوا یولړداسې کره کتنې هم شته چې په هــیڅ ډول راتلــونکې او د نویــو پدیدو دودې لپاره دښه نیته موخه له ځان سره نه لري ،لکه دغه انتقادي لیک چې د آزاد نظم دغندنې په خاطر پــه (دوران) کــې خپورشــوی دی : « ... زه دهرنوي څیزخلاف نه یم، خو موږ ته داهم کتل په کاردي چې موږ دکوم څیــز چې ابتدا کوو دهغه انجام به څه وي ، آزاد نظم د اردو او انګریزې ادب کې اوس ځان ته بیل مقام جوړکړی دی ، خو پښتو کې د آزاد نظم رواج لانشــته او زمــا یقین دی چې که آزاد نظم پښتوکې راغی نودابه دیریاران بې لارې کړي . آزاد نظم دپاره تجربه ، دعروضوعلم ، د اوزانوپیژنــدګلوی ســره ســره دموســیقي قدرتي حس پکاردی اودا څیزونه د دیرو کمو خلکو په نصــیب دی . پښــتوکې زاړه دومره صنعتونه شته دي ، اوهغوصنعتونوکې نورې دومره زیــاتې تجربــې شوې دي اوکیدای شي ، چې د آزاد نظم ضرورت هــم مــوږ تــه نشــته او کــه هردپښتو شاعرآزاد نظم لیکل شروع کړي (ځکه چې نن آساني هرچا ته مزه ورکوي) نودا به دپښتودتنزل په لوري کې اولي قدم وي اردو کې ما پــه خپلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزاد نظمونه ليکلی دي ، خو پښتو سره زما قدرتي مينه ماته اجازه نـه راکـوي چې زه پښتوآزاد نظم وليکم ... » (۱)

کيدای شي چې له پورتني ليکوال سـره دده داخبـره ومنـو؟ نـه ، ځکـه زه فکرکوم چې ترده بې ميني او بدبين ليکوال په دغه پيرکې ډيرلږ ليدل کيږي ، دی په دې نه پوهيږي چې آزاد نظم يا آزاد شعر دنوي عصـر ډالـی ده ، داکـه څوک غواړي اوکه نه ، دشعردغه ډول به خپل تګلوری دپرمختياپه لور پـرمخ بيايي اودخپل عصرتاپه به خامخا پرخپله تنده باندي وهي، هيڅوک به

---

(۱) دوران دويم ټوک ، (۳۲-۳۱) ګڼه ، (۱۹۵۸) کال (۵۰) مخ .

داورسره ونه مني چې ده غونديې له دغې اړينـې پديـدې سـره دې دښـمني وښيي اودهغې په مخ کې دې ډب شي. داکوم منطق دی چې اردو او انګريـزي دې آزاد نظم ځانګړی مقام ولري او په پښتوکې دې بيا ډيرياران بې لارې کړي ؟ که شعرپه رښتيا هم شعروي ، نو دا به بيشکه په نوي فورم کې ښکلي او پـه زړه پورې وي ، آيا دا سمه ده چې پښتو ژبه او ددغې ژبې شعري بهيـردې لـه دغه پرمختګه وروسته پاتې شي او يابه دا انصاف وي چې پښتو بايد پـه لـوی لاس دپرمختګ له دغه کاروان څخه پريوه خوا وساتو، آيادا انصـاف دی چـې زموږ پښتون شاعرپه نورو ژبوکې آزاد نظم وايي او په خپله ژبه کې بيا له هغـه څخه ډډه کوي ؟

دغې ستونزې ته ځواب له هره پلوه منفي دی ځکه نودا ويلای شو چې ددغې کره کتنې علمي بنسټ اواسـتدلالي منطـق لـه يـوې خـوا لوسـتونکي تـه ډيرکمزوری ښکاري اوله بلې خوا يې خبره له تشو احساساتوپرته بل څه نه ده .

په دغه بهيرکې داسې کره کتنې هم شته چې ديوې ادبي پيښې ، يوه ادبي اثر اويو شاعر خو لاڅه کوې چې ګردسره يې ديوه ادبي بهيراو يوې رسالتمې ادبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پديدې اوبهير په مخ کې هم دچا خبر ه دشګوبندونه درولي دي ، سره لـه دې چې دغه بندونه به دومره مهم اوعلمي بنسټ ونه لري خوبياهم ديو شمير پـه وړاندې تريوه وخته کولای شي يوذهنيت رامنځ ته او مدلل کړي .
دپښتونخوا په ادبی بهيرکې دکتاب داعلان ژانر هم لـه پخوانيـو ډولونوسـره ډيرلږ توپيرلري ،دبيلګې په توګه د ۱۹۵۸کال د (رهبـر) پـه (۱۷) ګڼـه کـې داجمل ختټک دغيرته چيغي په اړه ليکل شوي : "دغيـرت چغـه دپښـتونخوا دمشهور اديب اوشاعر اجمل ختټک دپښتني غيرت نه د ډکو او دزمانې ناترسو څپيړو دلاسه دسولو نظمونو مجموعه ده اوريدو سره مړغيرت را ژوندی کـوي او اوده غيرته را بيداروي په چا پ شوو مجموعو کې په هرلحاظ مثالي مجموعه ده " (۱)
که چيرې پورتني اعلان دتيرو پنځوسو پخوانيو کلونو له هغو سره پرتله کړو ، له هغو سره دجولې او منځپانګې له مخې ډيرلږ توپيرلري ، په دغه اړه کـولای شو چې له دغه اعلان سره د (شهيده سکينه) اعـلان دخپلـې دغـې ادعـا دثبوت په خاطرسره پرتله کړو. که څه توپيرهم په کې وي نو هغه به يوازې يـو کوچنی لفظي توپيروي او بس.
دتقريظ په برخه کې هم د پښتونخوا دادبياتو په اړه داخبره کولای شو چې لـه يو لږمحدودو تقريظونو پرته چې دکره کتنې له مخې په وړو اصولو سمبال دي ، په نورو کې ديوه انتقادي تقريظ وړتيا وې خورا لږ ليدل کيـږي. پـه دې چـې زياتره تقريظونه يوازې نګه ستاينې دي او پرهمدغه موخه باندې ليکل شـوې دي ، ځکه نو په هغوی کې داثرله محتوا سره اړوند څه په کې نشته په دی مانا چې په اثرکې خبره پريو څه ده اوپرتقريظ کې ليکوال داثر له موضـوع ځخـه دباندې په نورو موضوعاتودي . خو په عين وخت کې يوشمير تقريظونه داسـې هم شته چې هغوته په کره کتنې برابر تقريظ ويلای شو ، اوهغه ټولې ځانګړنې له ځان سره لري ، هغه چې ديوه انتقادی تقريظ ځانګړنه بايد وي . ددې لپـاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي ديوه ښه تقريظ ځانګړني مو دلته په ګوته کړې وي ، په دغه برخه کــې د (تربور) د ډرامې تقريظ را اخلو ، دهغه له مخې چې موږ کــولای شــو ددغــې درامې په ټولو ځانګړنو باندې په ښه توګه پوه شو دغه تقــرظ دحــافظ محمــد ادريس له خوا داسې ليکل شوی دی :

" ... په تربورکې دمال ، دولت دبربادی ، دخــراب مجلــس ، دجــواری دشــرابو دتعليم اودقتل وغيره مسئلوبحث شوی دی ، خودا بحثونه قابــل مصــنف پــه داسې انداز کې کړې دي چې نه يې دځانه واعظ جوړکړی دی اونه تنها ديندار، خپل ځان يې شاته ساتلی دی اوځنګه چې واقعات په خپله ښــويدل دغســې ورسره دقلم سياهی هم په کاغذ خوريدله ... دتربور ترتيب دلوستو سره تعلق لري ماورته د رقابــت پــه ســترګه کتلــې دي ، خــوداول نــه ترآخــره پــورې دهرکردارخصوصيتونه دهغې په بره ختل ، بياد هغې راکوزيدل ټول پــه ځــای شوي دي هرکردار هغه قسم کارونه کوي او په هغه لهجــه کــې خبــرې کــوي کومه چې دهغه دپاره مقرره ده " (۲)

دايوه ښه بيلګه ده ، چې دپښتونخوا په معاصر ادب کــې داډول بيلګــې خــورا زياتی

---

(۱) رهبر (۱۷) ګڼه (۱۹۵۸) کال د کتاب وروستی پښتی

(۲) حافظ محمد ادريس ، تربور (۱۹۶۱) کال ، سريزه

ترسترګوکيږي ، ځکه چې ټولو ليکوالو يوازې دې خوا ته پاملرنه نــه ده کــړې چې بايد يوازې دکتاب دساده پيژندګلوی په موخه څه وليکي ، دوی بــرعکس په دغه برخه کې هڅه کړې چې داثرپرمنځپانګه باندې دهغه لــه پيژنــدګلوی سره يوځای يوڅه دلوستونکي پــه واک کــې ورکــړي اوداثرهغــه ځــانګړي را برسيره کړي ، هغه چې داثراډانه جوړوي. په دغه برخه کې داهم دياددولو وړده چې دلته هم زياترو ليکوالو دکره کتنې ځای په خپلو تقريظونــو کــې دادبــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیوری مسایلو ته ور پرېښی دی او دلنډکي تقریظ پرځای یی تیوریکي بحثونه کښلي دي.

دپښتونخوا دکره کتنو په لړکي یوبل ځلاند مشال هـم زمـوږ ترسـترګوکیږي چي هغه قلندر مومنددی ، ددغـه نـامتو لیکـوال زیـاتره کرکتنـې زموږپـه پښتوکره کتنه کې هغه څه دي چي د پښتوادب په وده او ورتیا پیژندنـه کــې زموږ لارښونه کولای شي . کله چي موږ دده زیاتره لیکنې لولو او یایي د تحلیل منګولو ته سپارو ، قلندرمومند یولږ داسې لیکنې هم لري چي په ټولیزه توګـه کولای شي دهغو تیروتنو سمونه په کې وشي چي هغه دیو شـمیر لیکوالـو او پوهانو له خوا دهغوی داحساس په لمنه کې پرپښتو ادب باندي وراړول شـوې دي. دقلندر مومند د ډیرو نامتو کره کتنو په ترڅ کې چي لوړ ادبي ارزښت لري ، یوه هم هغه کره کتنه ده چي د ۱۹۷۹کال په (پښتو) مجله کې خپره شوې ده ، ددغې کره کتنې سرلیک داسې دی : (پټـه خزانـه فــی المیـزان ، د یـونس ددیوان شهادت)

په دغه کره کتنه یا انتقادي لیکنه کې دیونس پردیوان اوهغه بحث باندې پوره رڼا اچول شوې چې دیونس په باب په پټـه خزانـه کــې راغلــی دی ، ډیرښـه استدلال په کې شوی اود یوه معاصرنقاد په توګه یي موضوع په مستنده توګـه دعصرله ټولو ځانګړتیاوو سره اړونده خیړلي اوتحلیل کړې ده . مخکې تـردې چي ددغې کره کتنې یوه برخه دلته راواخلم بایـد ووایـم چــې دکـره کتنــې موضوع یی ډیره جالبه ، واقعاً ادبی کره کتنه یا کره کونه باید دکره اوناکره آثـا رو کره توب ته ځان وقف کړي ، دهغو مانا، مفهوم او ارزښت باید لومړی خپلـه کره کتونکی درک کړي اوله هغه وروسته یی باید نورو ته ولیږدوي. لکــه چــې اشاره وشوه دغه کره کتنه ډیره جالبه ده ، خوداچي له دغه ډول لیکنې څخـه پښتنو ضد کسانو زیاته ګټه پورته کړي ، زما په نظر داموضـوع بایـد اوس پـه دغه خاصه زماني شیبه کي بیاهم دیوې پوښتنې په حال کې پریږدو څکه کـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسناد او رښتيني واقعيتونه څوکاله نورهم زموږ لاس ته رانه شي ، فکرکوم چي بيا به موږ خپله په ډاګ پاتې شو ، زما ددغه اثر لارښود استاد پــه خپـل يــوه يادښت کې زما د لارښوونې په موخه يوه ډيره په زړه پوره خبــر ه ليکلــې ده داسي چې :

"که زموږ نيکونوموږ ته غني ادبي ميراث نه دی پريښي ، دا ستا يا زما قصور نه دی ، په زوره بايد امتياز ورنه کړو "

که داډول پرعلمي پرنسيپ ولاړې خبرې په ټوليزه توګه دپښتو کره کتني پــه اړه په پام کې ونيسو نو رښتيا ده چې فرهنګ او فرهنګی پديدې په احساساتو باندې وده نه شي کولای ، ممکن تريوه وخته اويوه حده په دغه ترځ کې يو څه پرمختګ ترسترګوشي، خو علم ، هغه هم کره کتنه ډير بــی رحمــه علــم دی، ډيرزر دخپلو علمي څيړنوپه ترځ کې په علمي منطق سره دهــرې ادبــی او نــا ادبی ليکنې کره توب اوســمون زمــوږ پــه واک کــې راکــولای شــي ، علمــي پرمختګونه د عصرله شونيتاوو سره په تماس ډيرپه بيړه روان دي اوقضــاوتونه لکه آزادې فرښتني زموږ پرسر حاضراو ناظر دي . قلندر هم ځان پــه واقعيــت سمبال بولي اوليکي :

" ... ديونس او رحمان بابا ترمنځه داستادۍ او شــاګردۍ رشــته هــم درحمــت هوتک دافسانې يوه حصه ده ،چې ديونس ديوان پرې هيڅ شهادت نه ورکوي، صرف په دي بنيادچې ديونس په ديوان کې يونظم داسې دی چې د رحمان بابا مرګ ته په کې اشاره شوې ده دا دعوی کول چي يونس دهغه شاګردوو صحيح نه ښکاري په خپله دغه نظم کې چې يونس شعرونه لــري ، پنځــه شــعرونه د رحمان بابا په حقله دي او شپږشعروکې د (ښويارانو دجدايی) فرياد شوی دی ، په دې لحاظ دانظم د رحمان بابا او يونس ترمنځه دشاګردۍ په ځای د دواړو ترمنځه د دوستۍ په ثبوت کې پيش کيدی شي اوداهم هله چې موږدچا مرثيه ليکل صرف دهغه دمعاصر ذمه واري وکړو اوکه داسي وشي نو بيا محتوا کاشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او میرانیس چې دامام حسین علیه السلام مرثیې لیکلي دي هم دحضرت امام معاصروګنړلي شی ... " (۱)

په دغه اثرباندې دهمدغې مجلې په ترڅ کې نورلیکنې هم شوې دي چې دکره کتنې په برخه کې دیادولو وړ دي ، . دقلندر مومند په مقالو برسیره یولړخپلواک ایجادي او ترجمه شوي آثارهم دپاملرنې وړدي چې یویې هغه چې تراوسه دوه ځله چا پ شوی هم دي د (تنقید) په نامه یادیږي چې دکره کتنې په برخه کې له موږ سره په علمی او تیوریکی لحاظ ډیره مرسته کولای شي.

دغه اثر (تنقید،تلخیص او تنقیح) لکه څنګه چې له نامه یې ښکاري اوخپله قلندرخپله هم وایي چې دهدسن (متوفی ۱۹۲۰) دمشهوراومعرو ف کتاب دیوه باب لنډیزاوخلاصه ده . (introduction to the study of literature)

که چیرې دنوموړي اثرمحتویات په عمومی لحاظ دکره کتنې اوپه ځانګړې توګه په پښتوژبه کې ددغه علم دمینه والو لپاره په پام کې نیسو ، زه فکرکوم چې په دغه ځانګړي وخت کې دځانګړې پاملرنې وړو. دا لومړني خارجی اثر دی چې په دغه اړه په دغه وخت کې دیوه ځانګړي اثر په توګه چاپیږي ، قلندر لکه چې دکره کتنې په برخه کې ما دده علمي دریځ اومقام ته اشاره وکړه ، په پښتونخوا کې بی له شکه یو سترګور،عالم اوپوه کره کتونکی دی ، ماته ددغه اثر په خپرولو سره دیوه ځانګړې لید خاوند ښکاري ، ده په دغه اثرکې له یوې خوا دکره کتنې په اړه هغه مهم نظریات را اخیستي چې ددغې پوهې دتګلوري په ټاکلوکې مهم دي ، خومهم تردي لاداچې ده له یوې خوا داکار دلیکوال دنظریاتو ترڅنګ ترسره کړی خو له بلي خوایی ددغو نظریاتو او اصولو په اړه خپل نظریات ور زیات کړي دي ، دده خپل نظریات په دغه اړه دکره کتنې په اړه دده د نظر څرګندونه هم زموږ په واک کې راکوي . دویلیم هدسن داثردتلخیص شویو مطالبو په پایله کې قلندر هم ځای ځای یوڅه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات کړي دي اويايی دليکوال په نظرياتو باندي خپله تبصره هم کـړې ده . زه باورلرم چې دا په پښتو ژبه کې لومړني اثردي چې دشلمې پيړۍ په اوږدو کـې دکره کتنې په اړه تيوريکی نظريات او اصول موږ ته ددغه تلخيص په ترڅ کـې راپيژني اوقلندر په دغه برخه کې لومړنی ليکوال

---

(۱) قلندر مومند (ديونس د ديوان شهادت) پښتو مجله (۱۱) ګڼه ، (۱۹۷۹) کال پيښور (۲۴) مخ .

دی چې داډول نظريات په پښتو ژبه زموږ په واک کې راکـوي. دغـه کـوچني اثرتول په پنځوبرخو کې خلاصه شوې ، چې په لومړۍ برخه کې يی تنقيد څه ته وايي ؟ دتنقيد عام تعريف ، په تنقيد عام اعتراضونه ، ولټر او مورلي ،تنقيد يو تخليقی عمل دی ، دتنقيد غلط استعمال ،دتنقيد صـحيح اسـتعمال ، پـه دويمه برخه کې يی : استقرايی تنقيد ، نقاد دمشرح اومفسرپه توګه ، دحکمی اواستقرايی تنقيد توپير، تاريخی تنقيد، دحکمی تنقيد مثالونه ، جديـدنقاد ، په دريمه برخه کې : تنقيدی ادب دادب يوقسم، دنقاد لپاره ضروری څيزونه ، بصيرت ، غيرجانبداري ، په څلورمه برخه کې : دنقادی تقابلي مطالعه ، دتنقيد تاريخ دادبي تاريخ حصه ده ، تنقيد او تخليق ، اوپه پنځمه برخه کې : ذاتی او انفرادي تنقيد ، دلسنګ او اناتول فرانس نظريات ، دنقادانو اجتماع، دکلاسيک مفهوم په ادب کې ،دبقا بهترين اصـول ، دهـم عصـرادب څيزنـه ، کلاسـيک دمعيار په حيث . اونور انتقادي اوتيوريکی معلومات راغلی دي .

دقلندر بل اثر (نظميات) دی، ايوب صابر په خپل اثر (جديدپښتوادب) کې په دغه ټکي معترف دی اودايي په ګوته کړي چې قلندر دنـوي تنقيـد پـه کـره کتونکوکې هغه څوک دی ، چې په دغه برخه کې ځانګړې مقام لري .

دپښتونخوا په ادبياتو کې ديوې ټولنې نوم چې هغه (ادبي تنقيدي ټولنه بنو) وه داټولنه ترډيره حده لکه چې نوم يې سرې ته ورڅرګندوي ، سرې فکرکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، دلته به هم دکره کتنې په اړه څه ترسره شوي وي ، خوداسې نه ده ، ځکه چې دغه ټولنه بیا د اولسي تنقیدي ټولنې په نامه هم یاده شوې ده اومرام یې داو چې : « ... مختصرآ باید ووایم چې اولسي تنقیدی ټولنه ددې مقصد اونسب العین دپاره جوړه شوې وه ، چې په دي کې به دلیکوالو په داسې ډول تربیت کیږي ، چې هغه انساني مسایل دادب په نسخه کې شامل کړي اوعام ولس ته يی د ور کړي یعنی زموږ مطلب د داسې لیکوالو وجود و چې زموږ د ژوند حقیقی کشالې هم د رمان په ژبه بیان کولی شي . او دداسې ادب تخلیق کول وو چې هغه نه یوازې دیوې شیبې ذهنی سرور پیداکوي ، بلکې هغه زموږ شعور دغفلت او دلاپوهۍ دخوب نه بیداروي » (۱)

ترکومه ځایه چې د (بنون ادب) له سریزې څخه ښکاري ، ددغې ټولنې لیکوالواو شاعرانو ددې پرځای چې ځانونه په ادبي دنده باندې بوخت کړي . برعکس په ځانګړو اختلافاتو چې هغه هم ځانګړي او کله کله مفکوروي دي اخته پاتې شوي دي، چې څرګنده بیلګه یی همدغه اثر(بنو ادب) هم بلاى شو.په دغه اثرکې هم ددغه لیکوال په وینا دمترقی لیکوالودمعرفۍ لپاره یومعیار اودشاته راښکونکولپاره بل معیار په نښه کړی دي. په داسې حال کې چې دادبی آثارو دتحلیل اومعرفۍ لپاره باید یوازې یو معیار ، هغه هم ادبی انتقادي معیار په پام کې وي.

په هرډول ، داباید ووایو چې دپښتونخوا په لیکوالوکې دکره کتنې په برخه کې یوشمیرلیکوالو لکه همیش خلیل ، کامل صاحب ، رسا (دادبي تنقید لیکوال چې اثریې په نسبي توګه دکره کتنې په باب ښه اثرګڼل کیږي ،اوشاید چې دکره کتنې په برخه کې لومړی چاپ شوي اثرهم وي) مولانا عبدالقادر ، قلندر مومند ، محمد اعظم اعظم د (پښتوافسانه) لیکوال اوداسې نور

---

(۱) مجبور سوراني ، دبنوادب ، پیښور ۱۹۷۱ کال (۱۱) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادولای شو . دوی په رښتياهم دکره کتنې په برخــه کــې پــه علمــي لحــاظ ډيرمهم کارونه ترسره کړي او په دغه برخه کې يي دنړيوالو آثارو په پــام کــې نيولوسره علمي آثار ليکلی اوخپاره کړي دي. په دغه برخــه کــې پرپورتنيــو ليکوالو برسيره د ددغو ليکوالو آثار اونومونه په ځانگړي ډول ديــادوني وړدي لکه ، سمندرخان سمندر (دقرآن ژړا) سحر يوسفزی د (ادب څه دی) ليکوال ، ايوب صابر، افضل رضا چې دوه اثره (تحقيق اوتنقيد) (تخليق اوتنقيد) يــې دمعاصرې کره کتنې په برخه کې په ځانگړي توگه ديادونې وړدي.

ب : بره پښتونخوا (افغانستان) :

په افغانستان کې هم په دې وروستيو کلونو کې دکره کتنې په برخه کې دلــرو کره کتنو په شان يواوچت گام پورته شوی هغه داچــې دلتــه پــه پښــتوادبي بهيرکې دتحقيق برخه دپښتونخوا په انډول ترېوه حده پياوړي ښــکاري ، پــه دغه اړه تراوسه دپوهانوداخبره بې له شکه منلای شو چې پښتونخوا اودهغــې ادبی بهير په تخليقي برخه کې ترافغانستان مخکې دی، زه دا نه وايم چې پــه افغانستان کې به تحقيق ترپښتونخوا دعلمي دلايلو له مخــې ډيرمخکــې وي ، ښايي نه وي ، يوازې يوخه چې په دغه برخه کې څرگند دي ،هغــه هغــې دي چې په تيره نيمه پيړۍ کې په افغانستان د پښتوادب او ژبی لپاره په پرله پسې ډول راپيل شوې دي. ددې په څنگ کې داخبره هم ده لکه چې زياتره پوهــان په دې باور دي او وايي چې تحقيق پــه بــره پښــتونخوايا افغانســتان کــې او تخليق په کوزه پښتونخوا (اوسنۍ پښــتونخوا) کــې بــې ســاری دی، څکــه دتحقيق په برخه کې چې کوم بهير په پورتني زمانی پيرکــې روان و او کومــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانوچې په برخه کې دپاملرنې وړ کارپیل کړي و ، هغه ددې لامـل دی چــې افغانستان په تحقیقي لحاظ اوچت اوبرلاسی وښيي ، زه خپله داخبره د کـانې کرښه نه بولم ، ځکه باور لرم چې دغه بهیربه یومهال یا دیر ښه شي او یابه هم کمزوری ، همداده چې زه په خپل عصر کې په دغه باره کې خبرې کوم اوبس .

که چیرې موږ اوس همدغه خبره دیوې پوښتنې پــه توګــه مطـرح کـړو چــې داډیرکار او ډیرڅه چې په دغه اړه ترسره شوي هغه څه او کـوم کارونــه دي ؟

په دغه اړه لکه چې ما مخکې هم یادونه وکړه یوه دتسلسل موضوع ده ، چــې په دغه برخه کې په ځانګړې توګه باید له علمي پلوه په پام کې ونیول شي ، په دغه دوره کې یو شمیرنخبه لیکوال او څیړونکي که څــه هــم دوی د(علــوم ادبیه) د مکتب شاګردان وو لکه علامه حبیبی ، الفت ، بینوا ، خادم ، رښــتین او رشاد ، دوی په خپل وخت کې دادبیاتو او په تیره بیــا دکــره شــعور اوکــره کتنې په برخه کې په علمي اونظري توګه دپاملرنې وړ کارونــه ترســره کــړل ، دوی په دغه تاریخی مقطع کې هغه څوک وو چې لــه یــوې خــوا یــې د ادبــي آثاروپه موندلوپسې پښې را لوڅې کړې وې او له بلې پلوه یې باید هغــه خــام مواد پاخه او معرفی کړي وای ، همداده چې دوی دوه ګونې دندې ترسره کــړې دي چې په هراړخیزه توګه په علمی لحاظ په دغه زماني برخه کې د پاملرنې او ستاینې وړ دي. داخو دقضیې یو اړخ شو ، بله خبره چې پــه دغــه اړه پردغــه مهال په ځانګړې توګه دیادونې وړده هغه داده چې یوشمیر علمي هڅې چې د پورتنیو لیکوالو دمطالعاتو پرتګلوري یې وده وکړه ، هغه دادي چې موږ په دغه زماني پیرکې د کره کتنې په برخه کې دمسلکی څیــرو او نقــادانو ســره چــې اصلی دنده یې ترډیره حده کره کتنه ده له علمي کارو سره هم مخامخ کیــږو، په دی مانا چې دلته یوشمیر کره کتونکي داسې هــم رامــنځ تــه شــول چــې تړپخوانیو لیکوالو او څیړونکو یې لیکنې اوڅیړنې ژونــدۍ او دمعاصــرې کــره کتنې له اصولو سره برابرې ښکاریدې. دوي په خپلو کره کونــو کــې د علمــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاوت خبره جدي نیولې وه او په دغه برخه کې یې په پښــتو ادبــي بهیرکــې دکره کتنې په نامه یونوی میتودیک څپرکی پرانیست.
دغه ډله او د دوی نظریات د رواني پیړۍ په څلویښتمو کــالونو کــې پــه کابــل مجله کې تر سترګوکیږي او دا په ډاګه کوي چې په نسبي توګه دکــره کتنــې پرعلمی متیود لوژۍ برابر څه را منځ ته کیږي همداده چې دلتــه دوه جریانــه موږ لیدای شو ، یو هغه چې دنورو لیکوالو د نظریاتو پربنسټ رامنځ ته شوی او بل هغه چې د پښتو لیکوالوپرنظریاتو رامنځ ته شوی او یایې وده ورکــړې ده .
مانا داچې په دغه وخت کې کره کتنه د وروستیو علمي پرمختګونو لــه علمــي روح سره خپله لاره زموږ تر پښتو ادبی بهیر پورې هم راباسي او سړي پــه دي ډاډه کوي چې دغه انتقادی هلي ځلې کــولای شــي دادبــي مطالعــاتود یــوې روښانه راتلونکې په لور خپله لاره ور وباسي . دباندنیو لیکوالو په ډله کې یوهم روسي پښتو پوه ګ . ف . ګیرس دی چې په دغه مهال کې دکره کتنې پــه اړه لیکي :« په افغانی مطبوعاتو کې انتقادونه اود ادب مسایل شته ،خــو عمــومي جنبه لري ، او په خصوصي ډول سره ددغه انکشاف جریان دتجزیي لاندې نــه دی نیول شوی . دپښتنو فلالوجستانو ډیرمقالې داسې دي چې یوازې توصیفی رنګ لري نه واقعي ...» (۱)
دګیرس خبره هم هغه د (علوم ادبیه) دپلویانو ده چې دوی دهرڅه په باره کې لیکل اودهرڅه په باره کې یې خپلې خبرې درلودې ، دده مراد له واقعیتوبه زه فکرکوم هماغه علمي انتقادي لیکنه ده چې دادبی آثارو دشکل اومحتوی پــه باره کې باید خپل تحلیل، تجزیه او نتیجه ګرې وړاندې کړي . ګیرس پــه دغــه برخه کې یوڅه علمی هم مخکې تللي دی اویولړعلمي لیکنې یې هم کړې دي چې یوه یې هم داستاد رښتین پر (پښتو ادب تاریخ) باندې تبصــره ده چــې لیکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ددې کتا ب ليکل دپښتوادبياتو دتاريخ په موضوع کې لـومړی کـاردی او همداوجه ده چې له نيمګړتياوو څخه بې برخي نه دی ، دپښــتو داداب د دورو ويش چې دکتاب له خوا پيشنهاد شــوي دی صــحيح نــه دی ، ځکــه دا دورې دپاچهانواو اميرانو دتغيراو تبديل پربنسټ ټاکل شوي دي ، بايد داداب د دورو ويش په خپله د ادبي پيښو دوختو له مخــې ټاکـل شــوې وای . ايـدياليوژيک مسايل او ديوه ليکوال داستادی فن په کې تشريح شوي نه دي ، ددې پرځـای چې د اوسنيو نثرليکونکو آثار تجزيه کړي ، مولف يــوازې د دوی نومونــه پــه فهرست کې درج کړي دي » (۲)

---

(۱) ګ . ف . ګيرس ، پښتو ادب ته يوه عموي کتنه ، کابل مجله ، (۱) ګڼه ، ۱۳۴۱ کال ۱۳ مخ .

(۲) همدغه اثر (۱۴) مخ

دګيرس کوم آثار چې ارواښاد معتمد شينوارې په دغو کلونو کې له روسي ژبې پښتو ته راژباړلي ، هغو زموږ ددغه عصر دانتقادی بهيرله ودې ســره د علمــي لارښود په توګه مرسته کړې ده ، مانا داچې دغو آثارو لړترلړه داخبره موږ تــه را په ګوته کړې چې پښتو کره کتنه کارغوارې چې بايد دهغې دعاملو او ودې ورکولو په کارکې رغنده کارته ملاوتړل شي ځکه نوزه فکرکــوم چــې ددغــو ليکنو روزنيز اړخ زموږ د راتلونکولپاره په علمی لحاظ دپاملرنې وړو.
دهمدغې لړې (دکابل مجلې په څلويښتم کالونه) په ترڅ کې دپوهاند رښتين ، الفت ، خادم ، استاد روهي او شپون يولړ ليکنې ځانګړې تګلاره وهــي چــې دلته يې په يوشميرليکنو باندې لنډې خبرې کوو :
د پوهاند رښتين له خوا په دغه دوره کې يو لړ ليکنې په کابل مجله کې خپرې شوې ، چې په علمي لحاظ د پخوا په اندول د پاملرنې او يــادونې وړ دي ، مانــا داچې له کره کتنو يې يو څه علمي تومنه ترلاسه کيــدای شــي ، او پــه خپلــو ليکنو کې کولای شي دښه اونيمګړې اثر ، کره او ناکره ترمنځ خپل قضــاوت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتقاد په سمه ژبه اوادبي انداز سره وکړي، دده ددغه مهال په ليکنو کــې يــوه هغه ليکنه دپاملرني وړ ده چې ده د رحمان بابا دمشاعرې د ارزونــې پــه بــاب کړې ده ، ددغې ليکنې يوه برخه دلته په ګډه ديوه نسبتاً ښه عملي انتقاد پــه توګه دلته را اخلو :

« بختانی هم ښه شعري طبعه لري ،مګر دلته ده د پخوانيوشاعرانو يادونــه پــه ساده او روانه ژبه کړې ده ، او کوم نوي شی په لاس نه دي ورغلی . د ملګرو ياد عنوان هم سم نه دي ، ولې چې لرغوني شاعران هيڅکله د ملګرو په نامــه نــه يادېږي . په ملګرتيا کې هم عصري ، او هم فکري شــرط دی ، يــوازې کيــدای شی چې هميش ، ساقي ، ساغر د ملګرو په نامه وبولې » (۱)

داستاد رښتين دليکنې دغه لړی تقريبــاً پــه همدغــه شــان ترپايــه پــورې رسيدلې ده ، ترکومه چې ښکاري اوما دده دغه کره کتنه په غور سره ولوسته ، نو دا ټکی په کې له شکه پرته ښکاري چې د کره کتنې يوه ښه او پــه منطقــي لحاظ يوه کره روزنيزه ليکنه او کره کتنه ده .

استاد الفت په دغه لړکې بل ليکوال دی چې ليکنې يې له تخليقي مزاج ســره په رابطه کې رامنځ ته شوي ، دی لکه څنګه چې په خپلو ليکنو کې يو انتقادی ليکوال بلل شوی ، همداسې په خپلو کره کتنو کې يې هم دځانګړې ډول كــره کتنې په يا م کې نيونکی کره کتونکې ليکوال دی ، دده کره کتنې هم يــوډول تخليقي اړخ لري ، چې مورِ ته د يوې معياري کره کتنې حال او قال دواړه راپــه ګوته کوي . دلته دده دهغې کره کتنې يو بيلګه را اخلو هغه چې د نامتو ليکوال

---

(۱) صديق الله رښتين (درحمان بابا مشاعرې ته يوه کتنه) ، کابل مجله ، (۲) ګڼه ۱۳۴۱کال ، (۱۴) مخ .

او شاعر بينوا په (اوسني ليکوال) باندې يې کښلې ده. الفت پــه داســې يــو مهال او چاپيريال پورې اړه لري چې هغه د کره کتنې لپاره پــه تــوليزه توګــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهضمیدو حوصله نه لري ، خو داچې دلته يې جرآت کړي دهغــه لامــل دادی
چې دي پربینوا باندې باور لري اوپوهیږي چې بینوا دیوه لیکوال په توګه ددې
زغم لري چې دده خبره هم واوري او هم يې وزغمي ځکه نو لیکي :
« ګرانه بینوا په عمر او په قلم دې برکت !
ستا په اجازه ستا په کتاب (اوسني لیکوال) څه لیکم ، یوازې ستاینه نه کــوم ،
په تاباندې اعتراض هم کوم ،ځکه چې ته هغومره تر یو او تریخ سړی نه يې چې
څوک درنه لا په خوب کې هم وډارشي . ســتا یــو خصوصــیت دادی چــې تــه
محبوب کیدای شې او مهیب کیدای نه شې ... په هرصورت داویلی شــو ، چــې
ته په خپلو قضاوتونو او ادبي تبصره کې آزاد نه يې او انتقادي جنبــه پــه دغــه
کتاب کې نیمګړې ده . زه هم دغه نیمګړتیا دمجبوریــت او معــذوریت اغیــزه
ګنم او تا نه ملامتوم ، مګرنورو خبرو ته دې توجه را اړم ، چې کــه زمــا نظریــه
درته ښکاره شي په نورو جلدو کې به ورته اعتنا وکړې اوهغه دادي : زمــا پــه
فکر په دې کتا ب کې دتالیف او تصنیف په لحاظ یو مشخص او معین پروګــرام
نه ی تعقیب شوی ، یعني دا توازن او تناسب په کې نه دی ساتل شوي چې پــه
یوه لیکوال باندې باید څومره بحث وشي اود بحث اساسي ټکي او مهمې برخې
با ید کومې وي ... په دې کتا ب کې د لیکوالو اوشاعرانو په جمله کــې یــو نــیم
سړي داسې هم راغلي دی چې په مسلکي او اجتماعي لحــاظ د انتقــاد وړدی
مګر بینوا دا ونه شــوکړای چــې دهغــه اصــلي څیــره وښــيي ، امــا بــالعکس
مجبورشوی چې په ښه رنګ اوبڼه يې معرفي کړي . دا کتاب اساسآ دتخلص په
اعتبار الفبآ په ترتیب سره تدوین شوي او چا چې تخلص نه درلود نو بیايې نوم
په هماغه ترتیب راغلي دی ،یعني د نامه او تخلص ګډوډي په کــې ده ،نــو کــه
چیرې کتاب دنامه په لحاظ مرتب شوی وای دغه اختلاط نه پیښــیده ، ځکــه
چې نوم هرڅوک لري او تخلص ټولو ته نه دی رسیدلی ، او بیــا لا داســې هــم
شوي دي چې ځینې کسان چې تخلص هم لري تخلص ته يــې اعتبــار نــه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړشوي بلکي نوم يې تخلص ګڼل شـوى دى ... دا و زمـا ديـوه سـطحی او سرسر نظرمحصول چې په دغه کتاب خرګند شو ، مګر زه دامنم چې زما دغـه کتنه نيمګړې ده ځکه چې ما ټول کتاب د کره کتنې په اساس نه دی کتلـي او يوازې دکتاب په ځينو برخو کې مې دغه څه وليدل چې ښـاغلي بينـوا دښـه سړيتوب او لويې سينې په اعتماد او زما اودده د ټينګې دوستۍ او ملګرتيا پـه مرسته يې اظهار جايز وګڼل شو، زه ښاغلي بينوا ته سربيره ددغه مهم او درانه کتاب په تبرک داتبريک هم وايم چې ده په خپل د غه کتـاب بانـدې د ادبـي انتقاد ور پرانيست اوله هرچا څخه يې دکره کتنې غوښـتنه وکـړه ، يعنـي دا افتخار هم دده په نصيب شو چې له انتقاد نه ونه ويريده او ليکوال يې دخپـل کتاب دنقص اوعيب پلټلوته راوبلل ، مبـارک دې شـه ، بختـوره وروره دغـه کاميابي » (۱)

له دغې ليکنې څخه وروسته له ما او له هرچا سره داپوښتنه را منځ کيږي چې که چيرې

---

(۱) ګل پاچا الفت ، (اوسني ليکوال) ، کابل مجله (۱) ګڼه ۱۳۴۱ کال (۲۶ - ۲۷) مخونه

استاد بينوا او استاد الفت له يوبل سره دوستان نـه واى ، او دوسـتي يـې نـه درلوداى ، څه فکربايد وکړو چې د الفت به دغه انتقاد په دومره صراحت سـره پربينوا غوندې ليکوال ، سياستمدار او ښه شاعر باندې هغه هم پردغه مهـال کيداى شو ؟ زه خو وايم چې که دوى دواړه دوستان نه واى دا ډول انتقـاد بـه هم کله هم پريو ادبي اثر (اوسني ليکوال) باندې موږ نه درلـود ، ځکـه چـې پردغه مهال خو کره کتنې ته زموږ ليکوال اوشاعر په علمی نظر نه کتـل اونـه پرې پوهيدل ، استاد الفت په ډاګه وايي چې دې داسې نقاد نه دي چې څـوک يې نقد ونه زغمي نقد به ورباندې ونه کړي ، په داسې حال کې چې دا ډول بـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوي ، پرداسې لوی ليکوال او شاعر لکه الفت باندې هم په خپله يو انتقاد دی .

له استاد الفته را وروسته په دغه بهيرکې اوس يوه بل پړاو ته ورمخه کوو ، هغه پړاو ته چې دهغه په ترڅ کې پښتو کره کتنه دخپلې ودې له هـره پلـوه نـوي پړاو ته ورداخليږي، په دغه پړاو کې کره کتنه په يوه مسلکي تګلوري ور مخه کوي ، په پښتوادبي بهير کې دلومړي ځل لپاره موږ تـه ديـوه مسـلکې کـره کتونکي پته لګيږي لکه استاد صديق روهي ، روهي سره له دې چې په ښوونه او روزنه او فلسفه کې يې زده کړې وکړې خو دعملي کار اوتحقيق سـاحه يـې بيا هم کره کتنه شوه ، په شرقی ادبياتو کې تراوسه پورې په دغـه برخـه کـې ديوه مسلکي ليکوال پته ان په نورو ګاونډيو ژبو کې هم نه ليدل کيـدل، خـو روهي په دغه بهيرکې په يوه ځانګړي جراآت سره را څرګندشواود لومړي ځل لپاره يې د عالم کره کتونکي په توګه په ليکنو لاس پورې کړ. دده دليکنو لړۍ په تيره بياد کره کتني په اړه د کابل مجلې په ترڅ کې ترسترګوشوې، د روهي په اړه به په راتلونکې ډيرې خبرې ولرو، ځکه چې هغه موږ دادبياتو په مادي او معنوي اړخ دخپلو مطالعاتو او څيړنو په تـرڅ کـې آشـنا کـړو ، ده د روانـې ميلادي پيړۍ په دويمه نمايي کې وکولای شول چې دمعاصرې مترقي اوعلمي کره کتنې اصول پښتو معاصر ادبي بهيرته ورمعرفي کړی او دايـي د معاصـرو ادبي بهيرونو د اغيز په اړه ترټولو مهم راز او رمز وباله ، روهي په دغه ترڅ کـې هغه مهال عملي ګامونه پورته کړل چې دی دکابل مجلې مدير وټاکل شو ، دده په دوره کې کابل مجله ديوې نګه ادبی او تيوريکی مجلې په توګه خپله دنـده پيل کړه . کومې ليکنې چې دده له خوا په دغو خپرونو (کابل مجلـه ، زيـري او نورو کې) خپرې شوې ، هغه له يوې خوا زموږ دپښـتوعلمي کـره کتنـې پـه ځانګړې اوله بلې خوا دعمومي ادبی ودې په برخه کې د لارښوونو په توګـه را پړکيږي چې په خپل دريځ سره يې په خپل وخت کې ډير لړزانک پلونه ونړول

(c) ketabton.com: The Digital Library

، اودکابل مجلې په پاڼوکې يې ستره پانگه خپره کړه ، ده د روانــې پيــړۍ پــه دويمه نمايي کې دده په نغوته يوه کره کتنه لکه څرنگه چې دکتاب ليکوال يې له ده انگيري دهغه د (دنبوغ او عبقريت کتاب ته يوه کتنه) پــه نامــه خپــره شوې ده ، په دغه مقاله کې دخادم صاحب پورتنی اثر په علمي او دقيقه توگــه لوستل شوي او دنبوغ موضوع چې دخپل فلسفي ماهيت له مخــې پــه ډيــرو کمزورو دلايلو توضيح شوې دلته دمقالي دليکوال له خوا په معقولو دلايلو سره چې پرنوموړي کتاب باندې ليکل شوي انتقادشوي ده چې يوه برخه يې دلته را اخلو : « ۴ـ دنبوع اقسام ، ترعنوان لاندې (په يوديرشم مخ کې) ملنگ جان ، شيرزاد آهنگراو خليفه سکندر آهنگر دنوابغو له جملې شــميرل شــوي دي . ملنگ جان ته نا بغه نه شو ويلای ــ البته ملنگ جان يو ملي شاعردی ، دده له اشعارو ملي احساسات اودپښتونولي جذبه څرگنديږي په ساده اوعامه فهمــه ژبه يې خپل مطالب بيان کړي او شاعرانه تخيل يې درلــود. شــعري فکــر يــي دعوامو له فکر سره برابردي نو څکه ځينی عوام خلــک ورتــه خوشــبين دی اوکه دهغوی په نظر نابغه ورشي هم د تعجب ځای نه دی امــا کــه پــه علمــي اجتماعي اوادبي اساس ورته گورو نو دده شعر کــوم ابتکــاري شــعر نــه دی ، اوداسې مطالب يې ذکرکړي چې ترنه مخ کې ځينې نور شاعران پرې غږيــدلي دي اوپه دغه عصرکې خو هرسړی په دومره جزيی خبرو پوهيږي نن ورځ پــه افغانستان کې ښه شاعران شته چې د اجتماعي ، فلسفي ادبي افکارو خاوندان دي چې ملنگ جان ته داحق نه ورکول کيږي چې دهغوسره دي مقايســه هــم شي څکه دملنگ جان او د دوی ترمنځ ډيرزيات فرق شته .

مگر دابه ومنم چې دعوامو شاعرانوپه ډله کې راتلای شي نو که څــوک ملنــگ جان ته دنابغه خطاب وکړي دامعني به ولري چې تقريبآ هر شــاعر نابغــه دی » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دغه کره کتنه داستاد روهي په نامه نه ده خپره شوې ، خــو داچــې دی دکابل مجلې چلوونکی دی استاد خادم خپله ځوابیه کره کتنه چې خــدای شته علمآ خواره ده روهي صاحب ته په ګوانښ سره داسې پیل کــوي : « کابــل مجله د دپښتو ټولنې میاشتنۍ نشریه ده ، چې مسوول چلونکي یــې ښــاغلي محمد صدیق روهي دی ، زه هم په پښتو ټولنه کې کارکوم ، نو زه او دی دواړه همکاران یو. روهی صاحب دکابل مجلې دسږ کال په (۵۱۳) ګڼه کې یوه مقاله خپره کړې ده چې عنوان یې دی (دنبوغ او عبقریت کتاب تــه یــوه کتنــه » دامقاله دعبدالحکیم هلالي پــه نامــه خپــره شــوې ده ، لیکــونکی د ادبیــاتو دپــوهنځي محصــل ښــودل شــوی دی خــو پــه تیــرو څوکــالوکې چــې زه دادبیاتودفاکولتې استادوم ، دغه محصل ما هیڅ لیدلی کتلــی نــه دی اوهــیڅ پیژندګوي ورسره نه لرم خو زما اریانتیاپه دي کې ده چې دوســتي او دښــمني خو دواړه دپیژندګلوي څخه پیداکیږي. » (۲)

خادم صاحب دخپلې لیکنې په ترخ کې په دغه اړه دوام ورکوي : « ... له دغــه پورته عباراتو ، طرز اسلوب ، سیاق او سباق څخه هرچا ته معلومیدای شي چې مقاله انتقادي نه ده ، انتقامي ده ، په دې خبره باندې نور دلایل او شــواهد هــم شته ، یو له هغو څخه دادی زه چې دپښتوټولنې سابقه دار غړی یــم ، روهــې صاحب زما مقالې دري څلور میاشتې ځنډوي اوپه کابــل مجلــه کــې یــې نــه نشروي او په مقابل کې یې دغسې مقــالې پیــداکوي او بــې دپښــتوټولنې لــه مشورې یې په خپل مسو لیت نشروي. که نه وي نو دیومحصل څه سرخوږیږي چې دحسادت او انتقاد له احساسه ډکه مقاله دپښتوټولنې دیــورکن پرعلیــه هغه هم دکابل په مجله کې خپره کړي. داخبرې که د فاکولتې دکوم استاد پــه خوله شوې وای خو یوه خبره وه ، مګر یو شاګرد څنګه کولای شي دبي موجبه قهر دسږولو دپاره دفاکولتې پراستاذانو اس وځغلوي ... » (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې تردې چې دپورتنی لیکنې سره اړوند د روهي یادګیرنه دیوې ښې کره کتنې په توګه

---

(۱) عبدالحکیم هلالي ، (دنبوغ او عبقریت کتاب ته یوه کتنه) ، کابل (۴) ګنه ۱۳۴۱ (۵۳) مخ .
(۲) قیام الدین خادم ، (دنبوغ او عبقریت کتاب) کابل مجله ، (۸) ګنه ، ۱۳۴۱ (۳۱) مخ .
(۳) همدغه ګنه (۳۴) مخ .

کتې متې رانقل کړو ، باید یوه خبره په پام کې ونیسو چې په پورتنې کره کتنې کې دوه ټکي دخادم صاحب کمزورتیا ډیره اوچته راڅرګندوي یو داچې وایي دښمني او دوستی دپیژندګلوی له مخې کیږي، داکومه ادبي خبره نه ده ، دخادم صاحب په ځواب کې د انتقاد پرځای یوازې فردي ګیلې او اداري اړیکي په ګوته شوي دي ، چې داکار دادبی انتقاد په فرعي څنډه کې دبحث وړکیدای شي. بله مهمه خبره داده چې داډول دریځ نه شي کولای دیوشاعراو لیکوال ادبی مهارت او ماهیت په ګوته کړي ، برعکس خبره له اصلي مسیره پربله خوا بیایی همداده چې ترننه پوري مورږ ځاني ګیلې او انډیوالي له ادبی مسایلو څخه نه شوبیلولای .

ددغې مشاجرې په پای کې استاد روهي دکره کتنې پر میتود لوژی باندې ولاړه نتیجه ګیري کړې اوخپله کره کتنه یې چې د کره کتنې ځانګړنې په کې ښکاري زمورږ په واک کې راکوي لکه چې لیکي : « کابل مجلې پښتوادب ته دخدمت په غرض همیشه تخلیقي اوتحقیقي موضوعات خپاره کړې دي اوزیار یې ایستلی دی چې په پښتوادب کې دانتقاد (Criticism) لار پرانیزي ،همدارنګه دپښتو ژبې ، پښتنې کلتور او دپښتنې ادبي رجالو دمعرفی دپاره یې موثر ګامونه او چت کړي دي اودخپلو هیواد والوداستفادې دپاره یې علمي او اجتماعي مضامین نشرکړي دي. مخصوصاً په دې وروستیو وختو کې یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي انتقاد خواته زياته توجه کړې ده . خوله بده مرغه زمــوږ اکثــره ليکــوال دانتقاد له فن سره لکه څنګه چې ښايي آشنا نه دي ، زه دامنم چــې تراوســه پورې زموږ په ليکنو کې په سلو کې سل خالص او صادقانه انتقاد ډيرکم ليــدل کيږي او همدارنګه کوم ليکوال چې د انتقاد په معرض کې واقع شي ، دهغه پــه دښمني او شخصي اغراضو يې تعبيروي ، البتــه ددې خبــرې علــت واضــح او ښکاره دي اوهغه داچې موږ په دې برخه کې ابتدايي ګامونــه پورتــه کــوو ، او ابتدايي ګامونه کلک او مضبوط نه وي ، کابل مجلې دپښتومشــهورو ليکوالــو دمعرفی په سلسله کې دهيواد دپياوړو اديبانو لکه ښــاغلي رښــتين ، بينــوا ، ښاغلي خادم او ښاغلي الفت پرآثــارو او ليکنــو بانــدې انتقــادي تبصــرې او مضامين خپاره کړي دي ، موږ ته دا معلومه ده چې په مترقــي هيوادونــو کــې پرټولو مهمو آثارو او علمي شخصيتونو انتقادي مقالې ليکل کيږي اوهغه آثــار چې له انتقادڅخه پاتې شي ، دخلکو په نظر ارزښت نه لــري . دهمــدې اصــل پربنا موږ په مجله کې دعلمی او ادبي انتقاد دپاره دروازه خلاصه کړه اوعلمــي او ادبي انتقادونه مو خپاره کړل ، خو ددې انتقادونو دځينو په مقابل کې عکس العملونه را پيدا شول او په دې وسيله يې موږ خپلونيمګړتياووته ملتفت کــړو، هيله کوو چې په راتلونکې به دخپلو همکارانو او پوهو ليکوالــو پــه مرســته او لارښونه دمجلې انتقادي برخه ډيره ښکلې او ســپيڅلې شــي. مــوږ هروخــت انتقاد اوريدو ته حاضر يو ځکه چې بې له انتقادڅخه پرمختګ او ترقي منــتڅ ته نه شي راتلای . دعلمي او ادبی کره کتنــې دروازه چــې د مجلــې لــه خــوا پرانستل شوې ده دعلمی او ادبی کره کتونکو پرمخ خلاصه وې او دانتقاد دفن دتعميم اوترويج دپاره به مقدماتي خدمت وکړي . دمجلې اداره پښتو ليکوالــو ته بلنه ورکوي چې ترټولو دمخه پرموږ انتقاد وکړي اودعلــم او ادب دخــدمت دپاره له موږ نه خپله مرسته اوهمکاري ونه سپموي » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) محمد صدیق روهی ، (یاد گیرنه) کابل ۱۳۴۱کال (۸) گنه ، (۴۸) مخ .

داستاد روهي ددغه پير په کره کتنو کې دالاندې کره کتنې دیادونې وړدي : « دکره کتنې تاريخي پس منظر او معيارونه ، دادبي کره کتنې ادب (ايتکيت) ، د روښانيانودنهضت خرنګوالی دتاريخ اوفلسفي په رڼاکې ، لـه روښانيانوسـره داخوند درويزه او اخوند پنجو دمخالفت اصلي علتونـه ، داخونـد درويـزه پـه ليکنو کې دپښتنو دکلتور او اجتماعي سايکالوجي انعکاس، دمیافقيرالله جلال آبادي دپښتو شعرونو سبک ، دمیافقيرالله په (طريق الارشاد) کـې دشـريعت اوطريقت موضوع ته کتنه ، دخوشال دښووني اوروني فلسفه، دخوشال ختک سواتنامه (دټولنيزو اصلاحاتو هینداره) دخوشال اخلاقـي ايـډيال دخوشـال داخلاقی ايډيال په حيث ، دخوشال په آثـاروکې دمضـمون اوشـکل تنـوع ، رحمان بابا اود اشراق فلسفه ، دپښتو لومړني درسـي کتـاب تـه يـوه کتنـه ، دپښتو يوه قلمي نسخه ، په پښتو کيسوکې رياالستيک تمايلات، دکابل مجلې دپنځوس کلنی نشراتی دورې عمومی خصوصيات او نور... » (۱)

په دغه دوره کې بل زموږ دنظروړ بل کره کتونکی حبيب الله تږی نيازی دی (ما دخپل تيز دليکلو پرمهال ديو شميرسياسي ملحوظاتواو بنديزونو له امله يو ازې نيازي ليکلي و) نيازی دخپل وخت او دکره کتنې په برخه کـې علمـي او مترقي تګلاره پرمخ بيايي ، او په خپل عصرکې دکلکو علمي اصولو اوميتودونو پلوی و، ده هڅه کوله چې ادبي کره کونه بايد دخپلو جـدی اصـولوپه رڼـاکې پښتو ادبياتوته لاره ورپيداکړي. دتږي نيازي په اړه يو ټکي دويلو وړدی اوهغه داچې ده دخپل ادبی ژوند په ترڅ کې هراړخيزې هڅې کړې دي، پـه لومړيـو کې يې ادبي ليکنې زياتې کولې، پرپښتو معاصرادب باندې يې ليکنـې جـالبې ليکنې دي همداده چې استاد روهي دده په اړه ليکي : « په ۱۳۳۷کـې حبيـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تږی د مجلې (کابل) مدیرشو، دده دلیکنې لهجه تونده وه نــو ځکــه د درو ګنو له خپرولو وروسته دمجلې له مدیریت نه موقوف شو... » (۲)

دده دتوندې ژبې اوتوند ګوزار اغیزدده په آثارو کې هــم ښکارنــددی، دادبــي آثارو دکره کتنې پــه برخــه کــې یــي تــل پــه بــي زړه ســوي ګــوزارکړی او یوشمیرداسې کره کتنې ترې پاتې دي چې زموږ په معاصر کــې ادب ، او کــره کتنه کې په علمي لحاظ ځانګړی اهمیت لري. دده په دغو لیکنو کــې ده یــوه لیکنه (معاصر افغاني ادب) ده چې په ۱۳۳۹ کال کې په کابل مجله کې چــاپ شوې ده ، ترې په دغه مقاله کې دپښتومعاصرادبي بهیــر پــروده ، او وروســته پاتې باندې خبرې کوې او ورسره سره پریو شمیر لیکوالواو شاعرانو لکه خادم ، رښتین ، تره کي ، الفت ، مجروح، زمریالي ، بینوا او جلالي بانــدې یــې هــم خپله تبصره کړې ده. په دغه ترڅ کې دی دبینوا په اړه لیکــي : « بینواکــه لــه نورهرڅه بینوا دی ، نود شعراو ادب په نړی کې خو یي برخه په خپل وخت کې ترهیڅا کمه نه ده، دی هم په نظم او نثرکې ډیره ستره برخه لري ، آثاریي پــه مستقل او متفرق ډول د وطن په مطبوعاتو کې خپــاره شــوي دي. دبینــوا یــو ډیرستر امتیازدخپلې دورې په لیکوالو کې دادی چې د ډرامې په لیکلو کې هم ماهراو (زوړګنهکار) یې ددې لړلیکنویوه نمونه ده ، که دښاغلي بینوا په نثــر کې دابرخه نه وي ، نو سړی ویلای شي چې دده دنظم خوا لــه نثرځخــه ډیــره قوي ده... بینوا په هرحال بینوا دی اودعیش اوعشرت باده یــې لــه بینوایــانو څخه نه شي بیلولي ، ځکه دی هغه څوک دي چې په اخترونوکې دیتیمانو پــه حال ځوریږي ، او دپردیسان په هدیره اوښکې تویوي ... » (۳)

---

(۱) محمد صدیق روهی ، ادبي څیړنې ، کابل ۱۳۶۰کال (۸) ګڼه ، (۲۹۹) مخ .

(۲) همدغه اثر (۳۰۰) مخ .

(۳) حبیب الله نیازی ، معاصر افغانی ادب ، کابل مجله (۷) ګڼه ، ۱۳۳۹ کال (۴۹) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړي د خپلې مقالې په پای کې بیاهم د (نوي میلان) تر کوچني سرلیک لاندې یونتیجه ګیري لري چې دهغې له مخې دده د کره کتنې او کره کونې مهارت او جرآت ډیراوچت ښکاري او لیکي چې : « دپورته خبرو په پای کې بایـد داهـم وویلي شي، چې په معاصر افغاني ادب کې یو نوی میلان د ورایه څرګنداوهغـه دادی چې (ادب دژوند لپاره) همدا میلان و چې له یوې خوا په افغاني ادب کې ولسي فکرغښتلی ا وله بلې خوا ادبي لیکنې ولســي ژبــې او ژونـد تـه رتـې ورنږدې شوې ، ځکه چې دامهال افغانی لیکوالو هم له دې ســترحقیقت څخـه ډډه ونه شوه کړای چې ادب باید یو هدف ولري ،اودا هدف باید ولس وي ، البته په دې کې شک نشته چې دکیسو ځینې مثالونه په افغاني ادب کې دڅه پخـوا مهال څخه هم ښودل کیدای شي ، اما په واضیح او ریالستي بڼه دا برخه هلتـه څرګنده ده چې په غربي ژبو پوه افغانی لیکوال هم میدان ته راوځي اوپـه دې لاره کې څوک چې سره له یوې لفظـي کمزورتیـا د اولیـت حـق لـري هغـه نورمحمد تره کې دی ، ځکه دی نه یوازې دوخت او مهال په لحاظ دمخــه دی بلکې په افغاني لیکوالو کې یواځنی لیکوال دی چې ادبي لاره یې یوازې همــدا لاره ده ، اوبس ... کوم لیکوال چې وروسته تر تره کي په دې لاره خوځیدلی او آثاریي په متفرق ډول سره په مطبوعاتو کې خپاره شوي دی ، دهغوی آینــده روښانه او دپوره ډاډ وړبریښې امید دی چې د راتلونکي لپاره پــه افغـاني ادب کې دآسمان ځلانده ستوري وي. »(۱)

لنډه داچې تړي نیازی زموږ په معاصرې کره کتنې کې په علمي لحاظ یواوچت او عالم لیکوال اومنتقید دی ، هسې چې ده دخپلو ادبیاتو راتلونکي ته روښانه خوبونه لیدل او ددغو ادبیاتو لپار یې روښانه لارښــونې کــولې ، همداســې دی زموږ دمعاصرې کره کتنې په روښانه تاریخ کې دقدر وړ روزونکي او لارښونکی دریځ او ځای لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په انتقادي بهیرکې بل دپاملرنه وړ څېره سعدالدین شپون دی ، دغه نومیالي لیکوال هم دخپل ادبی خدمت په ترڅ کې دپښتو ژبې ، پښتو ادب، پښتو کره کتنې اوادبي تیورۍ په برخه دپاملرنه وړ ادبي مرغلرې زموږ په واک کې راکړې دي. شپون په لیکوالۍ کې ډیرحساس ، خیرک اودپښتو ادب پرراتلونکې باندې ډاډمن لیکوال دی، مخکې تردې چې زه په دغه برخه څه ووایم ښه به داوي چې دبینوا لیکنه په دغه اړه دلته راواخلو : « ... که څه هم ما دښاغلي شپون ډیرآثار نه دي لوستي خو څه مې چې لیدلي هغه ډیرخوندوراودنوي زماني دلیکنو په څیر با کیفه دی ، نو یقین دی چې دا زلمی لیکوال به ډیرژر دپښتو ژبې ښه یوخ عصري لیکوال او نامتو شاعرشي. »(۱)

---

(۱) پورتني مقاله (۷۵) مخ

(۲) عبدالروف بینوا ، اوسني لیکوال ، دویم ټوک ، ۱۳۴۱، (۷۵۵) مخ

شپون په پښتومعاصر په تیره بیا د کره کتنې په برخه کې د درناوي وړنامتولیکوال ځای او دریځ لري ، که څه هم ده په دغه برخه کې زیاتې تیوریکې لیکنې نه دي کړې ، خو هغه لږ څه چې ده په دغه برخه کې ترسره کړي هغه ډیرمهم او دپاملرنې وړدي. دده تخلیق هم په خپل ذات کې یو ډول تولنیز نقد بلل کیږي ، خو څه چې ده د کره کتنې په برخه کې ترسره کړي، هغه په را وروسته کې د یوشمیرلپاره نه یوازې د لارښود بڼه لري بلکه (یو شمیر) تراوسه دده پرآثارو شخوند وهي ، اوان چې د غلا ترپولې یې دده له لیکنوکاراخیستی دی ، شپون لومړنی لیکوال و چې یو مهال یې داخبره کړې وه چې (ادبی توټه مه لیکي ، دهغه پرځای شعر ته پاملرنه وکړئ) خو وروسته یو شمیر نورو داخبره پرته له دې چې دده نوم یاد کړی په خپلو لیکنوکې ځانونه پرې خانتما کړاوهماغه ناره چې ده پورته کوله دهغوی له خولو پورته کیده ،همداده چې دده یادونه زما ددغه تحقیق په برخه کې زما لپاره مهمه وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

. شپون صاحب د کابل مجلې له لارې يو شميرمقالې دمعمولې کره کتنې يو لړ بيلګې خپرې کړې دي ، دکره کتنې په برخه کې دده ليکنې لکه (داستايفسکي) (هنرمندان معاصر) په باب يوه لنډه تبصره (دپښتو معاصرشعرته يوه کتنه) (پښتو ادبي نثر) او داسې نورې دي . په پښتومعاصرشعرته يوه کتنه کې دپښتو معاصرشعر بهيرپه بشپړه توګه څيړل شوی دی. ترکومه ځايه چې ما ته ښکاري ، ده دغه کره کتنه د نيازي دکره کتنې پرمختللی شکل دی ، خو په يوه توپير هغه داچې په د غه کره کتنه کې دسراج الاخبار په شاعرانو باندې دشکل په لحاظ کلک انتقاد شوی دی. او وروسته يې دمعاصر شعراو شاعرانو پرآثارو باندې هم خپلې ليکنې ته دوام ورکړی دی ، کله چې د الفت ، خادم او بينوا د شعرونو بيلګې راوړي نو بيا دهغو دتحليل په پای کې ليکي : « په پورتنيو نمونو کې مې فقط د دريوشاعرانوآثار وړاندې کړي دي چې اول قيام الدين خادم ، دويم ګل پاچا الفت او دريم عبدالروف بينوا دی ، دغه دری شاعران چې زما دليکنې په وخت کې ژوندي دي اولاهم د پښتولومړۍ درجه شاعران ګڼل کيږي. ما ددې دپاره غوره وګڼل چې يوهم مقلد نه دي ، او تريوه حده ځانله بيل بيل سبکونه لري ... له هغې وروسته الفت هم د ويښ زلميانو په ډله کې ورګډيږي او داسې اشعار لکه د« اعلحضرت حضورته »او « زما ګناه » « دنازميرمنې » له ۳۰کال څخه راوروسته دی اوتروروسته يې « دمونشن دسفريوه خاطره) ده چې وايي : د هغواشعاروپه ډله کې دی، چې موږ ورته دويمه برخه وايو او صلح کل ، ښکلااو هنراو دصلح نړۍ په کې راځي ، داهغه مرحله ده چې دالفت په جهانبينۍ کې ښکاره وسعت راځي ... تردغو دواړو پاس يادشوو شاعرانو بينوا زموږ عصرته ډيررانږدې دی ، دبينوا په اشعارو کې مذهبي فکرما ونه ليد بلکي يوډول وطني او په عين حال شرقي انقلابي فکر دده په هرشعر کې تجلا کوي . دی هم د ويښو زلميانو په نهضت کې شامل و... » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپون همدازار داجمل ختک، غني خان او لایق ایجادیات یــې مطالعــه کــړي اوددغې کره کتنې په نتیجه کې یې ددغو شاعرانو په افکاروکې ښــه نوښــتي افکار هم موندلي اود هریوه په باب خپله نظریه وړاندې کړې ده څکــه نــو یــو ځای دلایق او اجمل دشعرونو او افکــارو پــه بــاب لیکــي : « داجمــل او لایــق دشعرونو په منځ کې یو فرق دادی چې اجمل یوازې پښتانه یادوي ، اودخــاص پښتونخوا سره سروکار لري او لایق له بله پلوه داسې یوې ټولنې ته شــعروایي چې په هغو کې پاړسي وان ، هزاره ازبک اوتــرکمن پراتــه دي ،یعنــي دلایــق مخاطب داسې ټولنه ده چې په هغې کې له یوه نه زیات کلتوري واحدونه ژوند کوي ، سالنګ، چونغر، بدخشان او داسې نور شعرونه دلایق کلام ته یو وســیع شکل ورکوي اوداسې بریښي چې لایق تراجمله ددیرو سره غږیږي ... » (۱)

---

(۱) س.ش. پښتو معاصرشعرته یوه کتنه، کابل مجله (۷) ګڼه ، ۱۳۴۱ کال (۳۵) مخ.
(۲) همدغه مقاله (۱) ګڼه ۱۳۴۱ کال ، (۱۸) مخ

لنډه داچې پرشپون صاحب برسیره یــو شــمیر نورلیکــوال هــم وو چــې یــو شمیرمقالې یې دکره کتنې په برخه کې دپاملرنې وړ وو ، ددغو لیکوالو مقــالې زیاتره په زیرې ، کابل ، کابل کلنی ، وږمه مجله ، ننګرهار مجله ، کندهار مجله ، پکتیا مجله (په دغو ټولو کې خپرونو کې یوازې کابل مجله ژونــدۍ ده دانــور ټولې یومهال خپریدې او له منځه لاړې) اونوروخپرونوکې خپرې شــوې دي. د دویمې نمایې په کره کتنوکې یو شمیرلیکنې لکه د (چونغر) سریزه دیوه ښــه تقریظ بیلګه بلله کیږي .
دادبي کره کتنې دژانروپه پراختیاکې هم یو لړپرمختاوې ترسترګو کیږي ، مانا داچې دکره کتنې یو شمیرژانرونو پردغه وخت کې وده کړې او یــو شــمیرخو نوي هــم رامــنځ تــه شــوي دي لکــه انتقــادی مرکــه چــې دزیــرې او یــو شمیرنوروخپرونو له لارې په دغه برخه کې ترسترګو کیــږي. د ۱۹۷۵او ۱۹۷۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو په موده کې د زيرې جريدې اقتراحګانې چې پرهغه مهال دځــوان کــره کتونکي زلمي هيوادمل (*) په هلوځلو رامنځ ته شوې زمور دکــره کتنــې پــه تاريخ کې ديادولو ور دي ، دا يوجالب بحث و چې نــامتو ليکوالــو لکــه علامــه حبيبی ، علامه رشاد ، پوهاند رشتين او نورو برخه په کــې واخيســته اود يــو شمير ادبي مسايلو په اړه که څه هم په ځينو برخــو کــې خــورا تونــد هــم وو انتقادي مقالې وليکلي. په دغه بهير کې دحبيب الله رفيع او هيواد مل نومونــه په ځانګړي توګه ديادونې وړدي. رفيع صاحب په دغــه زمــاني پيرکــې د يــو شمير آثاروا و ديوانو په خپرولو باندې کاروکړاوپرهغو باندې يې ليکنې اوهڅې د متني کره کتني په برخه کې د يادونې وړدي .همداسې دڅه کم دريو لسيزو په اوږدو کې دهيوادمل هلې ځلې دپښتوادب دبډايی په برخه له يــاده نــه شــي وتلای ، دده يوشمير ليکنې د ورمې مجلې او زيرې لــه لارې ډيــرې مهمــې او جالبې وې ، دده ترټولوفعاله برخه اخيستنه دزيرې دمســوو ليــت پرمهــال وه چې دپښتوکره کتنې په کيفي او کمي وړتيا کې نه هيرودونکې دي.

په همدغو کالونوکې دورمې مجلې کره کتنــې پــه تيــره بيــا د پوهانــد زيــار دمديريت پرمهال ځانګړی انتقادي ارزښت درلود.زيارپردغه مهال پــه ور مــه کې دکتاب پيژندنې يو جالب بحث ترلاس لاندې ونيو چې د هغه په ترڅ کې به پښتوخپاره شوي آثارپه ادبی او ژبنــې دواړو لحــاظو معرفــي اوارزول کيــدل. استاد زيار په دغه دوره کې د هميش خليل پر (چارګل) باندې کره کتنه کړې چې يوه برخه يې دلته را اخلو :

« ليکونکی ، هميش خليل ، دخپروونکي دارالتصــنيف چاپخانــه ، منظورعــام پيښور (پريس)

دخپريدو نيټه ۱۹۷۳ کال ، فبروری ، مخونه (۱۱۶) کچه ۱۲. ۱۸ سم.

دهميش دامثليکی دځلورونه ، چې دنهوهميشــه ګلونو(افســانو) يــو ښــکلی جونګ دپښتونولی پتنګ اودخپلواکی ليوال ليکوال په دي لنډکو انځورونوکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپلوملي ځارځيلو هلو ځلو منډو ترړو ، دردونو، سوزونو، اوامرانو څو سپرغۍ رانغاړلې چې د ډيرو ډبرينو زړونو څخه لمبې پورته کوي ، او له ډيرو ليموڅخه دسرامنو اوښکوڅيڅې بهوي، په دی توګه دغه لپاند انځور ګر څنګه ښه نور خپلې سوځنده‌ی نړی ته بيايی به غرو رغونو ، کوډلواوبنګلو اوبيا جيل په جيل له ځان سره ګرزوي . له (اخري بس) نه پرته چې له پرانسي نه پښتو شوی اودپښتنو غوندې په کلتوري ښکيلاک اخته « الزاسيانو» پورې اړه لري نورې اته واړه افسانې د پښتنې ځپلي چاپيريال زيږنده او انګازه ده چې ليکونکي په کې سترګې پرانيستې ، خاړپوځي کړي او بيايي د آزادۍ په مينه کې پرې سور اورګرځيدلی دی . ښاغلي هميش دخپلو افسانو په ليکنه کې ترډيرځايه بريالي ښکاري ، په تيره بيا دپايلې په برخه کې چې په ډيرو نيمکښوخو په ډيره زړه را ښونکي توګه يې ځای پرځای پريږدي ، مګر په نورو انځورونوکې يې لنډون او سپما له اندازې نه يو څخه زياتي کوي ، اوداسې بريښې چې د څرګندونې پوره بډايه ژبه نه لري ، اوغواړي تشه يي په هسې بيا پيښو اشعارو او تشبهاتو ډکه کړي ، که نه په افسانه کې تر ادبي فنکاريو ديوې نيمې څرمه پيښې او ماجرا را ټومبل زيات راښکون پيداکوي ، دهمدې خبرې له مخې بيلګې په هرډول مګر د (مور) او (پښيمانې) دا خو تشې ادبي ټوټې دي . که څه هم ليکونکي زيار ايستلی دی چې ګړدودي او ورځ چلند ژبه په کارواچوي ، مګر بياهم دمعياري ژبې تراغيز لاندې راغلی ، او ان تردې چې د اروپايي ليکلار (سبک) پيښې يې کړې دي. لکه دنيغې وينا په ليندیو کې نيول او وريسې يې ويونکي ښوول « درخو په درخو ... دهغې مور ددې »... دليک دود په برخه کې که څه هم ښاغلي هميش يو څه له ځانځاني لياري راوځي مګر بياهم پکې زړغي زړغي کيږي اوترګډوډيږي . دساري په توګه څانګه ، سانګه ، پاڅيدل ، پاسيدل ، نا څاپه ، نا ساپه ... بياهم که له دغو پاسنيو ګو تينونو تيرشو، نور نو دګران هميش (چارګل) چاندې زر دی اودپښتنې ښکلا يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیمتي پسول ، څرنګه چې دا لیکنه یې ددغه ډول مرغلرو لومړی بیلګه ده ، نو هیله ده چې په همدې بسیا پاتې نه شي ، او له دې لارې دپښتنې شعور پــه را وینښولو کې لا زیاته برخه واخلي . »(١)

دافرادواو اشخاصو پرکارونو برسیره د لمریزې پیړی دځلوېښــتمو کــالونو لــه نیمایي را په دیخوا د افغانستان رادیو دهنراوادبیاتوبرخې هم دکره کتنــې پــه برخه کــې دپــاملرنې وړپروګرامونــه درلــودل ، دکلاسیکواومعاصروشــاعرانو پرشعرونواو ددغو بهیرونو دپیژندګلوي په برخه کې ډیرکار هم پیل شو اوهــم یې دوام موند. ددغوپرګراموپه ترڅ کې نه یوازې زموږ ادبیات معرفــي کیــدل بلکه دنړۍ په ادبي شهکارونو باندې خبرې کیدې او دنظرخاوندانو نظریات بــه په کې ارزول کیدل. مانا ددغې برخې یادونه ځکه اړینه وه چــې دلتــه دیــوې اوږدې مودې لپاره یو شمیرلیکوالواو شاعرانو لکه بینــوا ، لایــق ، افغــانپور ، ژواک ،

---

(١) زیار ، وږمه . (١-٢) ګڼه ، ١٣٥٢کال (١٧٨) مخ

سیلاب ، ننګ یوسفي ، حافظ ، خیبري ، ملګري په راوروســته کــې ،لطیــف بهاند، کاتب پاخون، سنګروال، زرین انځور، نور مراد، ځیرک ، هیواد دوست او نورو هڅې او کره وره دیادونې وړوو.

او وروستي ادبي مرکز چې په دغه زماني پیرکې یې کارونه دنژدې یوې پیــړې په اوږدو کې دیادولو وړدي ، هغه دکابل پوهنتون دژبو اوادبیاتوپه جوړښت کې د پښتوڅانګه ده ، چې له دغې لارې په زرګونو زده کونکي وروزل شول ، دغــه څانګه په لمریزحساب له دیرشمو کالو را په دیخوا دیوه فعال ادبــی او روزنیــز مرکز په توګه چې نومیالیو پوهانواو لیکوالویې هم داستادی او هم دشــاګردی ویاړ درلود خپل ملي او فرهنګی رسالت په خورا درنښت سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسره کړ. ددغې څانګې په درسـې پروګـرام کـې لـه (۱۳۵۴) کـال څخـه راپديخوا دکره کتنې ځانګړې مضمون دتدريس ډګر ته راووت چې دهغـه لـه لارې به زده کونکي له انتقاد ، انتقادي نظرياتو اوعملي نقدونو څخه خبريدل او هغه به يې زده کول ، دغه موضوع هغه مهال ډيره مهمه اودپـاملرنې وړ شـوه چې په نويواوعصري ادبی مطالعاتو سمبال استادان چې لوړې زده کړې يې لـه هيواده دباندې ترسره کړې وې پـه تـدريس پيـل وکړ،پـه دغـه برخـه کـې ديوشميراستادانولکه علامه رشاد،پوهاند رښتين،ډاکتر تړې، ډاکترګل محمـد نورزي ، پښتون زوی، ډاکترزياراوډاکترزيور،ډاکترې زرغونې او نـورو کارونـه اوهلې ځلې د يادونې وړدي. په هرډول زه فکرکوم چې دابـه سـمه وي چـې دغه اوږد بحث بياهم د شپون صاحب چې زموږپه معاصري کره کتنې کې يـې ژبه اوقلم بې ساري دي او ډيرو دده له دغه سبک څخه فـيض مونـدلي دی ، دلته يې « دپښتوادبي نثر » دکره کتنې وروستۍ برخه دبيلګـې پـه توګـه را واخلو چې له ښه مرغه په راوروسته کې زموږ نورو يارانو هم ترې تقليد وکړ:

« ... س ، ستاسو توصيه دنثرليکوالو ته څه ده ؟

۱- د ادبي ټوټې په ځای کيسه وليکۍ.

(۲) کيسه دلومړی لاس له تجربو څخه وليکئ نه دبل چا په تجربو .

(۳) واقعی تجربې که درنولي نه شئ ، نو لږ ترلږه يې تحريف مـه کـوئ ، پـه ماشوم دلويانو خبرې په بزګر د فيلسوف نظريي او بيان، په اوښ دلارې بـاری مه تپۍ(تحميلوئ) .

(۴) کيسه په تيره زمانه کې وليکۍ (داحمد کور ناست دی) پرځای (احمـد کورکې ناست و) راوړل تاسو ته نوي نظر درکوي . او بيـا نـو مجبـوريږئ چـې دواقعيت خيال وساتئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) له رنګينو الفاظو څخه د صحيح انځوراوتجسـم پــه ګتــه تيرشــئ ، کــه ستاسودکيسې عمومي هدونه يو خيال افاده کړي هماغه هنردی،البتــه دســم انځوردپاره په الفاظوکې دقت په کاردی .

(۶) دصفاتو په ځای سم استعمال ته هڅه وکړئ د (ښــه ســړي) پرځــای دده طبيعي ښه

سړيتوب ښکاره کړئ ، ښه سړی خو ستاسو حکم دی ، سړيتوب پــه واقعيــت کې وښيئ ، چې لوستونکي ته حق ورکړي چې په خپله آفا قي قضاوت وکړي .

(۷) دکيسې په پای کې نتيجه په الفاظو کې مه اخلئ،بلکې کيسه داسي راولئ چې لوستونکي بي له دې چې هماغه يوه نتيجه ترې واخلي بله لار ونه لري.

دملګري په استدلال کې دبحث وړتکي ډيرشته ، خودده اخره خبره مي ډيــره خوښه شوه ، چې ويل يې، داسې فکرمه کوئ چې زموږ محيط بې خونــده دی ، او په زړه پورې پيښې په ليکلو وارزي نه لري ، زه په زغرده وايم چې زموږ پــه ټولنه کې پرله پسې په زړه پورې کيسې پيښيږي ، هغه تجربې چې زموږ خلک ورسره په اخ و ډب دي دهومر او شکسپير دکيســو اتلوالــه شــرموي. زمــوږ زخمونه زموږ د ژورو دردو په شان ژور ، زموږ همت زموږ دغرو په شــان لــوړ، زموږ طبعه زموږ دکانو او زوزانو په شان زموږ د شړی په شان زيره دي. تش يو شي چې کمبود دی ليکوال دی چې له همدې خښتود ادبــي شــهکاري مــانۍ جوړه کړي ، بيانو هيڅ دليل نشته ،چې زموږ ليکوال دې په ادب کــې د نوبــل دجايزې تمه ونه لري . » (۱)

---

(۱) شريفه ، شريف ، (ټولونکې) ، دژوند انځور ، پښتوټولنه کابل ، ۱۳۵۷ ، (۱۱۷) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

« يولوستونکی کولای شي ، دليکوال کمزوری اثر په نظرکې ونه نيسي ،
خودهغه مضر اثرهيڅکله نه شي زغملای » بيلنسکي

څلورم څپرکی

د انقلابي کره کتنې پيل

انقلاب په هره ټولنه کې دبنسټيزو اقتصادي، فرهنګي او سياسي بدلونو پيلامه دی.، زه په دې باوريم چې انقلاب او بدلون به زموږ دټولنې د ټولنيز شعور ودې ته پاملرنه وکړي . ددغه بدلون اغيز په افغانستان له ۱۳۵۷ کال څخه راپديخوا د ادبياتو په برخه کې محسوس دی . له دغې نيتې را پــه ديخــوا دادبــي کــره کتنې نوې تګلاره دهغو هڅو لکه چې تردغه دمه مو په تيرو فصلو کــې يــادې کړې، مخ په وده شوه. همداده چې کــره کتنــې دادبيــاتو پــه ســمت ورکولــو اوپوهونې په برخه کې ځانګړې دريځ غوره کړی دی. زموږ دهيواد دادبياتو پــه تاريخي وده کې ددغه پير کره کتنه ديوې ملي پديدې په توګه څيړل کيــدای او توضيح کيدای شي . دتعهد او پيغام مسالې په دغه عصــرکې دکــره کتنــې شمله په پښتوادبي بهيرکې نوره هم جګه کړه . دليکوالو اتحاديې دکره کتنــې برخې داوښتيا پير دکره کتنې دسازمان ورکونکي ارګان په توګه کره کتنې ته دملي ادبياتو د ودې اوپرمختګ په څنګ کې د مختلفو دولونوپه څيره کې پــه سازمان ورکولو باندې لاس پورې کړاو د همدې اوښتې يا انقلابي کره کتنې پــه لور نوې هڅې پيل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تیرو څپرکو کې موږ دکره کتنې پر بهیرباندې رڼا واچوله ، هغه آثــار او کــره کتنې چې په دغه بهیرکې رامنځته شوې، بیاهم په مجموع کــې هغــه آثــار او افکار دي چې دتیرو کره کتنو تراغیزو لاندې رامنځ ته شوې او دهغو تیروکــره کونو تاثیرات او لړی له ورایه په کې څرګندیږي. نوځکه یې کــره کتنــه هــم یوازې دیوه نیم لیکوال له آثارو پرته ډیره لږ په زړه پورې بریښي . داځکه چې له یوې خوا عمومي بدلون ډیربطی دی او له بلې خــوا دآثــارو دتبــادلې اصــل دنړۍ اوهمداشان دکوزې او برې پښتونخوا ترمنځ ډیرکمزوری دی ، چې طبعــآ دغه کمزورتیا په خپل وار دادبي ایجادیاتو په بهیرونو کې ډیرمهم او آن داچې کله کله ټاکونکي هم وي . دلر او بر پښتو ادبي بهیــر تــرمنځ اړیکــي دپښــتو معاصرادبي بهیر د ودې ټاکونکی اصل ګڼل کیږي. نن سبا په لرو ادبیاتو کې بل ډول روح هنري ځلا کوي اود ادب پوهنې دمختلفو څانګو د ودې پــه لاره کــې رغنده او اوچت ګام پورته کوي. چې دا ګام اخیستل زموږ له اوښــتي پیرســره په یوه وخت کې ترډیره حده سبکي او زماني ورته والی لري او په یوه ډول وده ورسره کوي. خکه نو دلرو ادبیاتو په بهیرکې هم ژوندۍ کره کتنې ځای نیولي دی چې علت یې هم دمعاصروهنري ادبیاتو په څپاند ماناوي اوجولیز جوړښت کې لټولای شو.

هو، پرپورتنیوځانګړو برسیره باید داهم ووایو چې له اوښتون څخه راوروسته هم په لرو او هم برو کره کتنوکې دغه بهیر دنویو نړیوالومطالعاتو پــه رڼــاکې د نویو څیړنو اونویو ژباړو له لارې دودتیا او وړتیا مومي ، په دغه انتقادي بهیرکې یو نوی حرکت دنوې ادبی تیورۍ او نویو ادبي مطالعاتو په پایله کې رامــنځ تــه کیږي ، په دغه باره کې په علمي او عملي توګه یو شمیرلیکوال اوادیبــان لاس په کارشوي او د کره ناکره آثارو په پیژندلو او تشخیص کولو کــې یــې خپلــې هڅې رواني ساتلې دي ، په دغه دوره کې د نړیوالو ادبي مکتبونــواو تیوریوپــه رڼاکې ګامونه پورته شوي ، دیوه ادبي اثر په پیژندنه کې د ښه او بد لــه پــولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورهغه خوا هم د منطق او دليل له عمليې څخه کاراخيستل شوي او کره کتنې ته هم له پراګماتستی دريځې څخه زيات کتل شــوي دي . ددغــه پيــر دکــره کتنې يو ځوان ليکوال ديونقاد او کره کتونکي په اړه ليکي چې : « خــورا ښــه منتقد هغه څوک دی چې ليکوال او دهغه اثر په مينه اوښه نظر ګــوري او پــه هرډول له هغه اثرسره مينه لري. مخکښ منتقيد له دوو پلوو نه بايد دليکــوال ښوونکی او لارښود واوسي . لومړی هغه بايد ځوانو ليکوالو په تيــره بيــا هغــو ليکوالو ته چې احتمالأ د تيروتنې سبب کيږي لارښونه وکړي ، ډيرکسان وايي او په دې عقيده دي چې دبيلنسکي په شان وګړو ته اړتيــا نــه لــرو ... دويــم مخکښ منتقد بايد په خپل ټولنيز مفهوم سره دليکوال په وړاندې دښــوونکي نقش ولري . غيرپرولترې ليکوال چې دټولنيز برداشــت لــه خــوا لا خــام وي ، دخپل دوران او ټولنيز ژوند په باب دناسمو عقايدو په سبب دځينــو تيروتنــو سبب کيږي ، اما داتيروتنې يوازې او يوازې دوی نه کوي او د کارګري طبقــي ليکوال هم کيدای شي دا تيروتنې وکړي ، داخبرې دليکــوال غندنــه نــه ده ، بلکي په اصل کې يوډول ستاينه ده. هنرمندان دټــولنې حســاس وګــړي دي اودټولنيزو واقعيتونو داغيزې لپاره تل چمتو دي ، داخبره هم بايد وکړو چــې ليکوال اکثرآ علمي تفکر او مجددو مفاهيمو سره په دې برخه کې مينه نه لري ، اونه په دې برخه کې کوم خاص استعداد لري. » (۱) د پورتنۍ ميتود لوژۍ په رڼاکې کولای شو هغه توکونه په خپلو آثارو کې ومومو چې دپورتنې اصل ســره برابروي ، ددغه اصل د لاځرګندونې په خاطر لازمه ده په دغــه پيرکــې دلــرو ليکوالو په تقريظ باندې چې بيلګې يې له موږ سره شته ، دلته په لنډه توګه رڼا واچوو.

دکره کتنې د خصلت او طبعيت له مخې دغه علم ځانګړي اصول ، اوځــانګړي ژانرونه لري، چې يو هم په کې تقريظ دی . تقريظ په ادبــي کــره کتنــه کــې دهنراو ادبي آثارو دلنډې پيژندګلوۍ په زړه پورې ډول يا ژانردي ، زمــوږ پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبياتو کې دغه کره کونکي ژانر زياتره د ادبي آثارو او ايجادي پديدو د ستاينې لمنې ته لويدلي دی، په تيره بيا له دغه علمي اواهم ډول څخه په دې وروستيو کلونو کې حتې دعلمي ترفيعاتو په ترڅ کې (هغه هم په علمي موسسوکې) ډيره ناوړه ګټه اخيستل شوې ، په دې مانا چې له دغه ژانره يوازې دستاينې لپاره کار اخيستل شوي، په دغو تقريظونو کې داثرد جوهراو ارزښت په باره کې څه نه ليدل کيږي ، همداده چې دغو ستاينو دمعاصرې کره کتنې پردغه ژانر باندې منفي اغيزه کړې ده . داسمه ده چې يولړ په زړه پورې کره کتنې په دغه برخه کې هم دپاملرنې وړدي اوهم په دغه برخه کې ترسترګو کيږي ، چې هغه هم په لږو کې راځي . په پښتونخوا کې دغه ژانر ډيره ښه وده کړې ده ، مانادا‌چې دتقريظ ليکوال په دې پوهيږي چې له دغه ژانرڅخه د يوې ادبي پديدې دپيژندلو په برخه کې په هغه شان چې وړده کارواخلي او يوشميرتقريظونه په علمي اصولو برابر ليکل شوي دي ، موږ دلته دوه تقريظونه چې يو دسائل پرشعرې جونګ (دلمبو په سورې) دسعدالله جان برق اوبل پر(خوشال فرهنګ) باندې د قلندرمومند تقريظونه دي راخيږو .

دلمبو په سورې، هغه شعري جونګ دی چې دپښتونخوا په ادبياتو په تيره بيا دشعرپه ځلاند بهيرکې خوږ ژبي شاعر رحمت شاه سائل ويلي دی . پردغه اثرباندې ليکل شوي تقريظ دکره کونې په لحاظ پر دوو اساسي څيزونو راڅرخي چې يويې شاعر او بل دهغه هنردی . خو له دې سره بايد دا ووايو چې ترليکوال هم زيات دهغه هنر ته وقف شوی دی ، دسائل دژوند په اړه چې هرڅه ويل شوي ، هغه بې لامله او بې دليله نه دي ، په تقريظ کې هم لويه ځانګړنه هم داده چې ليکونکی يې بايد داثرپه اړه په خپله له هغو دلايلو کار واخلي چې په دغه اثرکې ترسترګوکيږي . دسائل ددغه اثردتقريظ ليکوال ليکي : «سائل زما په خيال(اودې خيال کې ډيره دنيا ماسره اتفاق لري) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شاعردی چې د ژوندي پاتې کيدو دپاره دی ، دورکيـــدو، هيريـــدلو اوفنـــا کيدلو دپاره نه دی .

زما ذهن دمرګ نه دی نه به مړشي   دومره ده چې داوختونه بــه يــې شــل کړي

په سائل غريب باندې هم وختونو شې لوبې وکړې چې څه يې زده وو هغه يې تمام کړې خوکوم چې يې پرې بائيلواصل کې داوخت لکه دهرظالم وخــت بــې شرمه هم دی اوبی وقوف هم، ښه ورته پته ده چې ددنيا ابتدا يزيــد لګيــا دی حسين وژني خو چې څومره يې وژني نو حسين دومره ژوندی کيږي اويزيد مړ

---

(۱) لطيف بهاند ، (ژباړه دمخکښ ادبي نقد په باره کې) زيری ، (۲-۳) ګڼه ۱۳۶۳ کال.

کيږي ... (۱)

بل ځای همدغه ليکوال په دغه اړه خپلو خبرو ته دوام ورکوي :

« دسائل آواز او شعر چې خپلوکې سره دومره لازم او ملزوم دي ، نودهغې هــم وجه ده . دده په شعرکې چــې دوخــت د زړه چــاودون ، دردونــو، ازمــانو نــو اوحسرتونو کوم زبيرګی دی ، دده اواز قطعی داسې ښکاري لکــه چــې دهغــې صوتي شکل و، لکه څه رنګ يې چې دشعرونو نه وينې څاځي ، دغسې يــې د آواز نه هم وينې څاځي اودا ځکه چې ددغه دواړو سرچينه يعني دسائل فکــر هم په وينو الواني دي . سائل چې په ترنم خپل کلام وايــې نــوزه اکثرداســې محسوسوم لکه چې دده په زړه کې چا خنجربنځ کړې دی او هرڅه تــرې نــه زخمي زخمي راوزي :

وړې مې د روح جنازه چرته دخندا پراوړو

په وينوسره دې ترې شينکی شينکې خالونه نه شي   (۲)

نوموړی ليکوال په همدغه تقريظ کې د سائل دغزل په اړه ليکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« پښتو غزل ته دشلمې صدۍ ددې اخرې دور صحیح نماینده غزل ویلي شو ، او بیا دشلمې صدۍ ددغه غزل نماینده شاعر زما په خیال کـې رحمـت شـاه سائل دی . دزلف اورخسار خبرې چې کوي نو په لاشعورکې یې دتیرې او رنـړا احساس هم موجود وي ، چې دګل خبره کوي نو دازغي ازغي ماحول په حواله یې کوي ، دسائل غزل دپښتو دناوې نکریزې دی، خودا نکریزې په اسـانه نـه دي راغلې چې دده فکر اواحساس ټکیدلی دی ، اوړه شـوې دی ، پـه اوښـکو لوند شوی دی . اغړلی شوی دی ، نو هله ترې دا دومره ښایسته رنـګ راوتـی دی . ددې ښایسته رنګ یوه نمونه :

په تسنو وسنو سپورو زلفوکې دی سره ګلونه
دچا مزارته د زول په شپه ډیوې بلې کړې (۳)

لکه چې پخوامې هم ویلي وو د برق په تقریظ کې د یوعلمي او انتقادي تقـریظ نښې نښانې په هراړخیزه توګه ترسترګوکیږي ، که چیرې زمـوږ پښـتو کـره کتونکي او یا په بله مانا پرادبی آثارو باندې تقریظ لیکونکي همدغه تګلاره پـه دغه برخه کې له نظره ونه غورځوي زه فکرکوم چې په دغه انتقادي دود سـره به مو دتقریظ لیکنې حق په سمه توګه ور ادا کړي وي. ځکـه زه خـو پـه دې نظریم چې په تقریظ کې ددې پرځای چې پـه عمـومي او تیـوریکي مسـایلو باندې خبرې وکړو ، ښه به داوه چې تقریظ دټاکلي اثـر ماهیـت ، ارزښـت او اهمیت ته ونډه کړو . لکه چې ما په پیل کې اشاره وکړه چې زموږ ستونزه پـه دغه برخه کې دانه ده چې ځنګه تقریظ ولیکو ، بلکې ستونزه پـه دې کـې ده چې زموږ پښتو ادبی مرکزونه لکه کابل ، جلال آباد ، کویته ، پیښور کندهار له یوه بل سره په رابطه کې نه دي او موږ د یوه اوبل له کارونو ځخه ناخبره یو. په لرو ادبی لیکنو کې د عصر دادبیاتو روح چلیږي ، زموږ دابرخه له ټولې نـړۍ او دنړۍ له ادبي جریانونو سره په تماس کې ده ، همداده چې زموږ هم زیاته تمـه ترې کیږي. له بله پلوه داهم باید ومنو چې دا کار دپښتنو لیکوالو په دوامـدارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو پورې زياته اړه لري ، دلته موږ داسې کره کتونکي لکه قلندرمومنـد لـرو چې دکره کتنې په برخه کې دده هڅې اويو لړعصري اونوي کارونه، هغـه څـه دي چې مورډ کره کتنې په برخه کې له نړيوال ادبي بهيرڅخه خبروي . دی په دغه برخه کې دستورې ځای اوحثيت لري ، هغه چې دکره کتنې په برخه کـې همدا اوس ژوندی او روزونکي قلم خو ځوي، پر (خوشال فرهنگ) بانـدې يـې په زړه پورې تقريظ ليکلی چې يوه برخه يې دلته له خپلې موضوع سره په تړاو کې را اخلو: « دافرهنگ صرف په هغوتوريو مشتمل دی چې پـه کليـات کـې راغلي دي، دخوشال بابا ډيرناوياته توري دهغوی په نورو تاليفاتوکې هم شـته خدای پاک د مغموم صاحب او ځلمي کول نورو ملګرو لره

---

(۱) رحمت شاه سائل ، دلمبو په سوري ، پيښور ، ۱۹۸۵ کال (۶) مخ
(۲) همدغه اثر (۸) مخ .
(۳) همدغه اثر (۱۰) مخ .

توفيق ورکړي چې هغوی دخوشال بابـا دمکمـل فرهنـگ دترتيبولوکـار پـه کاميابی ترسره ورسوي او داکارترهغه وخته جاري وساتي ترڅـو چـې زمـوږ دټولو کلاسيکو ليکونکو ژبه موږ ته واضحه او صفا شوې نه ده . »(۱)
او راځو بيرته افغانستان ته، هلته چې دتحول د رسـالت دنـده ور دغـاړې ده اودهغې پربنسټ خپله دنده پرمخ بيايي . په افغانستان کې د پښـتوادبی کـره کتنې دبهيردوه اړخه دياډولو وړدي ، يو داچې په دغه بهيرکې دتيرو کره کتنو دود ته وده ورکړه شوې او بل داچې دغې ادبي پديدې ته په يوه ټاکلي سـازما ن (ليکوالو اتحاديه) له لارې د يوې مودې لپـاره د ودې لار پرانيسـتل شـوه چې زموږ زياتی خبرې هم کيدای شي پردغه دويم ټکـي بانـدې راوڅرخـي . دليکوالو داتحادي په جوړښت کې يوه څانګه دکره کتنې پـه نامـه پـه ۱۳۶۰ کال کې رامنځ ته شوه . ددغې څانګې مهم اهداف يوازې زمـوږ دپښـتواودري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو دکره کتنې دمختلفو ژانرونو وده وه چې په دغه برخه کې یــې یــو لــړ انتقادي هلې ځلې هم وکړې . په دي مانا چې ددغې ځانګړې څانګې لــه خــوا دکره کتنې د ودې لپاره دملي سیمنارو په سویه پوهان اوکره کتونکي دې تــه وګمارل شول چې باید دمعاصرې کره کتنې دسمت ټاکلو روښانه لرلید وټاکي .
یا په بله مانا تصمیم داسې و چې کره کتنه باید دادبي بهیر په برخه کې دیــوې اړتیا په توګه خلکو ، لیکوالواو شاعرانو ته ور وپیژندل شي . چې په دغه برخه کې د ژوندون مجلې دوو ځانګړو ادیشنو (پښتواودري)خپل رسالت ترســره کړ. زیات شمیر انتقادی مقالې دهغو له لارې دپښتو کره کتنې پــه برخــه کــې خپرې شوې . همداسې کله چې د لیکوالو اتحادیې او په تیره بیا دکــره کتنــې پربهیرباندې خبرې کوو ، ښه به داوې چې یوڅه پرهغو لیکنو باندې رڼا واچوو ، هغه چې زموږ د فني او غیرفني (مسلکي او غیرمسلکي) لیکوالو له خوا لیکل شوې دي.
د ژوندون مجلې دکره کتنوپه لړکې ترټولو دمخه زموږ مخ ته هغه کــره کتنــه راجوتیږي چې زموږ دنامتو کره کتونکي اســتاد روهــي (*) لــه خــوا د امــین افغانپور پر (دبنګوبوټي) نومې کیسه باندې لیکل شوېده . روهي ددغې کیسې په اړه دیوې عملي کره کتنې په ترڅ کې لیکي : « ... د بنګو بوټي په داســتان کې واقعیت ښه ښکلي اوپه ایستیتکي بڼه تمثیل شوی دی، عواطف ، تخیــل ، اندیښنه ، روحیاتي حالات ، حافظه، ټول په هنرمندانه توګه په داستان کې په اورګانیک ډول سره ترکیب شوي دي ، په دغه داستان کــې بــدیعي یــاهنري خصوصــیات ډیربــارز او څرګنــد دی . د داســتان عبــارت ښــکلی ، روان او دتشبهاتو او نازکو خیالونو له پلوه غني دی. لیکوال د صحنو په توصــیف کــې لوی لاس لري اجازه راکړئ چې دمثال په توګه د (بنګړې) دنڅا او ښکلا تابلو یوځل بیا له نظره تیره کړو : چې هروار به هغه نڅیدله ، هیڅوک به نه پوهیدل چې ژر یې دڅه شي او کومې ښکلا ســتاینه او صــفت وکــړي . دخــواږه آواز،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دصــافي مــرى او جگـــي غــاړي ، دتـــورو اوږدو زلفـــو او كـــړو وروځـــو اوكـــه دِغتوبادامي سترگواو سرو له شاتو ډكو شونډو اوكه دمرغلرې په خيرغاښونو اوبالاخره دنرى او لښتي په شان ملا ... او داټول شيان وو چې له مزدور او بزگر سمندر بلكي ډم سمندر چې هرچا يې به مجلس كې دكيناستو هيله درلـوده دښار ...

زموږ يو شميرداستان ليكونكي كله كله د ډيالوگ په برخه كې مصـــنوعي ژبــه كاروي، خو په دى داستان كې د ډيالوگ ژبه طبعـــي ده اودكركتـــر لـــه ســـويې اوحرفى سره عياره شوې ده . د داستان ژبه كه څه هم په عمده توگه معيـــاري ده خو دمحلي لهجې تاثير په كې له ورايه ځرگند دى.

---

(١) يارمحمد مغموم ، دخوشال فرهنگ ، پېښاور ١٩٨٥ كال (٧) مخ .

(*) زما په نظر استاد روهي دافغانستان په اوسني كره كوكنې ډكر دبيل دريځ اونظـــر خاونـــد كره كتونكى دى. ځكه موږ په افغانستان داسې كره كتونكي چې دهغـــو مســـلكي او تخصصـــي برخه د يوازې كره كتنه وي، نه په دري اونه په پښتوژبو كې درلودل، په تيره داسې چې هغوى د په لويديزو زده كړو اوتجربو سمبال وي. دى په معاصرو پښتو ليكوالو دكره كتنې پـــه برخـــه كې هغه ليكوال دى چې دده د هڅو په بركت مو دنوې كره كتنې لـــه ميتودونـــو او پـــه تيربيـــا دعملي كره كتنې له اصولو سره آشنا شو ، ځكه نو زه ده ته د هغه دميتود له مخې عالم كـــره كتونكي يا نقاد وايم . دعالم اوهنرمند نقاد ترمنځ لوى توپير همدا دي چې دعالم كره كتنه په ثابتواصولو اواستدلالونه باندي ولاړه وي .

دداستان جوړونكي عناصر لكه زمان، كركټرونه ، پيښې اوحوادث خبرې اتـــرې ، توصيف، او روايت په بشپړه توگه مراعات شوى دى. اما سره له دي سرې نـــه شي كولاى د (بنگړې) له سرنوشت سره بې علاقې پاتې شي . موږ گورو چـــې دغه ښكلې ډمه يو وخت (دسمندرسپيلنى وه اوخپل ټول ژوند يې دســـمندر دپښو خاورې گرځولې و...) بيا بنگړه وركه شوه او وريسې دلاتو بچې ســـندرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تــه ګډيدلــه ، دداســتان پــه وروســتۍ برخــه کــې ګــورو چــې (بنګــړه) دسمندرپوښتنې ته روغتون ته راغلې ده خودا ځل هغه بدرنګــه او خيرنــه ده ،آيا په وروستۍ شيبه کې (بنګړه) په رښتيا سمندر استاد تــه لاس پــه نامــه ولاړه ده اوکه داخيال و؟ که خيال نه و نود (بنګړې) لاســونه څنګــه دخيــرو يوې پيرړې پردې اوچاودو پوښلي وو. داکوم احساس يا کومه انګيزه وه چــې (بنګړه) يې د سمندر استاد پوښتنې ته وهځوله ؟ زماپه فکر دابرخه څــه تتــه ده . که روغتون ته دبنګړې راتګ يو خيال و، نو بيا دا عبارت څه مانــا لــري « چی ښې يې سترګې وغړولې اوبيايې پاکې کړې (بنګړه) يې په تورتيکرې کې مخې ته ولاړه وه ، داديره نه وه ، دا د روغتون کوټه وه » او ورپســې حــوادث (بنګړه) له خيال نه دواقعيت ډګر ته راباسي . داســمه ده چــې د (بنګــړه) د داستان فرعي کرکتر دی خود هغې په کړو وړو کې ډراماتيک بدلون هرو مــرو په ذهن کې پوښتنې راولاړوي او ليکوال بايد دلوستونکو يا اوريدونکو توقعاتو ته پيشبين وي.

نتيجه : داستان دبديعي يا هنري خصوصــياتو اوتکتيکــي اړخونــو لــه پلــوه معيارونه پوره کړي دي، اما دمفکورې په لحاظ لوستونکي يــا اوريــدونکي لــه پوښتنوسره مخامخ کيږي . که اصلی مفکوره د بنګو بوټي نه وي نو بايــد چــې عنوان ته تغيرورکړ شي ، که هدف د هنرمند دبي قدرۍ او ســپکاوي تشــريح وي نوښايي چې دابرخه انلارج شي او د اوج ټکي همدغه ځای ته رانقل شــي. » (۱)

ددغې کره کتنې دهراړخيزې لوستنې په پايله او دکره کتنې د آرونو پــه پــام کې نيولو سره دی نتيجې ته رسيږو چې روهي هرڅه وايی دهغــو روزنيــراړخ ډيرپياوړي اومهم دی ، ځکه چې هغه دهرهنري اثر دکره کولوپه ترڅ کې لکه زموږددغه يو شميرپه نامه ليکونکی او کره کونکي د ليکوال ســترګو تــه نــه ګوري بلکی دهغه له هنراو د هغه د ايجاد له پروسې سره سروکار لــري. چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دغه دريځ موږ ته دی يولوی اومهم افغاني کره کتونکي په توګه رموږ مخې ته دروي. استاد روهي دا ډول زيات شمير کره کتنې د کابل مجلې ، زيري جريدې ، او ژوندون مجلې له لارې زموږ په واک کې راکړې . برسيره پردې استاد روهي په پښتومعاصره کره کتنه کې د (انتقادي مرکې) له بنسټوالو څخه هم دی . دغه ژانر دخپل ماهيت له مخې دادبي پديدو دماهيت دپيژندلو په برخه کې يو اغيزناک ژانردی چې يو شمير بيلګې يي په بيلابيلو وختو کې د زيري جريدې له لارې خپرې شوې دي ، ددې لپاره چې د استاد روهي پرانتقادي مقالو برسيره مو دهغه دغه جالب ژانر هم لوستی وي يوه بيلګی يې له زيرې جريدې څخه دلته له ګرانو لوستونکو سره شريکوو .

« زرګ : څو ورځې مخکې مې استاذ په لاره کې وليد ، ما ورته وويل : استاذه ، زه چې ستا خوندورې علمي مقالې لولم نو دليکوالی شوق را سره پيداشي ، کله کله خپل سر په سوک وهم چې شپه ورځ مطالعه کوم خو يوه مقاله هم نه شم ليکلي ، تا سو لطفآ مشوره راکړئ چې خپله لومړی مقاله دڅه شي په باره کې وليکم. استاد بې اختياره له خندا شين شو او يوه شيبه وروسته يې په متې خوارۍ خپله خندا کنترول کړه . دټوکې په لهجه يې وويل : داستاخبره دې ته پاتې کيږې چې ووايې ډيروږی يم خو لطفآ مشوره راکړئ چې څه شی خورم ؟

زه نه پوهيږم چې تاته کومه غذا خوند درکوي ، اوکه په دې وپوهيږم نو بيا له جيبه نه يم خبر ، که رښتيا

---

(۱) سرمحقق روهی ، (دبنګو بوټي داستان ته يوه کتنه) ژوندون ۱۳۶۲ کال (۵-۶) ګڼه (۹۲) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درته ووایم داستاد په ټوکه کې مې صمیمیت او زړه سوی ونه لید لو چپ پاتې شوم او څو دقیقی وروسته مې په مخه ښه ورته وویل :

سنک :کله چې د لیکوالۍ خبره رامنځ ته شي ، نوماتــه د (جــارج برناردشــاو) ټوکه رایاده شي، وایی چې یو

یومبتدی لیکوال خپله مقاله (برناردشاو) ته وښوده ، برنارد شاو دمقالې له لــو ستلو وروسته لیکوال ته مشوره ورکړه ، چې دغه مقالــه دې لــه ځــان ســره وساته اوهغه وخت یې خپره کړه چې دلیکوال په توګه پیژندل شوی ېی اوښــه شهرت دې پیدا کړی وي.

زرک : زه هم له همدې سببه هڅه کوم چې لومړۍ مقاله مــې ډیــره ښــه وي ،یوځلې چې شهرت پیداکړم بیا نو د ورځپاڼو ا و مجلو چلونکي مضمون ته نــه ګوري بلکی لیکونکی ته ګوري . ارزان او مبتذل موضــوعات خوډیرزیــات دي اوهغه دچا خبره (په موضوعاتو یې پتې کرلي دینه !) ځینې لیکوال چې فقــط دحق الزحمې دپاره لیکنې کوي په ډیرو عــامو او ســاده موضــوعګانو بانــدې لیکنې لري اود څیړنې نوم هم وربانــدې ږدي ، لکــه پســرلی ، دشــاعرانو پــه نظرکې ، توره او میړانه په پښتوادب کې ، ادبیات دټــولنې پــه خــدمت کــې ، دښځې مقام ، دمورمقام ، دعلم اهمیت ، ښه کوئ بدمه کوئ ، اوداســې نــور » (۱)

استاد چې کوم څه دخپلو انتقادي افکارو په ترخ کې وړانــدې کــوي ، هغــه د لیکوال او ایجادګر دقریحې هڅونــه ده چــې هغــې تــه پــه ځــانګړې علمــي اومنطقي درک سره وده ورکوي اوتګلوری یې ورته ټــاکي ، روهــی تــه هرچــا درناوي کاوه ،ځکه چې هغه په خپل ادبی اوځاني ژوند کې دچا خبــره بالفعــل اوبالقوه یو ښونکي و، هغه خپل قلم دادبي جهاد لپاره و کاراوه او غــه ټکــی ده هم عملاً په پښتو ژبه اوادب کې له پامه ونه یوست لکه چې بلنسکي ګوګول ته په خپل یوه لیک کې لیکې وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... زموږ لپاره دشاعر، اديب ، او ليکوال نوم دهرجنرال اومنصبدار دالقابو او درشيونه لوړدی . همدا دليل دی چې که شاعراو اديب د زيات لوړ هنری استعداد خاوند هم وي ، ولی لږ مترقي وي ، ټولنه هغه ته احترام کوي اودشهرت خاوند کيږي ،اما که شاعر، اديب او ليکوال د دربار، حکومت او کليسا ستاينې پيل کړي ، نو ګټلی شهرت ډير زر له لاسه ورکوي ، دمثال په توګه ډيره ښه نمونه پوشکين کيدای شي . » (۲)

او استاد روهي ديوه ربښتينې اديب اوکره کتونکي ټولې علمي ځانګړنې درلودې ، دده زياتر ه ليکنې په (ادبي څيړنې) نومې کتاب کې راغلي دي ، په دغه ترخ کې دده يوه ليکنه چې « په ادبی کره کتنه کې د ولې ؟ څومره او څنګه » پوښتنو ته ځوابو نه دي په ځانګړې توګه ديادونې وړ ده .

په افغانستان کې دکره کتنې په برخه کې د نوميالی ليکوال ابراهيم عطايی ليکنې هم ديادونې وړدي ، عطايی صاحب ، دليک او ليکوالی له مخې زما په نظر په تاريخ ليکونکو کې راځي ، ادبی او انتقادي ليکنې يې ددغه مسلک په اندهول په دويمه برخه کې دي ، خوداچې يو شمير ليکنې يې په دغه دوره کې له موږ سره شته ، همداده چې دهغو له مخې دی له موږ سره دبحث دموضوع په توګه ديادونې وړدی . لکه ما يادونه وکړه ، دی يو ښه فولکوريست او دټولنيزو ليکنو په برخه کې هم لوی لاس لري ، همداده چې زموږ لپاره دده هراړخيز والی دا اجازه نه راکوي چې ده ته بايد يوه څانګه ، يو تګلوری او يورشته په ګوته کړو ، ده هم له پورتنيو ليکوالو سره په يوه وخت کې پر يوشمير پښتو ايجادياتو باندې ليکنې کړي چې دهغو له مخې موږ دی د کره کتنې په معاصر بهيرکې را داخلوو ، ده برسيره پردې چې پښتوادبی آثاريی نقد کړي ، پر يو شمير باندنيو آثارويې هم نقدونه اوانتقادي کتنې کړې دي چې په دغه برخه کې يې دا لاندې کره کتنې په ځانګړي توګه ديادونې وړدي لکه :

دامانت پرناول کره کتنه ، داموني پرناول کره کتنه او دامانت له ناول سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه مقایسه ، دتربور پرډرامه کره کتنه ،رحمان کورونــه ، د ارهــټ منگــوټی چورلي ... اوداسې نور ، په همدې توگه عطايي صــاحب پريــو شــمير بانــدنيو داستانو هم کره کتنې کړې دي. چي جنگ او ســوله ، د رابنســن کــروز ادبــي داستان او نور په دغه ډله کې راځي . ترکومه ځايــه چــې ماتــه ښــکاره شــوه پرخارجی ناولونو باندې کره کتنه يې يوازې ديوې معرفی په کچه کولای شــي لوستونکي ته معلومات ورکړي.د رابنسن کروزو د ناول په معرفي کې دغه ټکی مور ته څرگنديږي ، دليکنې پيل يې يوه مقايسوي

---

(۱) زیری (اوونیزه) (۳۲- ۳۳) گڼه . ۱۳۶۴ کال (۱) مخ

(۲) بلنسکي ، گوگول ته لیک ، دنورزي ژباړه ، ژوندون. ۱۳۶۳ کال ، (۵-۶) گڼه (۴۹) مخ .

خيړنه ده ، چي له سرليک سره خپل ارتباط په کمزورې توگه ســاتي ، کيــدای شي په دغه اړه داخبره وکړو داچي ليکوال له خارجي ژبو او په تيره بيا د ناول له اصلي ژبې څخه لرې و ، ځکه نو نه دی توانيدلی هغه څه چي مور لــه خپــل يوه لوی ليکوال څخه تمه درلوده ، زمور په واک کې راکړي. په هرډول دعطايی صاحب کره کتنې دخپل اهميت لرونکې دي دی دخپلې دغې کره کتنــې پــه پيل کې ليکي : « له دغسې داستانوڅخه يــوهم د اوولســمې پيــړی دمعــروف انگليسي ليکوال دانيل دفو رابنســن کــروزو دی چــې نړيــوال شــهرت لــري اودټولنپوهنې ډيرو خيړنکو ددغه داستان په هنــداره کــې دانســان دټــولنيز تکامل مضمون خيړلی دی، او داهغه لومړنی اثردی چې مضمون يې دلرغــوني يونان دمعروف داستان (اوډيسې) سره مقايســه کيــږي . رانســن کــرو زو د اوديسې د داستان قهرمان اوديســوس پــه شــان يــو بيړيــوان دی چــې پــه سمندرکې يې بيړی په ختونوزې اودی ټاپو ته ځي ... » او دليکنې په پای کې بيا ليکي : « دا داستان دنړی په ډيرو ژبو ژباړل شوی دی ، اود ادبياتو خيړونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويلي دی چې دحکايتي فورم ادبياتو په چوکاټ کې دا داستان يو مکمل نــاول دی . داپه دي مانا چې په هغه کې عيني واقعيتونه د ذهنی جرياناتو تابع شوي نه دي اودتاريخ دقانونمندۍ د اصولو په مراعات ماجراوې په کې ځــای شــوې دي. » (۱)

کله چې د ددغو آثارو په اړه دعطايی صاحب ليکنې لولو، هغه موږ ته يوه انتباه داسې راکوي چې داډول آثاردنړيوالو شهکارونه په لړکې راځي ، همداده چــې په ډيرو وختوکې لويديز کره کتنونکي هم په دي نه دی توانيدلی چــې دهغــو جزيات بايد دخپلو لوستونکوپه واک کې ورکړي ، له بله پلوه يوه بله داهــم ده چې ژوند روان دی ، دا آثار د هرې ورځي په تيريدو سره په نوي پوهه او نــوې ليد سره لوستل کيږي، شنل کيږی او هغه رازونه چــي پــه کــي دي ورو ورو را سپړل کيږي ، دلويديز زياتره داستانو نه د داستان ليکنې په لوړو مهــارتونواو هنري نوښتونوسره ليکل شوي آو داوډون ډول يې هم کله کله خپله پيچلتيــا لري ، له بلې خوا دا خبره هم ده چې ژور انعکاسات په کې شوي چــې ژورې او دوامدارې کره کتني ته اړتيا لري څــو پــه دغــه اړه خپــل کشــف دمنطــق او استدلال او عينيت پراساس برابرکړای شي.

له دی ټولو سره سره با يدووايو چې عطايي صاحب دپښتو کره کتنې په تــرڅ کې دپاملرنې وړ کار کړي او ليکنې يې په دغه برخــه کــې دځــانګړې يــادونې وړدي. د (ارهټ منګوټی چورلي) پرداستان يې کره کتنه خپل جالبيت لري ، لکه چې ليکي : « دپيښور د داستان ليکونکو پــه آثــارو کــې ددغــو منــاظرو انځورونه ډيرجالب دی ، خود کمبود برخه يې داده چې په داستان کې دپيښــو علتونه چي ټول دعينی قانونمندۍ په چوکاټ کې تحليل کيدی شي ، کله کله په بې پروا دتخيلاتو تابع کيږي، اوډيرې ورکې لارې په مخ اخيســتل کيــږي . دعايشه ملک داستانونه هم ددغو ښکلاوو او کمبودو نو څخه بې برخې نه دي ، ددغې مجموعي په داستانو نوکې د (ارهټ منګوټي چــورلي) داســتان يــوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیره عمده او مهمه موضوع احتوا کوي ،په دغـه کـوچني داسـتان کــې ددې واقعیت ډیره ماهرانه عکاسي شوې چې خرنګه دتاریخ دوه غټ پړاوونه یعني دکلي شډله فیودالي اود ښار محیله بورژوازي په ټکرکــې راخــي . د داسـتان لیکوالو یعنی عایشه ملک یوازې ما جرا بیانوي اودخپل بیان لپاره ښکلي ادبي او ژبني ترکیبونه ـ استعارات او تشبهات راوړي . او هدف یې دادی چــې ددې په اصطلاح دخواړانو پرحال د بډایانو عواطف را اوچت کړی ، خو په آګاهانه تـو ګه تردې کوچني هدف پورته دیوډیر لــوی هــدف لپــاره کــارکوي. لیکوالــه دطبقاتي تضاد او طبقاتي جنګ دمقولو له مفاهیمو ځخه خبــره نــه ده اوپــه رفورمستي طریقه دټولنیزو مسایلو دحل فکر کوي... »(۲)

په پای کې باید ووایو چې د عطایی صاحب کره کتنې زمــوږ دکــره کتنــې پــه بهیرکې په تیره بیا هغه چې د

---

(۱) ابراهیم عطایی ، (د رابنسن کرو زو ادبي داستان ...) زیری ، ۱۳۶۳ کال (۳۴-۴۴) ګڼه .
(۲) عطایی (دارهټ منګوټي چورلي پرداستان کره کتنه) کابل مجله ، ۱۳۶۳ کال (۱۱-۱۲) ګڼه (۵۶) مخ

باندنیو داستانو دپیژندنې په برخه کې یې ترســره کـړي ســتراهمیت لـري. دعطایی صاحب لیکنې لکه د روهی صاحب دهغو په شان ډیرې مسلکي نه دي ، ځکه نو دی هم موږ په هغو لیکوالو کې شمیرو چې دځیړنې ساحه یې علــوم ادبیه کیدای شي ځکه چې دی هم لکه زموږ لومړني لیکوال پرادبي بوختیاوې. برسیره نوري هغه هم لري ځکه دی هم په بیلابیلو برخو کې لیکنې کوي.

له عطایي صاحبه چې راتیرشو ، زموږ ددغه عصر دکره کتنې پــه دغــه تــاوده بهیرکې زموږ ددغه عصر د ځوان لیکوال لطیف بهاند لیکنې راځي چې دلتــه یو ه لنډه کتنه ورته کوو. لطیف بهاند په ځوانو لیکوالو کې یوازنی لیکــوال دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له کره کتنې سره سرکار لري او په دغه برخه کې په عملـي توگـه ديـوه ژوندي او هڅاند ليکوال په توگه دپاملرنې وړدی ، داسې ښکاري چې دی هـم هڅه کوي په دغه برخه کې ديوه مسلکی ليکوال په توگه ځـان را وځرکـوي ، يو شمير ليکنې يې تراوسه دهيواد په مطبوعاتو کې زما پورتني ادعا تـه يـو لامل کيدای شي . جالبه خو داده چې دم گړی په يو شـمير زړو پـالو کنگـل فکرو ليکوالو او شاعرانو باندې نه دي ښه لگيږي او نه دده ليکنې ځکه چې دي په خپلو ليکنو کې د تقليد او پيښو پرضد په بې صبرۍ سره انتقاد کوي او کله کله خو دشاعراو ايجاد گر عيبونه په علني انتقادي محافلو کـې ددوی پـرمخ راباسي . دی په ادبي برخه کې د کميتي ودې پلوی نه دی ، ځکه يې په زيـاترو ليکنو کې ټينگار پر کيفيت باندې دی. دی کله کله ځينې جالبې خبرې کـوي دبيلگې په توگه يوه يې داده چې : « موږ ته دوه ، دری سـوه تـش پـه نامـه شاعران په کارنه دي ، موږ يوازې دری او څلور (شاعرانو) ته اړتيا لـرو » ددی مانا بيا دکيفيت وده او بسياتوب دی . دبهانـد زيـاتره کتنـې لـه اوښـتيايي (انقلابی) بهيره را په ديخوا دهيواد په مجلواو نورو خپرونو کې خپـرې شـوې دي، دده ادبي اوانتقادی مقالې هم زياتره د راديو افغانستان له ادبي پرگرامو، دکابل پوهنتو ن د خپرونې (احتماعي علوم) (کابل مجلې) (زيرې) جريدې له لارې خپرې او چا پ شوې دي. دده په ليکنو کې دده يوشمير ژبـاړې چـې زياتره يې له فارسي ژبې څخه شوې هم دیادونې وړ دي. دده په ليکنوکې دغه لاندې ليکنې يادونې وړ دي لکه : د سليمان لايق پر کيـږدی کـره کتنـه ، (دمارخي ناول) سريزه ، قتيل پر (انقلابی نغمې) نومي اثر باندې کـره کتنـه ، دامين افغانپور پر (بنگلو بتې) لنډې کيسې ته يوه کتنه او نورې په ځـانگړې توگه ديادونې وړدي . دلطيف بهاند يوه انتقادي مقاله چـې زمـا پاملرنـه يـې وراړولې هغه (پښتو معاصرو ادبياتو ته کتنه) ده ، له دغې مقالې څخـه مـوږ ترهرڅه دمخه په افغانستان د کره کتنې برخه را اخلولکه چې دی ليکې چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو معاصر ادبي بهيرکې کره کونه له څلويښتمو او پنځوسمو کالونو راپيل کيږي ، او خپل استناد يې هم د استاد حبيبي پرهغو ليکنو کړي ، هغه چې پــه طلوع افغان اونورو خپرونو کې خپرې شوې دي. دده داخبره که څه هم د بــل پرحواله کړې ، خو زما لپاره يوڅه دتامل وړده ، ځکه چې پښتو کره کتنه د يوه پراخ بهير په توګه خپل برخليک له پښتو ادب سره يوځای پيل کــوي ، داهــم داسې يو علم دي چې د نورو علومو لکــه فزيــک ، تــاريخ ، رياضــي غونــدي دپرمختګ بهيروهي ، په دعه اړه هم موږ بايد په دې باور ولرو چې کــره کتنــه يوازې دمعاصريت زيږنده نه ده ، بلکه په معاصريت کې خپله بنه لــري . مــوږ دخوشال انتقادي نظريات اوياد هغه عملي کره کتنه له اوسني معاصرې کتنې سره په توپيرکې نه وينو ، موږ چې کله په پښتوکره کتنه او دهغې په بيلابيلــو پيرونو باندې خبرې کوو ،هغه پرته دخوشال له نظرياتو داسې نيمګړې ده لکــه چې يو څوک د نړيوالې کره کتنې مطالعه او تشريح د ارسطو لــه (پوييتــک) څخه پرته وکړي.

دبهاند دغه مقاله جالبه ده ، په معاصرو انتقادي مقالو کې په ځانګړو مقالو کې راځي ، زه يې يوازې دلته د وروستي برخه ، هغه چې ليکوالو اوشاعرانو ته يــو لړوړانديزونه له ځان سره لري را اخلم :

« خو دکره کتنې دکار دښه دوام لپاره څوسپارښتنې ضروري دي :

۱ــ په نقد کې بايد د تقريظونو او تشو انډيواليزو ستاينو کډې ور بارشي .

۲- دداسې خبرو لمنه دې ورټوله شي چې مثلاً : دا شاعرځوان دی ، دی ته څه مه وايئ ، دابل سپين ږيری دی ، دابــل دلســو نســخو درلــودنکی دی ، دابــل غيرمتعهد دی څه مه ورته وايئ چې زړه کې يې څه ونه ګرځي ، دابل متعهــد دی خوابدی او په قهرنه شي .

۳ــ دنقد بايد ديوه ادبي جريان يا يوه ادبي ښوونځي په رڼا کې نــه وي ، ځکــه زموږ ادبيات لاتراوسه دې پړاو ته نه دی رسيدلي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ نقد باید له مسابقو اوجایزو څخه لکه هغه شیان چي اتحادیه یې هم کــړي ونه ژغورل شي ، دشعرمسابقې شته ، د داستان شته، دماشوم دادبیاتو شــته ، خو نقد هیرشوی دی .

۶ـ ګران ناقدان دې د اشخاصو په خپګان پسې نــه ګرځــي بلکــي زیــار دې وباسې چې دا ولس د عمومي فرهنګ دخپګان سبب نه شي . »(۱)

په پورتنیو پیشنهادونو کې دلومړي هغه په اړه داخبــره دیــادولووړ ده چــې د (تقریظونو) کډې باید بارنه شي ، بلکې دهغو لیکنو کډې باید بار شــي چــې د کره کتنې په نامه وي ، خوتقریظ نه وي. موږ دتقریظ پراړتیــا او داچــې دکــره کتنې یو مهم ژانردی هم باید پوه شو ، تقریظ د یوه اثر ډیــره مهمــه او اړینــه برخه په لنډو زموږ په واک کې راکوي ، تقریظ باید وي خولــه انتقــادي اړخــه باید کمزوری اوستاینلیک نه وي اونه باید له موضوع دباندې مسایلو تــه وقــف شي .همداسې دڅلورم وړاندیز په اړه هم خبره یو څه ګونګه ده ، زما پــه فکــر داخبره هم علمي نه ده چې آثار باید دیو ه ټاکلي ادبی جریان پراساس کره نــه کړو، ځکه هرادبي اثر په یوه جریان پورې که څه هلته کوم ادبی مکتب مطــرح وي یا نه اړه لري ، کله چې یو اثر کره کیږي ، باید دیوې میتودلوژۍ پراســا س خو کره کړ شي ، چې کره کتنه پرخپله دا کار ترسره کوي ، که له جریان څخه دبهاند صاحب مطلب دغربي مکتبونو په پام کې نیول وي ، هلته خبره بیا پــه ادبی تیوري باندې راځرخي .پایله داچې هرادبي اثر لــه یــوه ادبــی تمایــل او جریان سره په تړاو کې رامنځ ته کیږي ، معرفي کیږي او کره کیږي .

په هرډول بهاند زموږ داوسني کره کتنې په برخه کې یو روښانه لیکــوال دی ، چې که همدغه تګلوري په خپل خیړنو کې په پام کې ونیسې ، دده هڅــې بــه نورې هم دپاملرنې وړشي ، بهاند تراوسه دکره کتنې پرلاره په مســلکي توګــه روان ښکاري ، خو زه دده په اړه په دی اندیم چــې لا هــم پــه علمــی لحــاظ ډیرواټن ورته پاتې دی چې باید هغه لاهم طی کړي ، باید لاهــم پــوخ شــي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه علم اصول بايد په دقيقه توگه هضم كړي . كره كتنې ته دعلومو په ډلـه كې يو ممتاز علم ويل كيږي ، هغوى چې په دغه برخه كې كاركوي بايد ددغـه علم پردغه مهم امتيازاو دهغه په مانا پوه شي. بهانـد همدغــه راز او همدغـه رمز ته ملا تړلې ده .
دلته دبهاند د انتقادي ژباړې يوه برخه چې دكره كتنې په اړه يـې كـړې ده را اخلو : « ... د شعر دكره كتنې بنسټ د ښه شعر په غوره كولو اودبدشعر په نـه منلو ولاړ دى او دكره كتنې خورا گران ډول د (نوي) ښه شعر ټاكنې قــدرت او د نوي وضعى په وړاندې د لوستونكي عكس العمل دى ، په ځـوان او هوښــيار وگړي كې (شعري تجربه) دښو اشعارود اغيزومجموعه نه ده ، بلكي «شعري روزنه» ده چې ددغو اغيزو منظم كولو ته اړتيا لري ، له موږ هيڅ يو له ذوقــه ، او دتميــز لــه نــه تيروتــونكي قــوت ســره نــه دى زيږولــى ، اوهــم ناڅاپــه داځانگړتياوې دځوانى په دوران كې يا له هغه وروسته په لاس نه راوړو . هغـه وگړي چې تجربه يې لږه ده ، تل دتصنعى او تقلبى مطلــب دوكــه خــوري ، او دوكه كيږي ، اوكولاى شو ووايو چې دهرنسل نازمو بـل شــوى ، لوســتونكي د تصنعي اوتقلبى مطلب دوكه خوړلي ده . په حقيقت كې ډيركســان ددغـه راز څيزونو غوښتونكي دي ، ځكه په هغوكې ددغه راز مطالبو دمنلو مننــه ډيــره زياته نه ده ، سره له دې چې زما په عقيده ډيروگړي ذاتآ له ځينواشعارو څخه خوند اخلي ، په دي حال كې مې مقصد له شعرنه خوند اخستلو دكميت په باره كې څيړنه نه ده .په ډيركړاو سره به وكولاى شو داســې لوســتونكي پيــداكړو چې هغه اغيزې سره درجه بندي كړي ، ويې سنجوي چې دهغو دلوستلونه بــه شوې وي ، په دي توگه په هره اندازه چې دهغوى شعري پوهه زياتيږي ،كولاى شي په شعرونو لاښه پوه شي ، انسان لومړى له شعرنه خوند اخلي او بيا دهغـه دارزښت په ټاكنه پيل كوي اوعقل داحساس ملگرتيا ته راغــواړي ، دشـعرپه درك كولو كې دويمه مرحله شته په هغې كې اشعار نه غوره كيږي اونه يې لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منلو ډېره کيږي ،بلکې هغه درجه بندي کوو په دې مرحله کې هغه وګړي چې پخوانه يې له شعرسره آشنايي درلوده ، له هغه شعرنه چې په ادبياتو کې دځان لپاره ځاي پيداکوي خبريږو ... » (۲)

---

(۱) لطيف بهاند ، په پښتو معاصرو ادبياتو کې کره کتنه ، ژوندون . ۱۳۶۳ کال ، (۶) ګڼه (۴۱) مخ.

(۲) لطيف بهاند ، دشعر کره کتنه ، زيرى . ۱۳۶۵کال (۱-۲) ګڼه .

زموږ دبحث له موضوع سره پرا ړيکه ،په دغه برخه کې بل څيره چې په دې وروستيو کې يې يو لړکره کتنې ترسترګو شوې ، هغه ځوان ليکوال زرين انځور دى ، دده يوشمير ليکنې زموږ د رواني کره کتنې په بهيرکې چې زموږ دهيواد په يوشميرخپرونو کې را څرګندې شوې ترسترګوکيږي . دده دليکنو لپاره زموږ په ځوان کول کې يوه خوشبينې ترسترګو کيږي ، خو اوس يې لاس کره کتنې ته هم وراچولي ، خو زه دى ترټولو دمخه ديوه ځيرک ليکوال په توګه پيژنم ، کره کتنه دده دليکنو په څنګ کې يوه څنګځنې برخه ده ، ځکه چې دى په عين وخت کې دمسلک په لحاظ يوژورنالست دى ، نه يو دادبيانو شاګرد لکه زموږ پورتنى ياد شوي کره کتونکي . زما لپاره دده دنقد ساحه هم هغه ساحه ده لکه چې يو ژورنالست يې بايد دکره کتنې او دهغې دميتود لوژى په برخه کې ولري . نن سبا کره کتنه او ژورناليزم هم په هغو علومو کې راځي چې اغيزه يې يو پربل باندې دوه اړخيزه ده . ده دکره کتنې په برخه څه کارونه کړي ، څه انتقادي مقالې يې ليکلي چې هغه يې بيا د (شعرونه او نقدونه) په مجموعه کې چاپ شوې هم دي ، ترټولو لوی جالبيت يې داهم دی چې دم ګړی دده همدغه مقالې خوځو واري په بيلابيلو خپرونو کې هم چا پ شوې دي. خو اوس دادی کتابي چاپې بڼه هم له ځان سره لرو . داثرلکه چې ومووپل دزرين ديو شميرانتقادي مقالو جونګ دی ،استاد روهي ددغه اثر اود انځور د کره کتنې په اړه ليکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ددعه کره کتونکي کار دکميت او کيفيت په لحاظ پــه خپلــه ســاحه کــې دپښتو له نورو ادبي څېړونکو څخه زيات دی ،دده دکار ستراهميت دادی چــې هغه په عمومي توګه دپښتوادب په بڼه کې مــړاوي بــوټي او هــرزه واښــه نــه پرېږدي . دباغ د سمسوريتا او تازه ګۍ دپاره ديوه خواريکښ ښه ماليار دنــده اومسووليت پرغاړه لري ، انځور له ابتذال سره مبارزه کوي ، ديکنواخته کليشه يي او تکراري خبرو پرضد مبارزه کوي ، دشعراو داستان لــه پرســتيژه څخــه دفاع کوي ، ادبي نوښتګرو ته بلنه ورکوي چې دابتکــار مشــال پــه لاس کــې واخلي ... » (۱)

پښتو ادب ، هغه هم په افغانستان کې دنړۍ د نويو پرمختګو له کــاروان څخــه ډيروروسته پاتې دي ، استاد روهي هم په دغه برخه کې بله چاره نه ده ليــدلې نو ځکه له هغو جملو څخه کار اخيستی چې زياتی هنــري اړخ لــری ، کــه نــه داشونې وه چې دغه مطلب يې په يوځــوعلمي او کــانکريتي جملــو کــې هــم اداکړي وای . لکه چې هغه دانځور په اړه ويلي چې دی له ابتکــاره کــاراخلي ، مانا يې هم داده چې دی خپل مخاطب ته يو څو نــوي خبــرې کــوي ، داچــې څومره نوې دي او يا داچې دلوستونکي په نا خبرتيا به دلالت کوي ، موږ بايد د مسلۍ دا دواړه بعده له پامه ونه غورځوو . خو زه بياهم خپله خبــره تکــراروم چې دی يو اديب او هنرمند کره کتونکي دی ، کره کتنــه يــې ترډيــرې کچــې دعلمي اړخ په تناسب زياته هنرې ده ، خو ليکنې يې اغيزناکې اوتريــوه حــده پروړتيا برابرې دي چې بې زړه سويه خپل روزونکی تګلوري وهــي . پــه يــاد شوي اثر کې يې دا لاندې سرليکونه راغلــي : « ســريزه ، زمــا داکــره کتنــې ، دمعاصر پښتو شعر يولنډه مطالعه ، معاصر پښتو شعر ته دکره کتنې ضــرورت ، معاصر ښتو شعر کې د هنــري نوښــت مســاله ، دمعاصــر ښتوشــعرڅونورې نيمګړتياوې ، معاصر ښتو غزل تــه يوانتقــادی نظــر ، شــعرکه ادبــي ټــوټې ، دمعاصر پښتو روان شعر ته څو پيشنهادونه ، څو وروستي ټکي ، ماخذ »

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي لپاره چې دانځور ددغه کتاب په محتوياتو باندې پوه شو ، کيداى شي پــه دغه برخه کې يوه لنډه کتنه وکړو په لاندې ډول : د انځور په (دمعاصر پښــتو غزل ته يوانتقادي نظر) کې پرغزل ، دهغه په وده ، په لــره اوبــره پښــتونخوا پرغزلبولو څيرو باندې رڼا اچول شوې ده ، ښکلې او نا ښکلې غزليزي شــعري بيلګې را اخيستى دي. چې داموضوعات واقعاً دمعاصرغزل (هغه چې واقعاً ښه شعروي) دپيژندګلوى او ودې

---

(۱) زرين انځور ، شعرونه او نقدونه ، کابل ۱۳۶ سريزه .

په برخه کې په رښتيني توګه دپاملرنې اوياودونې وړ دي. خو دليکنې پــه پــاى کې موږ له يوې داسې خوشبينى سره مخامخ کيږو چې هلته لوستونکى وار د واره يو اړخيز قضاوت ته متوجه کيږي چې : دغزل په ښه والي ، باندې هم پــه لره اوهم په بره خوا کې تبصره کوي ، دغزل مطالعه هلته او دلتــه کيــږي ، لــه دواړو خوا ووځخه ټاکل شوي بيلګې را اخستل شوى خو کلــه چــې دتبصــرو خبره رامنځ ته کيږي ، ليکوال بيا خپلو تبصرو ته يوازې دبر غزل په بــاره کــې زور ورکړى دى او په پښتونخوا کې په هسې تش په نامه غزلو ته يا داچې لاس رسى نه و اوياداچې په لوى لاس يې غوښتې چې له هغو څخه بايد يوازې ښــې بيلګې را واخلي اوبس . په داسې حال کې چې په افغانستان کې يــې لــه دواړو ډلو څخه شعرونه او غزلونه را ټاکلې دي. دغه ټکى دا ښکاروى چې پرليکــوال باندې خوشبينى غلبه کړې او دکره کتنې اصلي موخې ته يې ورشــا کــړې ده. بايد له دواړو غزليزو بهيرونو څخه دواړې ډوله بيلګې را ټاکلې واى .

د (شعرکه ادبي ټوټې) کره کتنې کې يې له ماسره داپوښتنه رامنځ ته کــړې چې که په دغه ليکنه کې يې ادبي ټوټه ستايل شوې ، په عين حال کــې ادبــي ټوټه غندلې هم ده . دبيلګې په توګــه کلــه چــې د پښتومعاصــر ادبــي بهيــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

داستادانو پرادبي ټوټو باندې خبره راځي ، نوهلته دا وايي چې « هغو پــه پيــل کې غوښتل چې دشعري غنا په څنګ کې پښتو معاصرو ادبياتو ته نثــري غنــا هم ورپه برخه کړي ، داځکه چې ترهغه وخته لا دنثر په برخه کې زيات کار نــه و شوی ، خواوس په نثرکې نوې څانګې اونوي ډولونه زموږ ليکوالو ته ســترګې په لاره دي. همدارنګه خينو دغو ليکوالو ادبــی نثــر دشــعرترحده رســولی او ښکلي کړی دی. او حتی الفت ، غونډې پياوړو شاعرانو له شعرونوڅخه په خپل وخت کې دهغه ادبي نثرونه له هنري پلوه نقادانو لوړ ګڼلي دي »(۱)

په همدغه لړکې بل ځای ليکي : « موږ يوځل بيا ټينګار کوو چې : په ځــانګړي ډول په معاصرو پښتوادبياتوکې ادبي ټوټې دمعاصرو ادبياتو دپيل په لومړنيــو آثاروکې اود استادانو او مخکښانو په آثارو کې ډېرډېره ځايه په زړه پورې ښــه لري، څرنګه چې هلته دادبي ټوټو په برخه کې ځينې نورمسايل پــه نظــر کــې ساتل په کاردي نو ځکه خو په هغو برخو کې دلومړنيو نمونو په عنــوان هغــو آثارو ته پاملرنه په کارده ...»(۲)

اوپه همدې توګه دخپل دغه اثرپه ترڅ کې ځوانو شاعرانو(*) ته بيا ليکــي : « اوس د ادبي ټوټو وخت تيردی ، اوس ادبي ټوټې ډيرزوړ چوکاټ ګڼلی شــو، او اوس دادبي ټوټو پرځای ډيرې نو ې ادبي ټوټې او داستانی څانګې موږ ته لګيا دي اشارې کوی ... »(۳)

په دغه برخه کې بايد دايوه خبره له ياده ونه باسو او هغه داچې مــوږ نــه شــو کولای يو پريو ليکوال ته داقومانده ورکړو چې ادبي ټوټه ليکل بايد بند کــړي ، برعکس بايد ووايو چې ادبي ټوټه يا منثــور شــعر(زه ډيرتوپيردلتــه نــه شــم قايليدای) نن په زيا ترو ادبياتو کې ديوه مسلط ژانــر پــه توګــه خپــل ادبــي اوهنري ځای اومقام لري ، بايد دغه ژانر دضد ونقيض نظرياتو ګرداب ته ور ونه لويږي ، ليکوال هم ددغه ژانر په وړاندې همد ا ډول چلن کړي ، هغه هــم پــه تقليدي توګه، زه پردې نظريم چې داډول حکمونه خولــه يــوې خــوا تراوســه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمنلو وړ نه دي او له بلې خوا داخبره تراوسه هم د ذهنيــت دروازه ډېــوې ادا چې په عينت به بدليږي او که نه ، هغه ته به لاسترګي پــه لاره شــوځکه چــې هغه بياهم يوې زياتې مودې ته اړتيالري. بله داچې داخبره هم په دغــه برخــه کې شته چې په داسې ادبياتو لکه زموږ هغــه ، اوس وار دواره د داســې خبــره اړتيا څه ده ؟ څه فرق کوي که زموږ يوشميرشاعران د خپلوپخوانيو دغــه لاره تعقيب کړي ، څه خبره ده

---

(۱) زرين انځور ، ياد شوى اثر (۱۰۵)

(۲) انځور ، ياد شوى (۱۱۵) مخ .

(*) په علمي لحاظ داسې پوله ټاکل روا کارنه دى ، دلته پوښتنه دېوهې په بــاره کــې اړينــه ده ، نــه د ځوان او زاړه په باره کې ، بايد خبره دشاعراو هنرمند په وړاندې هغه چې اثريــې ايجــاد کــړى او يــايې ايجادوي مطرح وي . ځکه نقاد چې نقد کوي ، هغه په هنراو هنري پديده باندې کوي. بايد هغه تشريح او توضيح کړي اوبس .

(۳) يادشوى اثر (۱۱۵) مخ .

چې که موږ وکولاى شو چې دغه ژانرته په سالمه توګه وده ورکړو ؟ که شاعر، شاعروې او دشعر په رنګينو کې خپله لاره ايستلاى شي ، زه باور لرم چې ادبي ټوټه ليکل به دهغه دشعر اهميت کله هم راټيټ نه شــي کــړاى ، بــرعکس زه باورلرم چې که ښه شاعر ، ادبي ټوټه وليکي ، دابه زموږ دمعاصرادبي بهيــر لــه لويو اومهمو برياوو څخه يوه وي . موږ تکل ليکو، او لږ لــږ اوس دهغــه پــه اړه معلومات هم لرو ، خو د دغو دواړه ترمنځ کــوچني تــوپيردادى چــې د تکــل دليکنې ډول تقريباً کيسه يي ډوله دى ، چې دهغه پربنسټ لنــډه کيســه وده وکړي ، همداسې که د ادبي ټوټې پراوږ و باندې د شعر د آسمان پرلــور والــوزو څه ستونزه به وي ؟

دهرادبي ژانر په کارخانه هم ښکلى جوړيږي او هم بــد رنګــي داچــې زمــوږ خريدار ذهن ددغو متاعو لپاره څومره قيمت ټاکي ، دلته بيا دادبي اوايجــادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدیدې دماهیت له مخې ددغه اوهغه ژانر دشتون او نه شتون پوښتنه نه شي رامنځ ته کیدای . بله داچې وایی ، ادبي ټوټه نه سپن شعر دی اونه هــم آزاد ، په دغه ترڅ کې خو زموږ نظر لا درننښت پیدا کوي او ګردسره په ډاګه داخبــره کولای شو چې شعر ، شعر دی او نثر نثر . که موږ ادبي ټوټه دنثر یو ډول وبولــو او په رښتیا هم (لطیف ادب ☼) نوموته ورته وکاروو، دهغه کمیت او کیفیــت په کې په پام کې ونیو ل شي ، په هغې کې نوښت له یاده ونه باســو او د ژونــد لطافت په کې منعکس شي ، نو بیا خو ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې .

په عین حال کې زه دغه نظرچې دانځور په دغه اثر کې دتاکید پرلامــل راوړل شوی دانتقاد وړبولم لکه چې دادبي ټوټې په اړه وایــي : « زه لــه هغــو ټــو لــو کسانوڅخه چې ادبي ټوټې صادروي کرکه لرم » څه باید ووایو چې دانظر پــه خپل وار یو ادبي نظردي؟ زه خو پرې شکمن یم ، ستاسو یې زړه ، کــه ســړی یوازې دومره ووایي چې ته (هغه څوک چې پورتني خبره کوي) څه کاره یــې چې د کرکې پر ډګر دریدلی یې ؟ له بله پلوه یــو څــوک غــواړي ادبــي ټوټــه ولیکي هغه به ځانته دا صلاحیت ورکوي ، استعداد به یې لري، خوموږ داحق نه لري چې پرچا دصادرونکي نوم (چې په ادبیاتو او ادبي مطالعاتو دود خبره نــه ده) کیږدو ، ځکه موږ نه پوهیږو چې اوس دلته کرکه کونکي ډیرمقصــر دی او که تش په نامه صادرونکي ؟

تراوسه چې هرچا او هرچیرې د ادبي ټوټې پرضــد څــه ویلــی او لیکلــي دي ، هغوی ټول پریوه ټکي باندې ګوته ړدي چې ګواکي ادبي ټوټــه شــعرته زیــان رسوي ، د شعرارزښت راټیټوي ، دغه ټکی هم په دري او هم پــه پښــتو روان بهیرکې روان دی ، په داسې حال کې چې دخپلې دغې ادعالپــاره تــردې دوو ټکو زیات نه څه وایي او نه یې لیکلي دي . زه فکرکوم چې دا یوه ذهنی بهانــه ده چې په علمي لحاظ سړی زیات اهمیت نه شي ورکولای ، ځکه تردغو لړکیو نظریاتو څوځلې زیات نظریات شته چې برعکس ددغې پدیدې ملاتړکړي .پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتومعاصر ادب کې ددغه ژانر بنسټوال راحت زاخیلـي یـادیږي ، لـه هغـه تراوسه نژدي یوه پیړی په بشپړیدو ده ادبي ټوټه هم د عمـر پـه لحـاظ اوس ترسلوکالو زیات عمر لري ، خو موږ نه پوهیږو چې ځنګـه دابیـا اوس یـو زوړ چوکات شو ، زوړوالی خو خپل دلایل لري ، خو موږ نه پوهیږو چې د ادبي

---

* دپښتونخوا ادب پوهان تقریبآ همدغه نومونه د ادبي ټوټې لپاره کاروي ، خو زه دیو وړاندیز پـه توګـه وایم چې د لطیف ادب او ادبي ټوټې دواړې نومونې ددغه ارتستیک ژانرله قدو قامت سره نه جـوړیږي . ځکه چې دادب مختاړی په دغه برخه پراخه اوعامه انطباع لري ، دابه هم داماڼا ولري چې که مـوږ ووایـو ادبي کیسه ، ادبی ناول اونور ، زه باورلرم چې په راتلونکو نژدي وختو کـې زمـوږ نـوي کولونـه او نـوی انکشافات زموږ دغو وړو وړو تیروتنو ته متوجه کیږي ، موږ پـه رښـتیاهم اوس نـه پـوهیږو او یـاداچې ډیراهمیت نه راته لري ، خو په دی باید پوه شو چې ستونزه شته او له هغې باید په دغه ترخ کې سـترګې پټې نه کړو ، که موږ ووایو (هنري ټوټه) بیاهم خبره ډیره پراخه ده ، خو که ووایو (نازکـه ټوټـه) ددي لپاره اوس دومره وخت لکه چې پر (ادبي ټوټه) تیرشوی دی په کاردی ، ځکه هره ادبي نومونه که څـه هم قراردادي بڼه لري ترهغو چې په عینیت باندې د ذهنیتو ګوزارونه خوري . زما وړاندیز دادی چـې دم ګړی (۱۳۷۰) موږ په ټول افغانستان کې دوه دری ښه شاعران لرو ، ادبي ټوټه خو یوې خواته پریږده ، که موږ زیات لیکوال او شاعران ولرو او ددغې برخې له ودې سره لیواتیا لري ، هغوی یې باید ولیکې اوهغوی یې باید پر نومونه باندې هم فکر وکړي .

ټوټې ما شومتوب او ځواني چیرې او څنګه تیرشوي دي ؟

پرپورتنیو خبرو برسیره یو څه چې ددغې موضوع په اړه باید له یاده ونه باسو ، هغه دادی چې انځور صاحب باید داخبره کړې وای چـې دغـه خبـره او دغـه نظریه چې د ادبي ټوټې په اړه ده وړاندې کړي لـه سـره دده نـه ده ، داهغـه طرحه ده چې دلومړي ځل لپاره پردې باندې شپون خپل زور وهلی و، لکه چې په دغه کتاب او هم د (ژوند انځور) کتاب کې یادونه په مفصله توګه شوې خو په شعرونو او نقدونه کې دغې موضوع ته یوه ساده اشاره هم نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل سرلیک په دغــه اثرکــې « د پښــتو معاصــر شــعرد روان بهیرلپــاره څــو پیشنهادونه » هغه جالبه کره کتنه ده چې که مې څوک په ګناه ونه نــه نیســي نودابه ووایم چې دانځور په ټول اثرکې همدغه یوه لیکنه ده چي ټــول اثریــې دلوستلوکړی دی. د اوسني کره کتونکي دنــده یــوازې دانــه ده چــې یــوازې ستونزې او نیمګړتیاوې را وسپړي ، بلکې یو کره کتونکی ترهرڅه دمخه داپاژه هم لري چې باید له ستونزو ا و نیمګړتیاوو څخه د وتلو لارې په ګوته کړي . په دغه لیکنه کې هم دغه تیوریکي اصل دا رسالت ترسره کړی چې ادبی بهیریې په رښتیاهم دخپل معراج په لور لارښونه کړي دی .دبیلګې په توګه یې په (۶) وړاندیزکې دنوي شعر د رسالت په باب خپل وړاندیز داسې طرحه کــړي دی : « ... له بده مرغه په پښتومعاصره او اوسني او ځوانه شاعرۍ کې (نوی شعر) تــه په خپل اصلي مفهوم سره دومره زیاته توجه نه ده شوي او شــاید یــو څوتنــه نامتو معاصر شاعران ولرو چي په خپلو ښواولوړو شعري آثارو یې (نوی شــعر) رامنځ ته کړي او روزلی دی ، خونور مجموعي معاصر او اوسنی اوځوان شــعري بهیر دی اړخ ته بې توجه پاتې دی . اوکله کلــه لا حتــی (نــوی شــعر) او (آزاد شعر) چې مفاهیمو ته یې باید غوروشي رټل شوی او توهین شــوی هــم دی او داځکه چې له دغو مفاهیموسره دعصر دنویو شعري پدیدو په عنوان آشــنایی کمه وه او یاده ... له دغوخبروڅخه زموږ موخه داده چی نوی شعرته په پښــتو شاعرۍ کې دخپلو اصلي اساسي مفاهیمو پربنیاد پاملرنه وکړو. زموږ په ځوانه او اوسنۍ پښتو شاعرۍ کې که نوي شعر ته او یاد نویوالي مسالی ته که په زړو قالبونو کې دقت کیږي نوداهم یوه خبره ، خو ددې په څنګ کې بایــد نــوی او آزاد شعرته هم بې غوره نه شو. او باید نوی او آزاد شعر له دې وروسته دعصر دولولو ډیره ښه هنري تصویرګري وکړي اوزموږ په اوسنې شاعرۍ کې نــوی او آزاد شعرونه رامنځ ته شي ... » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داډول وړاندیز سره له دې چې وضاحتی منطق یې لـږ کمـزوری دی ، دځوانـو لیکوالو او شاعرانو لپاره چې هغوی له شعرو شاعرۍ سره آشنا کوي اوداهغـه جوړونکې چاره ده چې موږ یې دانځورپه دغه لیکنه وینو.
په تولیزه توګه ، انځور او دهغه داشان کره لارښوونې د پښتو معاصر ادبي بهیر په اوسني پړاو کې چې نوردېرخه نه لرو دمعاصر شاعرپه تګلاره کې روزونکې مثالونه دي ، انځور دي او انځورونې !
دانقلابی بهیردکره کتنو په برخه کې یو شمیرنور لیکونکې هم د یادونې وړ دي ، هغوی چې په دغه پیرکې یې لیکنې کړې دي لکه زیار ، دوست شـینواری ، نورمحمد سهیم ، شاه محمـود حصـین او نـور . د دوی یـو شـمیر جـالبې او دپاملرنې وړ کره کتنې هم پـه کابـل مجلـې ، زیـري ، ژونـدون اونـورو کـې مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. د دوست شینواري (دتکـور شـعر...) کـره کتنه دده له مهموهغو څخه ده ، دوست شینواری یواکادمیک او مترفی پوه دی چې په کره کتنه کې یې د استدلال تګلوري منطقي ، عالمانه

---

(۱) زرین انځور یاد شوی اثر (۱۲۹) مخ .

اومنصفانه دی . ده په ځواني کې ډیره ښه غزلیزه شاعري کړې ده، یوه شعری مجموعه یې هم چاپ شوې ، خوله هغه وروسته په اکـاډمیکو څیړنـو بوخـت شواو شاعري یې څنګځنې ذوق شو . همداده چې دی زموږ پـه اوسـنیو هغـو پوهانوکې راځي چې هم شعرویلای شي اوهم یې کره کولای شي لکه چې مـا ددغه اثرپه لومړیو کې دعالم او ادیب کره کتونکي پـه اړه خبـرې کـړې وې ، څکه نو دوست صاحب زما دلست په ادیبوکره کتونکو کې راځي . دځوان شاعر افضل تکورپرشعریې د کره کتنې یوه برخه دلته دده دکرهکتنې دبیلګې په توګه را اخلو لکه چې لیکي :« ... دخیبر دادبي مکتب زیات عزلونه په داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډو بحرونو او یاتول او تال ویل شوي چې غالبآ هره مصرع یې (یوولس) څپې اوڅه یې (دوولس) څپې لري ، دتېکور له دغو غزلونو څخه څلور یې په (یوولس) څپیز دي ، یوازي پنځم مثال غزل یې (دولس) څپیزه دی ، دده زیات غزلونه چې مالوستي یوولس څپیز دي ، که په لنډ ډول ووایم ترکومه ځایه چې ما دتېکور غزلونه لوستي اویا مې اوریدلي دي ، دهغو په رڼاکې ویلای شم چې دده په شاعرۍ باندې داستاد حمزه دادبي مکتب ستره اغیزه پرته ده اوهمدغې اغیزې دتېکور شعرته خوند ، نازکخیالي ، او رواني ، سلاست او راښکون ور ښښلي دی. » (۱)

دپوهاند زیار په کره کتنو کې (ځوان ژمن پښتوادب ته یوه کتنه) ددغه پیرپه انتقادي بهیرکې دځوان کول د روزنې په ترڅ کې روزونکي انتقادي مقالــه ده ، زیار هم لکه د دوست شینواري په شان یوڅو بعدي لیکوال او پوهاند دی ، آره :ځانګه یې ژبپوهنه ده ، خو په ادب پوهنه او ایجادیاتو کې یی ځای دویم دی ، دمعاصر انتقادی بهیر په ترڅ کې دده نوم دیوه لارښود او استاد په توګه اوڅار دی ، دی په فکري لحاظ هم یو ژمن او پرمترقي اساساتو باندې باورمن لیکوال اوژبپوهاند دي ، دده په یاده شوې لیکنه کې هم مونږ دده په اند او آیده بانــدې په ښه توګه پوهیدای شو دی لیکي چې : « په خواشینۍ سره بایدوویل شــي چې نن سبا په پښتو کې شعري زیږونې په سمه او رښتینې مانا او مفهوم ډیرې لږې لیدل کیږي ، اوښايي په ورځنیو سلو نظمونوکې متې دیونیم (شعر) څرک ولګي چې هغه دي په رښتیا له تعریف سره سم په هنري او ښکلاییزه ادبیــاتو دتېولنیزو واقعیتونودځلونې او انګازی په ښه یو ډول رښتنی انساني چار اوسي ...» (۲)

دعلوماکاډمۍ دغړي او دکابل مجلې مدیر نورمحمد سهیم هغه کره کتنې چې په زیرې اوونیزه اودده په ځانګړي اثر (په پښتو لنــډو کیسـو کــې ریالســتي افکار » کې راغلې دي ، دځوانو کره کتنونکو دآثــارو پــه لړکــې دمرغلـرو پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شميردي ، دی شاعرنه دی ،خو ښه کیسه لیکونکې دی ، دیوه کیسه لیکونکي په توګه دده کره کتنه هم دلته زمورِ دخیرِني په ترخ کې ځانګړی ځای لري ، ده په دغه اثرکې دځوانو لیکوالو یوشمیرکیسې کره کرِې دي ، د (اوښکې او الماس) په نامه کیسې په اړه لیکي : « ... په همدې توګه د اوښکې او الماس کیسه درواخلئ ، او سره له دې چې دې کیسې دیوه فیشني ښاري ژوند ښه تابلو ایستلې اولوستونکي دداسې ژوند په تولوکوایفو ښه پوهوي ، خو چې د لالا رمضان د وریري برخه په کې یوازې وهل اوتکول اودلالا رمضان په کې یوازې مرې اوښکې تویول دي نودسلما یې پې څه ؟ ځکه سلما هماغه سلما ده اونه یوازې یې په ژوند کې بدلون نه راځي بلکې یوه زړه وړونکي نشه هم ور زیاتیږي باید په یاد ولرو چې دغه کیسې چې یوازې خوالې او ناخوالې شمیرې او یاپه هرڅه یوازې دانتقاد ګوته رِدي ، هغه دګورکي خبره (زمورِ لپاره یوازې په دې درد لګیږي چې مورِ په خپلو تیرو آثارو اوبقاوو باندې یوه شو ، او دهغو دناانډولیو له منځه وړلو په لاره کې په مبارزه لاس پوري کړو ، که نه نو دیوه تولنیز شخصیت دښووني او روزني په درد نه خوري ځکه سره له دې چې په هرڅه دانتقاد ګوته رِدي ، دکوم نوي شي بنسټ نه رِدي ، دغه راز کیسې له ژوند سره دخپلو کرکترونو دپیوندولو او له طبعیي پیښو سره دهغو دآشتي کولو له لارې یوازې کولای شي چې ژوند ته ورخیرمه شي خود ژوند دشرایطو په ښه کیدو کې کومه لاره نه شي ښودای ...» (۳)

---

(۱) دوست شینواري ، دتکورشعرزما په نظر ، ژوندون ، دریمه ګنه ، (۱۳۶۵) (۶۵) مخ .

(۲) پوهاند زیار، « ځوان ژمن پښتوادب ته یوه کتنه » لکچرهای آموزشی ۱۳۶۲کال (۲۰۱) مخ .

(۳) نورمحمد سهیم ، په پښتولنډو کیسوکې ریالستي افکار ، ۱۳۶۵ کال ، (۹۹) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه ادبي پيرکې دنورو خورو ورو مقالو په څنګ کې يوبل ځانګړي اثــر د « کره کتنه » په نامه په ۱۳۶۴ کال کې د هڅاند ليکــوال ګــران هيــواد مــل پــه پاملرنه افضل ټکور راغونډ او خپورکړ، ددغه اثر
محتويات په زياته کچه د کره کتنې په عملي او تيوريکي برخو کې دي. که څه هم ما په پنځوسموکالونوکې پرکره کتنه اودهغې پربهيربانــدې اوږدې خبــرې وکړې ، خوداچې دغه اثر په دغه دوره کې وروستي چــاپ شــوي اثــردی ، او کومې کره کتنې چې په دغه اثرکې راغونډې شوې ، هغه هم په اوســني کــره کتنې کې ديوې ځانګړې هدفمندۍ يادونه کوي. په کتــاب کــې دعلمــي کــره کتنې ډيرې ښې اوانتقادي بيلګی راټولې شوې دي خو له بده مرغه چې ددغــو کره کتنوپه اړه ديوې تفصيلی تبصرې او دهغو دماهيت د څرګندونې کمي لــه ورايه محسوس دی . زما وړانديز داو چې ټولونکي اوياهم مشوق بايد لږ ترلــږه يوازې د مقالې اوجالبو انتقادي ليکنو په راټولولو بانــدې بســنه نــه وای کــړې اويوڅه يې سره سپړلې وای. زه داهم منم چې مدون کيدای شي دځان لپــاره داخبره وکړي چې ګواکي دده چاره يوازې ددغه اثرخپــرول او ترنــورو پــورې رسول وو. په دغه ترخ کې زه فکرکوم دادهغې موسسې مسووليت و چې بايــد هغه يې يوه باصلاحيته کس ته سپارلې اوهغه زموږ دغه وړانديز ته عملي بڼــه ورکړې وای .
په هرډول که خبره سره خلاصه کړو ، کولای شو ووايو چې د اوښتيايي پيرکره کتنه او دهغې دخپريدواو پيژندګلوۍ په برخه کې ښايسته خواري شــوې ده ، هغه کره کتنې چې د ليکوالو داتحاديې له خوا خپرې شوې ، هغو ټولو زموږ په معاصر ادبي بهيرباندې پوره روزنيز اغيزدرلود. دليکوالو داتحاديي دکره کتنې دځانګې په هلوځلوکې دوې خبرې په خانګړې توګه ديادونې وړ وې ، يو دلتــه د افغاني معاصرادب دنامتو ليکوال راټولون واو بل په دغه وخت کــې دعلمــي کره کتنې د بيا راژوندي کولو بهير، چې له يــوې اوږدې مــودې رکــود څخــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته دهغه لپاره کارپیل شو، په دغه ترڅ کې له یوې خـوا دمعاصـرادبیاتو یوشمیر ښې اوپابدې بیلګې د انتقاد تر ژرنده راووتې ،او له بلې خوا کره کتنـه د ادبی آثارو د عملي تنقید اوانتقاد په ډګر کې راځرګنده شوه . پرعلمي آثـارو باندې بحثونه ، تقریظونه او انتقادي مقالې هغه څه وو چې هـم زمـوږ لیکوالـو ولیکلې او هم یې له نورو ژبو څخه راوژباړلې . مطلب داچې انتقاد هم د انتقـاد کولو دجرآت اوهم د انتقاد دزغم روحیه په علمي اومنطقي توګه رامـنځ اوپـه نژدې یوه لسیزه کې دخپلې پیاوړتیا پوړۍ ته ور رسیده. موږ د افغانی لیکوالو پرکارونو او دهغو پرانتقادي هڅو باندې تبصرې وکړې ، خو دهغو ي په باره کې چې له باندنیو سرچینو یې زموږ ددغه بهیر دپیاوړتیا لپاره کار وکړ ډیرڅه ونـه ویل ، په دغه برخه کې یوازې دیوه لیکوال او استاد اروانښاد ګل محمد نورزي (دافغانستان دعلومو اکاډیمۍ دلومړي مشر اوبنسټوال) د نامتو روسي لیکوال بلنسکي « ګوګول ته لیک » چې دنړیوالې کره کتنې په ترڅ کـې ډیراهمیـت لري پښتو ته له روسي سرچینو را وژباړه . دا له هغو ژباړو څخه وه چې زموږ د نوې کره کتنې لپاره هم په تیوریکي لحاظ ډیرمهم او دیادونې وړ اثـرو ، چـې دلته یې یوه برخه دیوې ژوندۍ کره کتنې په توګه را اخلواو خپل مبحـث تـه هم ددغه لیک په یوه برخه باندې دپای ټکي ږدو. د (ګوګول ته لیک)په یـوه برخه کې ویل شوي :

« ... زه ستا سې په آینده تصمیم خبرنه یم . ولې زما په مخ کې ستاسو کتـا ب پروت دی ،ما هغه سل کرتې سرترپایه ولوست. په هغه کې ما هیڅ پیدا نه کړل بي له هغو شیانو، په کومو باندې چې اوسنۍ خبرې رواني دي. هغه څـه چـې ستاسو په کتاب کې شته زما زړه او احساس یې رټ زخمي او توهین کړل . که چیرې ما خپل توهین شوي احساس ته موقع ورکړې وای نو یقین دی چې دغه لیک به په ستره کتابچه بدل شوی وای. ما په اول کې هیڅکله نه غوښتل چې ددې کتاب په باب تاسو ته څه ولیکم ، ولو چې زړه مې ډیرڅه راته ویل او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې صبرۍ سره د ليک ځواب ته منتظيروم. تاسو په رسمي توګه په مطبوعـاتو کې وليکل چې که څوک زما په باب څه ليکل غواړي کولای شي خپل نظريات خپاره کړي . که چيرې زه په روسيه کې اوسيدای ما دغسې مکتوب تاسو ته نه شو ليکلای ځکه دهغه ځای شي کينان (جاسوس) پردې ليکونه راخلاصـوي اوهغه لولي . د دوی داکار دخپلې خوښې لپاره نه بلکې دجاسوسۍ لپاره هـم دی. د سږ کال دوبي زما لپاره په توبرکلوزپيل شو . زه يې خـارج تـه پـه تلـو مجبورکړم ، ان ستاسو ليک يې ماته رازلځ يرون ښـارته راوليـږه . نـن شـپه پاريس ته دفرانکفورت ناماين له لارې روان يم. داچې په تصادفی ډول ستاسو ليک زما لاس ته راغی، زما په زړه کې راغونډ شوي شيان په همدې ليک کـې راووتل ، زه هغه څوک نه يم چې خبرې په نيمايې کې پريږدي ، چـالاکۍ مـې هم زده نه ده ، داشيان زما په طبعيت کې نه راځي .
پريږدئ چې يا تاسو او پخپله زمانه ما ته راوښيي چې ستاسو پـه بـاب زه پـه خپلو نتيجه ګيريو کې غلط شوی وم. زه به ترټولو اول ، په دی خوشاله شم. زه دخپلوخبرو څخه هيڅکله هم نه منکريږم ، دلته زما اوستا دشخصيت موضوع مطرح نه ده ، بلکې دلته په هغه څه باندې خبره روانه ده چې نـه يـوازې زمـا بلکې ستانه هم لوړه ده. دلته خبره په واقعيت باندې روانــه ده ، او خبـره پـه روسيه باندې روانه ده ، داده زما وروستۍ او اخرنۍ خبره که چيـرې تاسـوته داسې بدبختي درخيرمه شوې وي چې دخپلو پخوانيو هنـري آثاروڅخـه پـه آرامه توګه او آسانۍ سره لاس په سرشوي وئ ، نو اوس هم داسې پــه آســانۍ سره دخپل وروستي اثر نه منکرشئ ، هغه ګناه ده چې ددې اثر په چاپولو سره مو په سراخيستي ده ، هغه بايد په خپله جبران کړئ ، دهغه پـه جبـران کـې داسې نوي اثرجوړکړئ چې ستاسو پخوانيو آثارو ته ورته وي. » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه :

دپښتوادبي بهيرپه ترخ کې مودکره کتنې په لنډه تاريخچه باندې لږ اوډيره رڼا واچوله ، خو دابايد ووايو چې لومړی خو دغه کار ديــوې پيلامــې بڼــه درلــوده ،دويم داچې دغه کاربشپړنه دی ،کيدای شي ، په راتلونکې کــې دا کــارتردې هم ښه اوپه بشپړه توګه ترسره شي اوبډايی ورکړه شي . په دغه اړه بايدووايو چې دکره کتنې په برخه کې په تيرو لسوپنځلسو کلونو کې يولړعملي کارونــه له هره پلوه د يادونې وړ دي. په دغوکلونوکې د کره کتنــې يوشــمير ژانرونــه (ډولونه) دپخوا په انډول نه يوازې دود شول بلکی پراختيا هم ورکړه شوه. د « نقد پرنقد » اصل چې تردغه وخته زموږ په ادبي بهيرکې کله پردی او کلــه نــا آشنا ښکاريده رامنځ ته او دپرله پسې عملي ټولنــو او غونــډو لــه لارې يــې پياوړتيا ومونده. چې ګټورتيا يې دادبي آثارو اوادبي بهيرد کره کيدو پــه تــرخ کې روښانه وه . دادبي خپرونو په لړکې يوشميرخپرونې لکه ژونــدون مجلــه ، کابل مجله او دزيرې جريده ډيرې مهمې اود يادونې وړدي. ځکه ددغو خپرونو له لارې يوشميرمعياری کره کتنې د رواني پيړۍ په دويمــه نمــايی ترســترګو شوې.

دهرې ټولنې د ژوند او ادبي آثارو دښې پيژنــدنې لپــاره کــره کتنــه يــوازنې موثراوګټور مضمون دی ، چې زموږ په ټولنه کې لاهم په مقــدماتي مرحلــوکې دی ، ترهغو به موږ ښه ادب او ادبی آثار ونه لرو ترڅوچې ديوې سستما تيکــې علمي کره کتنې خاوندان نه وو. ترهغو به دنوښت پررنګ اوترنــګ پــوه نشــو ترڅو هغه ونه پيژنو ، اوترهغو به ديوه ادبی شهکار خاوند ان نه شو ،ترڅو چې د ادبي شهکار دزده کړې اوتمرين په رمز باندې نه وو پوه شــوي . ددغوټولــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رمزو لپاره وړده چې کره کتنې ته مخه کړو، ویې وایو او په عملي توګه یې له ادبی ایجاد سره پتلیز کړو.

زه باورلرم چې دادب ددغې مهمې برخې په باب به زموږ ځوانان په زړه پورې اوکوټلی کار راپیل کړي اوددې امید شته چې په نژدې کې به موږ دکر کتنې په برخه کې ډیربښه او فني او کره کتونکي ولرو. ځکه څومره چې ادبي او هنرې ایجادیات دټولنیز ژوند ژورې راسپړلي شي ، دهغوپه څنګ کې به دغه ادبي

---

(۱) بلنسکي « ګوګول ته لیک » دګل محمد نورزي ژباړه ، ژوندون (۶) ګنه ، ۱۳۶۳کال (۵۱) مخ .

ډالی هم دخپل انتقادي طبیعت په رڼاکې په علمي وړتیا سره دانساني ارزښتونو دپیژندنې چاره په ښه توګه ترسره کړي . زموږ کره کتنه د ودې او ځلا اونوې راتلونکې په لورګامونه پورته کوي اوزموږ د اوسني ادب هسکي او تیتې به دغه علم موږ ته راپیژني او ځان به زموږ د ژوند له عیني او ذهني وړتیاسره دسمون په لور غزوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:

۱ــ افغان یاد ، دمقالوجونګ ، دکابل پوهنتون خپرونه ۱۳۶۰ کال .
۲ــ زرین انځور ، شعرونه او نقدونه ، دلیکوالو اتحادیې خپرونه ، ۱۳۶۵ کال .
۳ــ براهني رضا ، طلا درمس ، تهران ، ۱۳۴۷ کال .
۴ــ بینوا عبدالرووف ، اوسنی لیکــوال (۱) (۲) ټوکونــه ، کابــل ۱۳۴۱ -۱۳۴۵ کالونه
۵ــ بلنسکي ، ګوګول ته لیک ، د نورزي ژباړه ، دلیکوالو اتحادیه ، ۱۳۶۳ کال
۶ــ پښتون اتمانزي ، (اخبار) پیښور ، ۱۹۳۸ کال .
۷ــ پښتو مجله ، پیښور ، ۱۹۷۹ اونور کلونه .
۸ــ تربور ، پښتو ډرامه ، پیښور ۱۹۶۱ کال .
۹ــ حبیبي ، عبدالحی ، پښتانه شعرا (۱) ټوک ، ۱۳۳۰ کال .
۱۰ ــ حبیبي عبدالحی ، په اوسني پښتو شعرکې د ژوند خپې ، کابل ۱۳۶۰ کال .
۱۱ــ خټک ، خوشال خان ، دستارنامه ، پښتوټولنه ، ۱۳۴۵ کال .
۱۲ــ خټک ، خوشال خان ، ستواتنامه ، کبل ۱۳۵۸ کال .
۱۳ــ خټک ، خوشال ، کلیات ، پیښور ۱۹۵۲ کال .
۱۴ــ خپلواک ، مجله . پیښور ۱۹۵۸ کال .
۱۵ــ دوران مجله ، پیښور ۱۹۵۸ کال .
۱۶ــ روهي محمدصدیق ، ادبي څیړنې ، دلوړو زده کړو مطبعه ، ۱۳۶۰ کال .
۱۷ــ راحت زاخیلی ، ناول دماروخی دژبواوادبیاتو پــوهنځی خپرونــه ، ۱۳۶۳ کال .
۱۸ــ رهبر ، مجله (۱۷) ګڼه ، پیښور ۱۹۵۸ کال .
۱۹ــ زیار مجاوراحمد ، (مقاله) کابل مجله ، ۱۳۶۰ کال .
۲۰ ــ زرین کوب عبدالحسین ، نقدادبی (۱) ټوک ، تهران ۱۳۵۴کال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ زيري (اوونيزه) دافغانستان دعلومو اکاډيمی ، ۱۳۶۳ کال .
۲۲ـ ژوندون (مجله) د افغانستان دليکوالو دټولنې خپرونه ، کابل . ۱۳۶۲ کال .
۲۳ـ ژوندون (مجله) - - - - - - - - ۱۳۶۳ کال .
۲۴ـ ژوندون مجله ، - - - - - - - ۱۳۶۴کال .
۲۵ـ ژوندن مجله - - - - - - - ۱۳۶۵ کال
۲۶ ـ سراج الاخبار (جريده) پنځم کال ، (۱۳۳۳ه ق) کال .
۲۷ - سراج الاخبار (جريده) شپږم کال ، (۱۳۳۴ه ق)
۲۸ـ سائل ، رحمت شاه ، دلمبو په سوری ، پيښور ۱۹۸۵ کال .
۲۹ـ سهيم ، نورمحمد ، په پښتوکې کيسوکې ريالستي افکار، علومو اکاډيمی ۱۳۶۵ کال .
۳۰ ـ سورانی مجبور ، دبنوادب پيښور ۱۹۷۱ کال .
۳۱ـ شريفه شريف ، د ژوند انځور ، ۱۳۵۷ کال .
۳۲ ـ شيد ا کاظم ، ديوان ، کابل ۱۳۳۱ کال .
۳۳ـ طلوع افغان (جريده) کندهار ، ۱۳۱۷ کال .
۳۴ـ عرفان (مجله) دمعارف وزارت ، ۱۳۶۲ کال .
۳۵ـ کابل مجله ، (۷) گڼه ، ۱۳۳۹ کال .
۳۶ـ کابل مجله ، (۱۲) گڼه ۱۳۳۹ کال .
۳۷ـ کابل مجله (۱) گڼه ۱۳۴۱ کال .
۳۸ـ کابل مجله ، (۱۱ - ۱۲ گڼه) ۱۳۶۳ کال .
۳۹ـ لکچرهای آموزشی ، کابل پوهنتون خپرونه ، ۱۳۶۲ کال .
۴۰ـ مغموم يارمحمد ، دخوشال فرهنگ ، پيښور ۱۹۸۵ کال .
۴۱ـ هوتک محمد ، پڼه خزانه خلورم چاپ ، کابل پوهنتون ۱۳۵۷ کال .
۴۲ـ هيوادمل ، دمحمد هوتک ژوند اومزار ، کابل ۱۳۶۲ کال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (ګلزار سنګروال) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

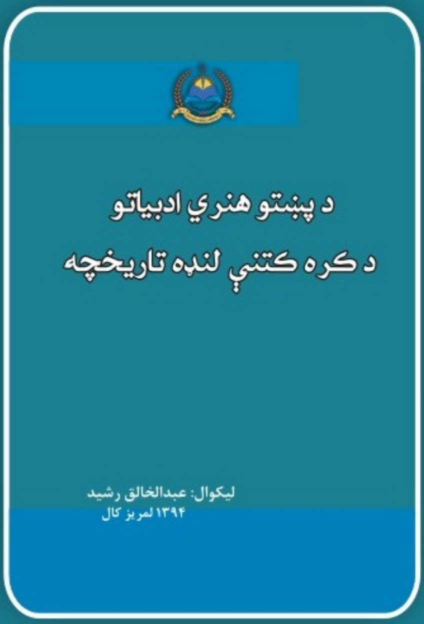

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۲

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library